

**С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, Г.А. Смоквіна,
С.О. Черкасова, Н.М. Сімакова**

Інноваційна трансформація промислового сектору економіки України та механізми її регулювання

*Рекомендовано до видавництва в якості монографії
рішенням Вченої Ради Одеського національного
політехнічного університету*

УДК 82.161.(477)4

ББК 87(6укр)7-74

В 67

Рецензенти:

Захарченко Віталій Іванович - доктор економічних наук, професор кафедри економіки та управління Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Осіпов Володимир Миколайович - доктор економічних наук, професор, завідувач відділом соціально-економічного розвитку приморських регіонів Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України.

Красностанова Наталія Едуардівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувача кафедрою менеджменту організацій Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Інноваційна трансформація промислового сектору економіки України та механізми її регулювання: Монографія / С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, Г.А. Смоквіна, С.О. Черкасова, Н.М. Сімакова; під ред. С.В. Філіппової — Одеса: „ВМВ”, 2009. — 180 с.

В роботі наведено теоретико-методологічне обґрунтування концептуальної основи інноваційної трансформації промислового сектору економіки України, визначено сучасні проблеми інноваційної трансформації у промисловому секторі економіки та обґрунтовано напрямки активізації інноваційної трансформації на державному, регіональному, галузевому та мікрорівні, запропоновано низку методологічних і методичних положень та рекомендацій щодо формування та супроводження регіональної політики інноваційної трансформації та механізмів регулювання інноваційної трансформації у промисловому секторі (на прикладі Одеського регіону).

Для наукових співробітників, викладачів, фахівців економіки промисловості.

ISBN 978-966-413-185-5

ЗМІСТ

	Стор.
ПЕРЕДМОВА	4
Розділ 1 Інноваційна трансформація промисловості як шлях забезпечення конкурентоспроможності національної економіки	5
1.1 Конкурентоспроможність національної економіки й стратегія її розвитку	5
1.2 Інноваційно-інвестиційні процеси як фактор забезпечення конкурентоспроможності промисловості	17
1.3 Сутність інноваційної трансформації промислового сектору економіки	28
Висновки	39
Бібліографія до розділу 1	41
Розділ 2 Тенденції та проблеми інноваційної трансформації промислового сектору економіки України	49
2.1 Тенденції розвитку промислового комплексу України та передумови його інноваційної трансформації	49
2.2 Інноваційно-інвестиційні процеси в економіці: динаміка розвитку.....	66
2.3 Сучасні проблеми інноваційної трансформації промислового сектору вітчизняної економіки та світовий досвід їх вирішення.....	96
Висновки	112
Бібліографія до розділу 2	114
Розділ 3 Механізми активізації та регулювання інноваційної трансформації промислового сектору економіки України	119
3.1 Напрямки активізації інноваційної трансформації промислового сектору економіки України	119
3.2 Формування регіональної політики інноваційної трансформації промисловості та механізми його регулювання: структурний підхід	133
3.3 Супроводження реалізації політики інноваційної трансформації регіону	148
Висновки	163
Бібліографія до розділу 3	167
ВИСНОВКИ.....	173

ПЕРЕДМОВА

У зв'язку із посиленням світових інтеграційних процесів, висуванням нових вимог до забезпечення конкурентоспроможності підприємств, галузей, регіонів та держави в цілому сьогодні на перший план постала проблема активізації інноваційної трансформації промислового сектору вітчизняної економіки, спрямованої на забезпечення його стратегічного інноваційного розвитку. Її рішення передбачає удосконалення існуючих та опанування нових управлінських технологій, проте гальмується відсутністю єдиної методології і загально визнаної концепції інноваційної трансформації.

Теоретико-методологічні засади управління трансформацією промислового виробництва в умовах інноваційної економіки, активізації інноваційних та інвестиційних процесів в економіці та, зокрема, в промисловості розвинули такі провідні вітчизняні вчені: А.Алимов, А.Амоша, І.Александров, Е.Бойко, Б.Буркинський, Б.Вішневський, В.Геєць, В.Герасимчук, Н.Гончаров, В.Грінева, І.Грузнов, В.Захарченко, О.Кузьмін, О.Лапко, Б.Мізюк, В.Осипов, І.Петровіч, І.Продіус, В.Хміль, Н.Чумаченко, Н.Чухрай., С.Філіппова. Їх підходи розрізняються спектром досліджень проблем сучасного виробництва, методів управління його інноваційною трансформацією в сучасних умовах. Проте, системне формування методології управління інноваційною трансформацією як і раніше відсутнє. Незважаючи на стрімке зростання кількості досліджень з питань інноваційної трансформації та інноваційного розвитку економіки, вони за останні роки не стали менш актуальними, а навпаки – за умов економічної кризи набули все більшої актуальності.

В роботі досліджено сутність та сформовано концептуальну основу інноваційної трансформації промисловості як шляху забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; визначено головні тенденції та проблеми інноваційної трансформації промислового сектору економіки України на основі аналізу інноваційно-інвестиційних процесів в економіці та їх впливу на розвиток промислового комплексу; визначені основні напрямки та механізми активізації інноваційної трансформації промисловості на державному та регіональному рівні на основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду; розроблені методичні положення та рекомендації щодо формування політики інноваційної трансформації, механізмів її регулювання та супроводження.

Основні результати дослідження впроваджено у діяльність промислових підприємств та різних рівнів управління промисловістю.

РОЗДІЛ 1

Інноваційна трансформація промисловості як шлях забезпечення конкурентоспроможності національної економіки

1.1 Конкурентоспроможність національної економіки й стратегія її розвитку

На сьогоднішній день проблема підвищення конкурентоспроможності як основи формування й забезпечення сталих темпів економічного зростання займає ключове місце в стратегії розвитку економіки України.

Центральна роль категорії конкурентоспроможності в ринкових відносинах цілком природна. Однак інтерес до дослідження цієї економічної категорії особливо почав посилюватися в останній чверті минулого століття у зв'язку зі зростанням інтернаціоналізації господарського життя й ускладненням взаємозв'язків і взаємозалежності фірм і компаній різних країн, що входять у коопераційні зв'язки й розвивають міжнародну спеціалізацію на різних рівнях господарської організації.

У радянські часи відношення до проблеми конкурентоспроможності було стриманим – ця категорія пов'язувалася в основному з експортними товарами. Таке становище повністю відповідало характеру радянської господарської системи. Однак, незважаючи на умови прискореного будівництва вітчизняної ринкової економіки, проблемі конкурентоспроможності порівняно довго не приділялося достатньої уваги, хоча ця категорія є ключовою в контексті забезпечення успішної конкурентної боротьби у світовій економіці. І хоча сьогодні обговорення сучасних проблем у процесі забезпечення національної конкурентоспроможності здійснюється як у наукових і ділових колах, так і в державних керуючих структурах, дотепер є серйозні прогалини як у концептуальній проробці самої категорії “конкурентоспроможність”, так і у формулюванні єдиних напрямків і підходів в ракурсі методичних розробок оцінки її рівня, а також у визначенні відповідних практичних розробок, а це наочно доводить, що проблематика конкурентоспроможності ще недостатньо розроблена й вимагає подальшого серйозного комплексного й системного дослідження.

В сучасних умовах поняття конкурентоспроможність нерозривно пов'язано з поняттям конкуренції, яка є головною рушійною силою ринкової

економіки. Ринкова конкуренція визначається як система відносин між самостійними суб'єктами ринку – підприємствами, що випускають товари (послуги), таким чином, конкурують між собою товари, представлені на ринках, і виробники цих товарів — підприємства, галузі, країни. Саме тому поняття “конкуренція” і “конкурентоспроможність” взаємозалежні і можуть бути розглянуті в різних аспектах: товарів (продукції, послуг), товаровиробників (фірм, галузей, країн) [1;2;3;4;5].

Крім того, слід зазначити, що на сьогоднішній день так і не існує загальновизнаного поняття конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність товару являється проявом конкурентоспроможності підприємства, а конкурентоспроможність підприємств відображає конкурентоспроможність країни в цілому. Найчастіше термін “конкурентоспроможність” автори наукових публікацій застосовують стосовно товару, рідше — у відношенні підприємств і країни.

У самому загальному розумінні, поняття *конкурентоспроможність* характеризує ступінь відповідності окремого класу об'єктів певним ринковим потребам: пропозиції (продукція, товар, послуга) — попиту, підприємства — можливості забезпечити конкурентні переваги, країни — економічній і соціальній моделі [1].

Традиційно конкурентоспроможність трактується як обумовлене економічними, соціальними та політичними факторами стійке становище країни або її продуцента на внутрішньому та зовнішньому ринках. В умовах відкритої економіки конкурентоспроможність також може бути визначена як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародної конкуренції на власному ринку та ринках інших країн [2;4].

Звідси випливає, що *конкурентоспроможність* — це комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються в торгівлі, але базис конкурентних переваг створюється у всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови і діючої промислової політики. При цьому зовсім очевидним стає той факт, що неможливо однаково підходити до аналізу конкурентоспроможності продукції, підприємства й країни. Однак, справа ще й у тому, що різні рівні формування конкурентних переваг між собою тісно зв'язані, однак саме ця обставина, сьогодні далеко не завжди враховується. Саме тому вирішення проблеми визначення основних рівнів формування й аналізу категорії конкурентоспроможність у всіх ланках національної господарської системи, виявлення взаємозв'язку й взаємозалежності між ними дозволить сформувати

основні групи факторів (детермінант) у комплексній системі забезпечення національної конкурентоспроможності на всіх її рівнях.

Для вирішення цієї проблеми авторами запропоновано розглянути принцип ієрархічного формування рівнів конкурентних переваг у всіх ланках національної господарської системи, при цьому в якості носіїв конкурентних переваг пропонуються різні, але взаємозалежні її складові суб'єкти: види продукції (товарів, послуг), підприємства й організації або їхні групи (галузеві або конгломератні об'єднання) й, нарешті, окремі країни або їхні об'єднання (регіональні, політичні, етнокультурні), які ведуть конкурентну боротьбу за лідерство в різних сферах міжнародних економічних відносин [2;3;4;6].

Пропонується застосувати тип структурного аналізу, що дозволяє визначити ієрархію формування конкурентних переваг від простого – товарного рівня – до найбільш складного – глобального рівня національних економік країн або їх об'єднань, який отримав назву вертикального структурного аналізу, й дав можливість відокремити наступні основні рівні комплексної системи формування і забезпечення конкурентоспроможності (рисунок 1.1):

1. Мікрорівень – в якості об'єкту дослідження виступає комплексна (узагальнена) категорія “конкурентоспроможність підприємства” в основі якої закладено два самостійних поняття “конкурентоспроможність продукції” (товарів, послуг) і “конкурентоспроможність виробництва”.

2. Мезорівень – у розрізі даного рівня розглядається категорія конкурентоспроможності окремих галузей, підгалузей, галузевих і міжгалузевих комплексів, корпоративних об'єднань різних підприємств.

3. Макрорівень – у його рамках формується конкурентоспроможність національних господарств окремих регіонів, країн (національних економік).

4. Гіпермакрорівень – у цьому випадку оцінюється й проводиться аналіз конкурентоспроможності не окремих країн, а їхніх об'єднань (конкурентоспроможність на глобальному рівні).

Виходячи з рисунку 1.1, можна зробити висновок про те, що мікрорівень фактично являє собою результат конкурентної боротьби, виражений у її фінальній стадії. На перший погляд це видимий і найбільш простий для аналізу рівень, однак він являє собою саме ту сферу, де властиво й відбувається процес формування конкурентоспроможності конкретних видів продукції (товарів, послуг). Цей рівень пов'язаний із практичним впровадженням нових технологій і найбільш передових форм і методів організації господарських

процесів. Саме тому суб'єкти-носії конкурентних переваг даного рівня доцільно розглядати в якості так званих “формуючих центрів” конкурентоспроможності.

Рисунок 1.1 – Рівні формування й аналізу категорії «конкурентоспроможність». (джерело: систематизовано на підставі [1;3;5])

У розрізі мезорівня відбувається формування конкурентоспроможності вже не окремих підприємств і фірм, а їхніх корпоративних об'єднань, галузей, галузевих комплексів, у рамках їхньої злагодженої взаємодії між собою.

У свою чергу, макрорівень являє собою основу, на якій формується конкурентоспроможність підприємств та їх корпоративних об'єднань, галузей, галузевих комплексів, де має місце злагоджена взаємодія вже не тільки між

собою, але й між ними й державними й суспільними інститутами, що створює умови для позитивної економічної динаміки й соціальної стабільності та дозволяє підприємствам працювати з максимальною ефективністю.

До цих трьох рівнів можна ще додати гіпермакрорівень, у розрізі якого в якості суб'єктів конкурентної боротьби виступають вже не окремі країни, а об'єднання декількох країн, які попередньо домовляються проводити погоджену економічну політику, тобто створюють сукупні конкурентні переваги на макрорівні (яскравим прикладом являється Євросоюз).

Відповідно до визначених рівнів формування й забезпечення конкурентоспроможності доцільно розрізняти й коло факторів, що формують мікро-, мезо-, макро- й гіпермакро-конкурентоспроможність. Кожне із цих напрямків використовує свої специфічні підходи й методи дослідження, а кожне з перерахованих понять конкурентоспроможності описується своїм власним набором показників [7;8;9;10;11;12;13;14;15].

На рисунку 1.2. представлений взаємозв'язок факторів (детермінант) забезпечення конкурентоспроможності по кожному з рівнів, а комплекс стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності в таблиці 1.1.

Таким чином, на сьогоднішній день проблематика необхідності саме комплексного підходу щодо забезпечення конкурентоспроможності у всіх ланках національної господарської системи являється однією з найактуальніших в процесі розробки стратегії розвитку економіки України. В сучасних ринкових умовах конкурентна боротьба фактично перетворюється в боротьбу стратегій практично на всіх рівнях, а стратегічна компонента, по суті, являється провідною характеристикою конкурентоспроможності.

Оскільки теорія конкуренції виходить з того, що конкурують не країни, а окремі виробники або продавці продукції, то й економічний успіх держави, тобто її конкурентоспроможність, безпосередньо визначається наявністю в ній конкурентоспроможних галузей і виробництв. Саме тому на сьогоднішній день підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва повинне стати одним з найважливіших пріоритетів стратегічного розвитку держави [1;16;17;18].

Безумовно, що жодна країна, навіть найрозвиненіша, не ставить собі метою досягнення ефективної конкуренції по всьому спектру продукції, що вона може потенційно виробляти. Пріоритет дається лише тим секторам економіки, які мають реальні умови для одержання конкурентних переваг на світовому ринку.

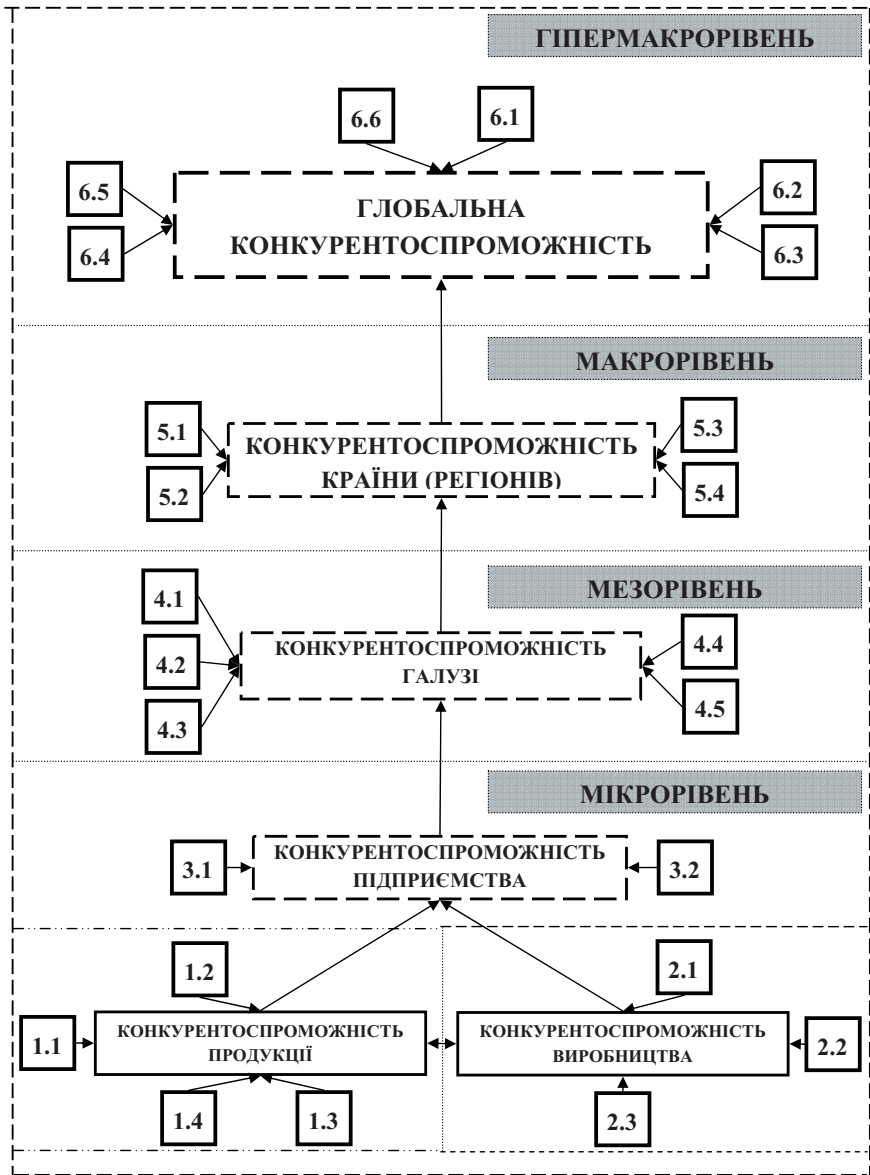

Рисунок 1.2. - Взаємозв'язок факторів (детермінант) забезпечення конкурентоспроможності.

(джерело: систематизовано на підставі [1; 3; 5])

Таблиця 1.1 - Комплекс стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності (джерело: авторська розробка на підставі [1;2;5])

Рівень формування й забезпечення конкурентоспроможності	Основні фактори забезпечення конкурентоспроможності
1. МІКРОРІВЕНЬ	
• <i>на товарному рівні</i>	1.1 Якість продукції (товарів, послуг);
	1.2 Ціна продукції (товарів, послуг);
	1.3 Якість обслуговування споживачів;
	1.4 Витрати на використання продукції (товарів, послуг).
• <i>на рівні виробництва</i>	2.1 Використання в виробництві прогресивних технологій, інновацій;
	2.2 Забезпечення гнучкості й адаптивності виробництва;
	2.3 Використання сучасних підходів менеджменту (інтеграція в систему управління сучасних підходів маркетингу та логістики).
• <i>на рівні підприємства</i>	3.1 Положення на ринку (створення іміджу);
	3.2 Маркетингова політика (збут та комунікації);
	3.3 Логістика обслуговування.
2. МЕЗОРІВЕНЬ	
• <i>на рівні галузі</i>	4.1 Фактори виробництва;
	4.2 Параметри попиту на продукцію;
	4.3 Наявність постачальників ресурсів й учасників виробничої кооперації;
	4.4 Стратегія підприємств в галузі, їх структура та характер конкуренції між ними;
	4.5 Державна промислова політика.
3. МАКРОРІВЕНЬ	
• <i>на рівні країни</i>	5.1 Ресурсний потенціал (фізичні, людські, інформаційні, фінансові ресурси й інфраструктура);
	5.2 Інноваційні й технологічні процеси (рівень НТП);
	5.3 Соціально-політичний клімат;
	5.4 Інвестиційна привабливість.
4. ГІПЕРМАКРОРІВЕНЬ	
• <i>на глобальному рівні</i>	6.1 Конкурентоспроможність економіки країни (її економічна безпека й ефективність);
	6.2 Інтегрованість у світову економіку;
	6.3 Інфраструктура;
	6.4 Науково-технічний прогрес;
	6.5 Конкурентний потенціал (ресурси, менеджмент, фінанси, кадри, маркетинг, логістика й тощо);
	6.6 Уряд держави.

Для України, щоб запобігти нераціональному використанню національних ресурсів у процесі структурної перебудови, особливо актуальним являється визначення саме таких галузей, створення діючого механізму

підтримки пріоритетних виробників й удосконалення на цій основі структури вітчизняного виробництва [1;3].

Оскільки конкурентоспроможність – це поняття, пов’язане з формуванням і використанням потенціалу ринкового суб’єкта, то його формування й реалізація ефективно можуть бути здійснені лише по визначеній програмі, плану, або відповідно до заздалегідь розробленої стратегії. Не випадково розробка стратегії в конкурентній боротьбі являється головною й вихідною точкою ведення такої боротьби. Кінцеві цілі реалізації стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності у всіх ланках національної господарської системи представлені в таблиці 1.2.

Прийнято вважати, що основна частина конкурентних переваг у країні створюється на мікрорівні – а саме на рівні підприємств, де використовуються новітні технології, нові матеріали, нові, ще більш ефективні форми організації праці, у результаті чого й виробляється конкурентоспроможна продукція (товари, послуги). Мікрорівень фактично являє собою результат конкурентної боротьби, виражений у її фінальній стадії. В центрі розгляду даного рівня забезпечення конкурентоспроможності опиняється комплексне поняття “конкурентоспроможність підприємства”, в основі якого закладені два взаємопов’язаних поняття “конкурентоспроможність продукції” (конкретних видів товарів і послуг) і “конкурентоспроможність виробництва”, а суб’єктності конкурентних переваг даного рівня доцільно розглядати в якості так званих “формуючих центрів” конкурентоспроможності. На рисунку 1.3 поданий комплекс стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності на мікрорівні.

На перший погляд це видимий і найбільш простий для аналізу рівень, однак він являє собою саме ту сферу, де власно й відбувається процес формування конкурентоспроможності конкретних видів продукції (товарів, послуг). На цьому рівні кожний покупець, ухвалюючи рішення щодо покупки товару, підтверджує його конкурентоспроможність практично щодня. Однак, товарний світ, хоча він і створюється підприємствами, компаніями й фірмами, має свою специфіку. До того ж при конкуренції товарів, тобто виявленні переваг їх з боку покупців, останніх часто не стільки цікавить, хто їх виробив, скільки їхня реальна якість і ціна. Хоча відносно цілого ряду груп товарів виробник для покупця має дуже велике значення, це все-таки не абсолютний зв’язок і він постійно змінюється в міру зміни ролі продавців на тому або іншому ринку.

Таблиця 1.2 - Кінцеві цілі реалізації стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності у всіх ланках національної господарської системи (джерело: авторська розробка на підставі [1;5])

		Стратегічні фактори забезпечення конкурентоспроможності		Кінцеві цілі реалізації факторів
		ГПЕРМАКРОРІВЕНЬ на глобальному рівні	МАКРОРІВЕНЬ на рівні країни	
РІВЕНЬ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	ГПЕРМАКРОРІВЕНЬ	на глобальному рівні	Конкурентоспроможність економіки країни (її економічна безпека й ефективність)	Досягнення сукупних конкурентних переваг за рахунок вироблення погодженої економічної політики з іншими країнами, що дозволяють досягти успіху в конкурентній боротьбі на світовому ринку
			Інтегрованість у світову економіку	
			Інфраструктура	
			Науково-технічний прогрес	
			Конкурентний потенціал (ресурси, менеджмент, фінанси, кадри, маркетинг, логістика й тощо)	
			Уряд держави	
	МАКРОРІВЕНЬ	на рівні країни	Ресурсний потенціал (фізичні, людські, інформаційні, фінансові ресурси й інфраструктура)	Забезпечення комплексної безпеки, економічного й соціального розвитку країни, підвищення якості життя її населення
			Інноваційні й технологічні процеси	
			Соціально-політичний клімат	
			Інвестиційна привабливість	
	МЕЗОРІВЕНЬ	на рівні галузі	Фактори виробництва	Збільшення кількості конкурентоспроможних виробників, підвищення їх здатності оперативно реагувати на зміни у світовому попиті та структурі виробництва
			Параметри попиту на продукцію	
Стратегія підприємств в галузі, їх структура та характер конкуренції між ними				
Наявність постачальників ресурсів й учасників виробничої кооперації				
МІКРОРІВЕНЬ	на рівні підприємства	Зовнішні фактори	Комплексний розвиток підприємств, підвищення ефективності їхнього функціонування на ринку, забезпечення стійких конкурентних переваг в умовах динамізму конкурентних відносин	
		Квоти, ціни, податки, дотації		
		Технічне регулювання (стандартизація, акредитація, сертифікація)		
		Внутрішні фактори		
		Конкурентоспроможність продукції		
		Конкурентоспроможність виробництва		
		Якість управління		
		Маркетингова політика		
		Положення на ринку (створення іміджу та комунікації)		
		Екологічний менеджмент		
Логістика				

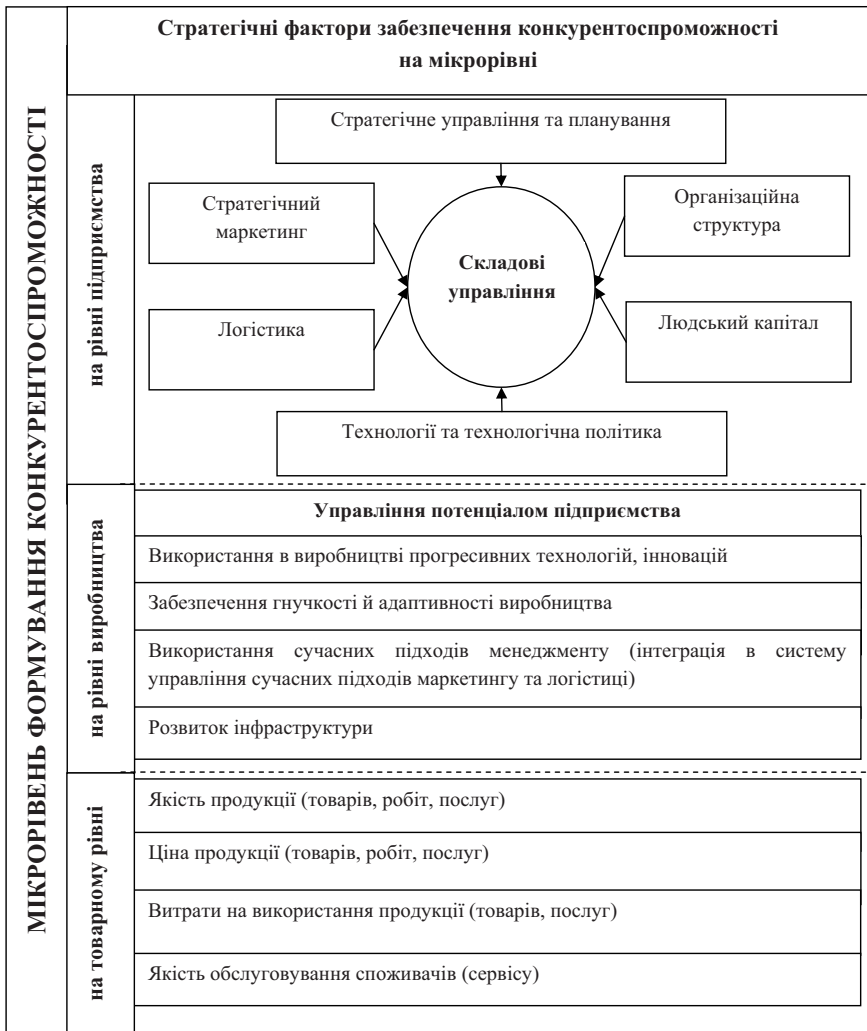

Рисунок 1.3. – Комплекс стратегічних факторів забезпечення конкурентоспроможності на мікрорівні
(джерело: авторська розробка на підставі [1;15])

Саме тому не слід урівнювати поняття “конкурентоспроможність продукції” та “конкурентоспроможність підприємства”, оскільки щоб підприємство було конкурентоспроможним воно повинно не тільки сьогодні виробляти конкурентоспроможну продукцію, воно повинно перевершувати своїх конкурентів по потенціалу, розробляти, виробляти й продавати

конкурентоспроможну продукцію (товари, послуги) у майбутньому, при чому без шкоди його фінансовому стану.

Все це обумовлює необхідність забезпечення конкурентоспроможності його виробництва, що дозволяє забезпечити підприємству випуск конкурентоспроможної продукції, швидко й адекватно реагувати на перманентний попит споживачів, гнучко перебудовувати діяльність, іншими словами, все те що являється необхідним для подальшого його функціонування та розвитку в умовах загострення конкурентної боротьби [2;6].

Таким чином, конкурентоспроможність підприємства багато в чому залежить від того, наскільки воно здатне пристосуватися до динаміки зміни умов кон'юнктури ринку. На відміну від конкурентоспроможності продукції конкурентоспроможність підприємства не може бути досягнута в короткий термін часу, а досягається при тривалій і бездоганній роботі на ринку, з чого випливає, що конкурентоспроможність підприємства визначають його конкурентні переваги.

Отже, в рамках підходу щодо вирішення проблематики забезпечення конкурентоспроможності у всіх ланках національної господарської системи її слід розглядати з погляду використання властивостей процесів та явищ в двох формах: потенційній й фактичній, при чому різниця між ними визначається зовнішніми умовами економічної діяльності (відтворення), які можуть сприяти або перешкоджати прагненню суб'єктів господарської системи до найбільш повного розкриття конкурентоспроможності. При цьому особливу важливість набувають проблеми пов'язані з формуванням та використанням потенціалу суб'єктів господарської системи, де в якості основи конкурентоспроможності розглядаються конкурентні переваги, а ефективність реалізації процесу формування цих переваг визначається наявністю детально розробленої й обґрунтованої конкурентної стратегії розвитку [1;12].

Таким чином, при комплексному підході процес формування системи конкурентоспроможності національної економіки можна сформулювати в такий спосіб: на макрорівні створюються передумови для формування конкурентоспроможності на мезорівні, на мезорівні безпосередньо створюються умови для формування конкурентоспроможності на мікрорівні, отже, макрорівень опосередковано впливає на конкурентоспроможність мікрорівня. Фактично відбувається складний процес нагромадження конкурентних переваг від макро- до мікрорівня.

Крім того, у процесі розробки стратегічних планів розвитку економіки країни, варто пам'ятати, що на кожному рівні господарської організації конкуренти вирішують певні завдання, тому в процесі формування системи забезпечення конкурентоспроможності важливо зрозуміти, які основні цілі переслідуються в конкурентній боротьбі суб'єктів-носіїв конкурентних переваг. Зрозуміло, що в рамках розробки стратегії розвитку, цілі підприємств і країни будуть відрізнятися, отже, і зміст конкурентоспроможності буде змістовно різнитися. При цьому цілі відповідно до рівнів формування конкурентних переваг звичайно різняться не тільки масштабами, але й тимчасовими об'ємами. Якщо на мікрорівні будуть вирішуватися в основному проблеми короткострокового характеру, то на мезорівні напевно середньострокові й довгострокові проблеми (інвестиційні проекти різних масштабів). На макрорівні повинні вирішуватися великі стратегічні завдання розвитку країни. Отже, стратегічна компонента, за інших рівних умов, буде зростати від мікро- до макрорівня, де вона отримуватиме найвище вираження [1] та навпаки, положення державної стратегії розвитку мають розповсюджуватись на галузевому та регіональному рівнях, та потім на рівнях окремих суб'єктів господарчої діяльності, маючи для цього відповідне забезпечення – інформаційно-аналітичне, нормативне, фінансове, кадрове.

В Україні присутні всі ланки господарського механізму, здатного продукувати конкурентоспроможну продукцію. Проблема, як така, сьогодні лежить в площині організації їх ефективної взаємодії з огляду на потрібний державі результат. Основним змістом державного управління розвитком стає саме координація злагодженої роботи усіх ланок господарського механізму, налаштованого на продукування конкурентоспроможної продукції. Результатом цього має стати істотне прискорення економічного зростання країни та конкурентоспроможності її економіки.

У сучасному світі визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік стала якість управління інноваційними процесами, а застосування інноваційних чинників при формуванні стратегії розвитку набуло першочергового значення. В Україні з 1991 року через непослідовність у проведенні науково-технологічної політики та її низьку ефективність закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. Наслідком цього стає зниження конкурентоспроможності національної економіки. Тому на рівні державних стратегічних програм закріплено необхідність переходу України, а отже, й всіх її економічних суб'єктів, на інноваційну модель розвитку.

1.2 Інноваційно-інвестиційні процеси як фактор забезпечення конкурентоспроможності промисловості

В ринкових умовах господарювання прагнення будь-якого підприємства до розвитку і примноження свого конкурентного потенціалу обумовлює необхідність здійснення інвестиційної діяльності. Інвестиції впливають на формування темпів економічного росту й добробут населення країни, розвиток і забезпечення конкурентоспроможності як окремих підприємств, галузей, регіонів, так і країни в цілому.

Часто поняття “інвестиції” замінюють терміном “капітальні вкладення”, розуміючи при цьому під інвестиціями вкладення коштів на відтворення основних фондів підприємства, як виробничого, так і невиробничого характеру, їх збільшення і вдосконалення. Разом з тим інвестиції можуть здійснюватися і у приріст оборотних активів, і у різні фінансові інструменти, і в окремі види нематеріальних активів [19; 20; 21].

Згідно Закону України “Про інвестиційну діяльність” “інвестиціями є всі види майнових і інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект” [22]. Таким чином, в Законі поняття “інвестиції” прирівнюється до поняття інвестиційних ресурсів. Частина авторів [23;24;25;26;27;28;29] розглядають інвестиції як дію, процес вкладення капіталу, що, на наш погляд, є більш виправданим, оскільки ухвалення управлінських рішень інвестиційного характеру пов’язано перш за все з вибором з декількох альтернативних варіантів дій по створенню і використанню інвестиційних ресурсів. Як відзначає ряд дослідників [30; 31; 32], економічна природа категорії “інвестиції” полягає в опосередкуванні відносин, що виникають між учасниками інвестиційного процесу з приводу формування і використання інвестиційних ресурсів, тобто об’єктом управління є безпосередньо не інвестиційні ресурси, а дії, направлені на їх формування і використання. У зв’язку з цим, на наш погляд, інвестиції доцільно розглядати скоріше як процес вкладення капіталу, а не як інвестиційні ресурси [33].

Виділяються такі три основні функції, які виконують інвестиції в процесі розширеного відтворення:

1) інвестиційні ресурси забезпечують економічний ріст і якісне відновлення основних фондів на принципово новій, конкурентоспроможній основі як окремого підприємства, так і національній економіки в цілому;

2) за рахунок інвестиційних ресурсів здійснюються прогресивні структурні зміни в суспільному виробництві, що зачіпають найбільш важливі макроекономічні пропорції;

3) за допомогою інвестицій реалізуються досягнення науково-технічного прогресу й здійснюється підвищення на цій основі ефективності виробництва як на мікро-, так і на макрорівні.

Серед цих функцій істотне значення має оптимізація найважливішої макроекономічної пропорції - співвідношення нагромадження й споживання. Від неї залежать темпи зростання виробництва, рівень споживання населення й ефективність суспільного відтворення [34].

В ході розгляду проблем розширеного відтворення в економічній літературі робиться акцент на процесі накопичення як на головному факторі забезпечення економічного й соціального ефектів. При цьому інвестиційний процес розглядається як складова процесу накопичення. У макроекономічному аналізі проблем розширеного відтворення процес формування фондів накопичення й споживання неможливо відірвати від процесу формування інвестиційних ресурсів, пошуку коштів для інвестиційної діяльності, спрямованої на розширене відтворення й ліквідацію диспропорцій у розвитку національної економіки. Аналіз демонструє, що відтворювальний процес обов'язково обумовлює збалансування інвестицій, накопичення й споживання [34;35]. Тому пошук шляхів подолання диспропорцій у розвитку економіки України повинен передбачати досягнення збалансованості найбільш важливої відтворювальної пропорції: інвестиційний фонд - фонд накопичення - фонд споживання.

Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств безпосередньо пов'язано зі здійсненням реальних інвестицій та залежить від ефективності інвестування [33].

Реальні інвестиції у промисловому виробництві являють собою вкладення грошових, матеріальних і інтелектуальних цінностей в інвестиційні об'єкти - активи як в матеріальній, так і в нематеріальній формах, з метою зміни їх властивостей і досягнення сукупної якості, необхідної для створення умов, що забезпечують одержання й зростання прибутку [33]. Інвестування припускає зміну властивостей інвестиційного об'єкта, створення його нової якості. Саме ця змінена властивість і нова якість активу - інвестиційного об'єкта виступає матеріально-речовинним результатом інвестування [33].

У виробничій діяльності залежно від існуючої потреби в матеріально-речовинному результаті реальні інвестиції можуть бути класифіковані таким чином [36; 37]:

- Інвестиції, необхідні для підвищення ефективності виробництва. Тут бажаний сукупний матеріально-речовинний результат - створення умов для зниження витрат за рахунок інвестицій у заміну й модернізацію устаткування, підвищення кваліфікації персоналу тощо. Його одержання досягається зміною властивостей і створенням нової якості групи взаємозалежних інвестиційних об'єктів, що беруть участь у виробничому процесі.

- Інвестиції в розширення виробництва: до цієї групи відносяться інвестиції, необхідні для розширення обсягу продукції, що випускається, в рамках вже діючого виробництва.

- Інвестиції в створення нового виробництва - інвестиції, необхідні в процесі створення нового підприємства (нетто-інвестиції) або в процесі реконструкції існуючого з націленістю на випуск нової продукції або вихід на нові ринки.

- Супутні інвестиції - наприклад, вкладення в охорону навколишнього середовища або соціальну інфраструктуру, інвестиції в науково-дослідницьку роботу, включаючи витрати на забезпечення поточної діяльності науково-дослідницького інституту або вузу за замовленням підприємства, витрати на консалтинг, проведений сторонніми організаціями тощо [38].

Створення підприємства і забезпечення подальшого його функціонування в умовах ринку безпосередньо пов'язано із здійсненням інвестиційної діяльності, а якість схвалюваних інвестиційних рішень безпосередньо впливає на кінцеві результати діяльності підприємства: рентабельність, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість – тобто надає довготривалу дію на конкурентоспроможність підприємства і його положення на ринку [33].

Відомо, що інвестиційна активність й економічний ріст є взаємопов'язаними процесами. Однак, активізація інвестиційної діяльності, як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, передбачає не стільки збільшення обсягів інвестицій, скільки підвищення ефективності їхнього використання [33]. Ефективність інвестування залежить від якості матеріально речовинного результату інвестицій й ефективності його використання в операційній діяльності виробничої системи.

Інвестиції повинні забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність суб'єктів промислового виробництва, сприяючи не тільки короткостроковому виживанню, але й досягненню стратегічних цілей розвитку.

Досвід розвинених країн свідчить, що ефективність інвестиційної діяльності, що у загальному виді визначається співвідношенням отриманого результату й витрат, залежить як від масштабів цієї діяльності, так і від питомої ваги в ній інновацій [33]. Інновації виступають каталізатором модернізації та структурної перебудови державної економіки, забезпечують посилення її конкурентоспроможності [39]

Інноваційна теорія використовує різні категорії і визначення: новація, інновація, нововведення, інноваційний процес і тому подібне, часто використовувані як синоніми, що не відповідає їх дійсному змісту.

У світовій економічній літературі немає однозначного визначення інновацій. Різні вчені характеризують інновації залежно від об'єкта та предмета свого дослідження (табл.1.3).

Таблиця 1.3 - Визначення категорії "інновація" в різних дослідженнях та нормативних актах (джерело: доопрацьовано авторами на підставі [39])

Зміст визначення	Автори
1	2
Інновація – це нова комбінація. Інновація в економіці, будь-яке нововведення в мистецтві, науці, життєвій практиці – головним чином полягає в рекомбінації концептуальних фізичних матеріалів, які існували на ринку (творче руйнування).	Й. Шумпетер [40]
Інновація – це комерціалізація як основного вдосконалення в технічному процесі (радикальне нововведення) так і використання змін невеликого масштабу в технологічних навичках (удосконалення чи незначне нововведення).	Р. Ротвелл, П. Гарднер [41]
Інновація – це процес перетворення можливостей у нові ідеї, які широко впроваджуються в практику.	Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт [41]
Інновація – це особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування.	П. Друкер [42]
Інновація – це суспільний, технічний чи економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій і у випадку, якщо вона на ринку може принести додатковий дохід.	Б. Санто [43]
Інновація (нововведення) – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий платити, це застосування, тобто процес, у якому винахід чи ідея набувають економічного змісту.	Б. Твісс [44]
Інновація – це застосування нового продукту або процесу на практиці.	В. Хіпель [45]

Продовження табл. 1.3

1	2
Інновація – це технічна, дизайнерська, виробнича, управлінська та комерційна діяльність, виготовлення нових (удосконалених) товарів чи перше комерційне використання нових (удосконалених) процесів або обладнання.	К. Фрімен [46]
Інновації – це можливість здобути конкурентні переваги за рахунок нововведень, котрі включають у себе як нові технології, так і нові методи роботи.	М. Портер[2]
Інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у формі нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.	Міжнародні стандарти, прийняті 1992 році в м. Осло
Інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.	Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук [41]
Інновація – це матеріалізований продукт розумової (інтелектуальної) діяльності, що забезпечує якісні зрушення в господарському житті.	И.В. Афонин [47]
Інновація – це нове досягнення у сфері технологій або управління, призначене для використання в операційній, інвестиційній або фінансовій діяльності підприємства.	І. Бланк [20]
Інновація – це комплексний процес, спрямований на створення, розроблення та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та поширення в економіці.	І.М. Буднікевич, І.М. Школа [41]
Інновація – це новий підхід до конструювання виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія здобувають перевагу над конкурентами.	Економічна енциклопедія [48]
Інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, який впроваджений на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг.	С.Д. Ільєнкові [49]
Інновація – це позитивне прогресивне нововведення, тобто ідея, діяльність або матеріальний об'єкт, що раніше не застосовувалися організаційною системою, що приймає й використовує їх.	Н.Д. Кондратьєв [50]

Продовження табл. 1.3

1	2
<p>Інновація – це процес виникнення, розробки, адаптації і використання нового корисного результату. Це комплексний процес створення і поширення нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби.</p>	<p>Н.Д. Кондратьев [50]</p>
<p>Інновації – це кінцевий результат діяльності з реалізації нового чи вдосконаленого продукту, що реалізується на ринку, нового чи вдосконаленого процесу, що використовується в практичній діяльності.</p>	<p>Концепція міждерж. іннов. пол.-ки [51]</p>
<p>Інновація – це зміни у виробництві, які забезпечують зростання економічного або соціального ефекту від використання всіх видів ресурсів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних тощо).</p>	<p>О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнецова [52]</p>
<p>Інновація – це комплексний процес, що передбачає створення, розробку доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення (новації), що задовольняє певну потребу.</p>	<p>О. Лапко[53]</p>
<p>Інновація – це об'єкт, впроваджений у виробництво в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога.</p>	<p>В. Мединский [54]</p>
<p>Інновації – це прибуткове використання новацій у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного чи іншого характеру.</p>	<p>Ю. Морозов [55]</p>
<p>Інновації – проведення комплексу робіт, які спрямовані на створення й освоєння нових видів продукції і впровадження прогресивних технологічних процесів, а також на значні технологічні зміни продукції і процесів.</p>	<p>[56]</p>
<p>Інновація – упровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів.</p>	<p>С.Ф. Покропивний [57]</p>
<p>Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.</p>	<p>Закон України „Про інноваційну діяльність” [58]</p>
<p>Інновація – це кінцевий результат упровадження новинок з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.</p>	<p>Р. Фатхутдинов [5]</p>

Продовження табл. 1.3

1	2
Інновація – це процес свідомого здійснення змін у техніці, технології, організації праці; або це одна з можливих реакцій підприємства на суспільні потреби; або це впровадження нових видів інструментів або нових принципів користування інструментом, нової сировини чи матеріалу або в новій дії.	М. Хучек [59]
Інновація (нововведення) – це процес доведення наукової ідеї чи технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі.	Д.М. Черваньов, Л.І. Рейкова [60]
Інновація в широкому розумінні – будь-яка зміна, що підвищує конкурентоспроможність суб'єктів господарювання	Н.Чухрай [15]
Інновація – це якісні зміни у виробництві, які можуть стосуватися як техніки і технології, так і форм організації виробництва і управління.	Ю. Яковець П.Завлін [61, 62]

Як видно з табл. 1.3, інновацію трактують як процес, або як явище, або як кінцевий результат діяльності, або як особливий вид діяльності, що відповідає цілям конкретного дослідження або його об'єкту.

Поняття «інновація» введено Й.Шумпетером як зміна з метою впровадження і використання нового вигляду споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [40;63;64;65]. Він вважав технічні інновації за основу економічного зростання і переконував, що підвищенню ефективності виробництва на основі технічного вдосконалення немає межі. Розроблена ним класифікація інновацій охоплювала в якості вторинних і частину управлінських, таких як реорганізація, освоєння нових ринків збуту і інше. За важливе досягнення теорії Й.Шумпетера вважається розгляд інновації як виробничій функції, що обумовлює «кількісні зміни продукту з урахуванням змін у всій сукупності чинників, які на нього впливають. Якщо замість сукупності чинників ми змінимо форму функції, то отримаємо інновацію» [40;63]. Такий підхід заклав початкову орієнтацію на технологічні інновації, постулювавши їх нескінченну кількість, тоді як в реальній ситуації вибір завжди здійснюється при обмеженості знань, умов і можливостей. Упор тільки на два чинники виробництва (капітал і працю) обмежив аналіз інновацій, оскільки не враховував характер прояву останніх – сферу, рівень новизни і інше. Тому теорія економічного зростання Й. Шумпетера частіше зв'язується з комбінаторністю управління господарським кругообігом капіталу, його процентною ставкою, і в меншій мірі – з управлінням трансформаційними процесами і прискоренням НТП.

Як показали дослідження [65; 66], подальший розвиток теорії інновацій йшов у напрямі вдосконалення її категоріального апарату, дослідження видів і ролі інновацій в розвитку виробництва. Паралельно вивчалися і порівнювалися процеси створення інновацій і нововведень, що дозволило виявити зв'язок інновацій і виробництва в підприємницькому аспекті, розділити моменти появи техніко-технологічних і організаційно-управлінських нововведень. Тим самим, було визнано, що від нововведення як результату теоретичної діяльності до управлінського нововведення як суспільного визнання нових управлінських технологій, методів і тому подібне здійснюється процес з витратами часу і ресурсів. Нерідко саме його економісти приймають за само нововведення [49; 67]. З розвитком теорії управління сфера категорії розширюється, охопивши процеси і елементи управління виробничими і інноваційними процесами, об'єднуючи інновацію з нововведенням в рамках одного і того ж явища. Всього сьогодні в світі вже існує близько ста різних визначень категорій інновації і нововведення.

В ході проведених досліджень авторами запропоновані власні визначення категорії „інновації” (табл.1.4)

Таблиця 1.4 - Удосконалення визначення категорії „інновації” у промисловості

Зміст визначення	Автори
<i>Інновація</i> – це кінцевий результат інноваційної діяльності стосовно використання нових стосовно виробничої системи ідей шляхом реалізації їх у результатах, засобах та процесах виробництва та управління	С.Філіппова [65;66]
<i>Інновації</i> (в контексті діяльності суб'єкта промислового виробництва) - технічні, організаційні, економічні й управлінські зміни, відмінні від існуючої практики й спрямовані на вдосконалення виробничого процесу з метою забезпечення конкурентоспроможності [33].	Л.Волощук [33]
<i>Інновації</i> – це новостворені, застосовані і вдосконалені нові прогресивні технологічні процеси, конструкції, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які забезпечують зростання економічного або соціального ефекту від використання всіх видів ресурсів підприємства (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних тощо), завдяки чому підприємство здобуває конкурентну перевагу в трансформаційній економіці.	О.Станіславик [39]

Здійснений аналіз категоріального апарату існуючої інноваційної теорії показав, що як не існує єдиного визначення категорії „інновації”, так й не існує єдиного підходу до їх класифікації. За технологічними параметрами та формою найбільш часто відокремлюють продуктові та процесні (технологічні) інновації. В залежності від сфери застосування відокремлюють: управлінські, організаційні, соціальні, промислові [62]; технологічні, виробничі, торгові, соціальні, управлінські [68], виробничо-торгівельні, соціально-економічні, фінансові, управлінські [69]. За рівнем новизни – радикальні (базові) та удосконалюючі [15; 69; 70;71;72]; за масштабом новизни – інновації у світовому, національному, галузевому, внутріфірмовому масштабі [73]. Детально існуючі підходи до класифікації інновацій розглянуто у [33; 39; 65; 66].

За думкою авторів за сферою застосування (управління) у діяльності суб’єктів промислового виробництва доцільно відокремлювати *техніко-технологічні* та *управлінські* інновації.

Для вітчизняних виробничих систем на даному етапі розвитку особливо важливе значення мають *управлінські інновації*, в основі яких лежать об’єктивні процеси зміни умов господарської діяльності підприємств і, відповідно, зміни змісту управлінської діяльності. Якщо підприємство є системою сфер діяльності, то управління здійснюється стосовно її елементів - виробництва, кадрів, фінансів, реалізації продукції тощо, а також до всієї системи в цілому. Різноманітні завдання, які вирішуються в процесі управління, можна об’єднати, звівши до виконання ряду базових управлінських функцій: планування, організації, контролю, керівництва, а також метафункції - аналізу. Оскільки відновлення, розвиток будь-якої діяльності відбувається за рахунок удосконалення методів її реалізації, можна затверджувати, що пунктами можливих інновацій у сфері управління є методи реалізації перерахованих вище функцій при управлінні всіма сферами діяльності системи, а також способи розподілу цих функцій, тобто організаційні структури. Прояв необхідності в управлінських інноваціях, а також їхнє фактичне здійснення, відбуваються саме на рівні методів, які використовуються керівниками при рішенні певних завдань у процесі управління тими або іншими сферами діяльності [5].

В ході проведених досліджень обґрунтовано, що в сучасних умовах набувають актуальності *структурні інновації* – технічні й економічні зміни, відмінні від існуючих аналогів і спрямовані на вдосконалення виробничого процесу й підвищення ефективності інвестиційної діяльності інноваційно-активних підприємств та позитивні структурні зміни в економіці [74]

Хоча категорії нововведення, новації і інновації характеризують один і той же інноваційний процес, межі їх існування визначені недостатньо чітко і вимагають уточнення через побудову логічної послідовності їх тимчасового розподілу в рамках єдиного інноваційного процесу.

Дефініції інноваційного процесу широко представлені в [33;49;53;62;66;68;73;75;76;77;78;79]. В загальному розумінні *інноваційний процес* – це період часу від зародження ідеї, створення новації та до її впровадження та/або ринкового використання у вигляді інновації [33]. В [80] інноваційний процес трактується як комплекс взаємозв'язаних між собою дій, ведучих до виникнення наукових ідей і реалізації їх в матеріальні засоби, призначені для практичного використання. Звідси помилково витікає, що інноваційний процес завжди створює матеріалізований об'єкт, що звужує його сферу, не дозволяючи охопити інновації в розподілі і мінімізації втрат ресурсів трансформації та інше.

Представляється, що *інноваційний процес* – це комплекс взаємозв'язаних між собою дій, ведучих до виникнення нових ідей і їх реалізації в результатах, засобах, процесах виробництва і управління [65]. Суть інноваційного процесу завжди одна – перетворення новації в інновацію. Отже, можна виділити дві основні фази інноваційного процесу: фазу створення та фазу комерціалізації [33]. Таким чином, інноваційний процес по відношенню до будь-якої виробничої системи, підприємства або підприємницької ланки має три вузлові точки, що характеризують його якісну зміну: новація, інновація і кінцевий продукт.

Нововведення (новація) може бути отримане як вхідний ресурс – технології, дослідний зразок і інше, що займає положення у виробничому процесі, який протікає в рамках відповідних виробничих систем, підприємства або підприємницької ланки. При цьому воно не матеріалізується в продукт, придатний до використання, залишаючись результатом інтелектуальної або науково-технічної діяльності. Це перша якісна зміна інноваційної ідеї, що народилися на передінноваційній стадії. *Нововведення (інновація)* – це конструктивні, технологічні, організаційні відкриття, нові теорії, проектні рішення. Вони являються результатом підготовчого етапу інноваційного процесу (фази НДДКР для техніко-технологічної або фази організаційно-економічного забезпечення для управлінської інновації) і існує саме на ньому. Новація – його синонім або «не впроваджене нововведення» [81]. *Новація* – це матеріалізоване, придатне до використання нововведення (готовий продукт, технологія, інструмент управління і інше), що вперше запускається в практичне використання усередині або поза виробничими системами. *Інновація*, виступаючи

синонімом нововведення, є кінцевим результатом інноваційної діяльності по використанню нових для виробничих систем ідей шляхом реалізації їх в результатах, засобах, процесах виробництва і управління.

В сучасних умовах господарювання, коли конкурентоспроможність є головною запорукою успіху, підтримки високих темпів розвитку й рівня прибутковості, інновації усе більше й більше визначають генеральну лінію стратегічного розвитку підприємств. Отже, інвестиції в тому випадку можуть сприяти успіху й забезпеченню ефективності суб'єктів промислового виробництва, коли мають інноваційну спрямованість [33].

Це обумовлює необхідність поєднання в цілях управління інвестиційних та інноваційних процесів та введення категорії *інноваційно-інвестиційного процесу*, в основі якого лежить *інноваційно-спрямоване інвестування, що на мікрорівні являє собою інвестування в реалізацію інноваційних змін, спрямованих на вдосконалення виробничого процесу та системи управління на підприємстві з метою підвищення ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів і забезпечення конкурентоспроможності* [33].

Відповідно, *на регіональному рівні інноваційно-інвестиційними процесами є сукупність процесів, пов'язаних з інвестуванням інноваційних змін, спрямованих на удосконалення виробничого процесу підприємств регіону та інфраструктури з метою підвищення ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності регіону* [74].

В умовах інноваційного типу економіки активізація інноваційно-інвестиційних процесів є дієвим способом підвищення конкурентоспроможності, запорукою стійкого економічного зростання. Сьогодні в усьому світі економічний ріст суб'єктів господарювання визначається тією часткою продукції й устаткування, які містять інноваційні знання й рішення. В економічній літературі цей процес характеризують як перехід від індустріальної економіки XIX й XX століть до економіки інноваційного типу розвитку або „економіки знань”, однією із самих характерних рис якої є поява економічних систем, чия конкурентна перевага ґрунтується інноваційних ідеях, знаннях, технологіях [82]. Багато вчених і політиків, аналізуючи тенденції розвитку вітчизняної економіки, прийшли до висновку, що стратегія випереджального економічного розвитку України повинна бути інноваційною. Подальший розвиток промисловості й економіки в цілому, інтеграція України у світовий економічний простір неможливі без активізації інноваційно-інвестиційних процесів.

1.3 Сутність інноваційної трансформації промислового сектору економіки

Будь-яка соціально-економічна система досягає успіху, знаходячись в стані послідовного і неухильного розвитку. *Трансформація промислового виробництва є кардинальною зміною напрямів і характеру його розвитку, що покликана забезпечити підвищення його ефективності* [65]. За базову передумову вирішення даного завдання можна вважати накопичений досвід вдосконалення механізму управління промисловим виробництвом, традиційно здійснюваного в двох напрямках:

а) вдосконалення методології управління з подальшою активізацією на практиці функцій управлінської діяльності;

б) вдосконалення діючих організаційних структур і активізація їх взаємозв'язків, технологій управління промисловим виробництвом.

Напрями вдосконалення не існують автономно, вони постійно перетинаються, породжують нові категорії, принципи і концепції управління.

При розробці механізму управління виробництвом і його трансформацією зазвичай враховують цілий ряд чинників: характер зовнішнього середовища, світові тенденції розвитку виробничих систем і інше. Тому достатньо широко вивчені проблеми управління виробництвом в спокійному і мінливому зовнішньому середовищі для різних рівнів: виробничих систем, підприємств, малого бізнесу, корпорацій і інше [83; 84; 85; 86; 87; 88].

Наряду із зростанням темпів НТП, розвитком інформаційних технологій, конкуренції, невизначеності і динамічності зовнішнього середовища на перший план виходять питання своєчасного розпізнавання погроз для існування підприємств, стійкості, можливостей розвитку і наслідків [65]. Вони стають критеріями оцінки ефективності системи управління. Внутрішня раціональність її організації відходить на другий план, підсилюючи позиції ситуаційного підходу до управління. Внутрішня побудова системи управління виробництвом розглядається як відповідь на дію зовнішнього середовища і організаційних характеристик самого підприємства: вибирається будь-яка структура управління, яка забезпечує максимальне досягнення цілей.

Трансформація сучасного виробництва обумовлює постійність пристосування його виробничих систем і до динаміки технологічних процесів і НТП, і до вимог ринку, чим створює передумови для формування якісно нового типу управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві

(див табл. 1.5), який може бути успішно адаптований до макроекономічного механізму України.

Таблиця 1.5 - Зміна пріоритетів управління трансформаційними процесами у промисловості в сучасних умовах (джерело: [65;66])

Зміст	Пріоритети	
	існуючі	перспективні
1. Об'єкт управління	виробничий процес	матеріальний потік
2. Сфера джерел резервів ефективності	виробничий процес	логістичний процес
3. Сфера спеціалізації	локальна виробнича система	мега-серія виробничих систем
4. Прояв ефекту масштабу	складальна стадія	всі стадії виробництва і суміжні виробництва
5. Критичний ресурс	запаси	інформація
6. Інформаційне забезпечення	закрите, локальне	інтегроване, мережеве
7. Філософія підприємництва	отримання прибутку	формування економічного потенціалу
8. Характер ефекту	локалізований в окремій виробничій системі	синергічний (системний, мультиплікативний)
9. Основні параметри конкурентоспроможності	якість і ціна	якість, ціна, асортимент, сервіс, термін виконання замовлення
10. Характер управління виробництвом	активізація окремих функцій	інтерактивний, превентивний, аналітичний

Створення системи активного управління трансформаційними процесами у промисловості полягає в правильній оцінці дій з визначення мети управління, професійного виконання і отримання ефективних результатів, відноситься до сфери адміністративних завдань стратегії трансформації виробництва (див. рис. 1.4) і включає: 1) створення організаційних можливостей для її функціонування; 2) управління бюджетом і ресурсами функціональних та лінійних підсистем; 3) мотивацію управлінського персоналу і видозміну його обов'язків і характеру роботи для досягнення найкращих результатів; 4) створення внутрішніх умов, що забезпечують персоналу умови для ефективного використання своїх обов'язків; 5) забезпечення ведення процесу управління, необхідного для реалізації і контролю виконання стратегії трансформації виробництва.

Рисунок 1.4 – Основні адміністративні завдання створення системи активного управління трансформаційними процесами в промисловості (джерело [65,66])

В процесі управління всі попередні дії зазнають зміни, що зумовлюється характером змін навколишнього середовища і появою нових можливостей для поліпшення стратегії трансформації виробництва, тому кожне із завдань управління вимагає інтерактивного аналізу доцільності їх внесення.

Підготовка і ухвалення управлінського рішення означає практичну роботу по постановці цілей, завдань активного управління трансформаційними процесами і розробку заходів по їх досягненню. За своїм змістом така діяльність представляє собою саме планування. Його роль в активізації управління являється провідною, а зміст визначається, як уміння передбачати цілі управління трансформаційними процесами, їх результати та необхідні ресурси.

З передбачення починається і процес превентивного управління, формується управлінське рішення як ядро всієї управлінської діяльності. Крім того, якість роботи з підготовки управлінських рішень, тобто планування, визначає якість самих рішень, зумовлюючи успіх трансформації.

У свою чергу, стратегічне планування являє собою особливий вид діяльності, що полягає в розробці стратегічних рішень, передбачає постановку цілей і стратегій поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їх ефективне функціонування в довгостроковій перспективі, що

випереджає адаптацію до умов, змін зовнішнього середовища [47; 89;90;91]. Звідси витікає, що активізація управління включає активізацію стратегічного планування, яке розглядається як закінчений бізнес-процес активного управління у вигляді процедур розробки стратегічних прогнозів, проектів, планів.

В ході досліджень визначено основні форми управління трансформаційними процесами: традиційне, інтерактивне, превентивне.

Традиційне управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві – це управління послідовною зміною станів промислового виробництва в цілому та його елементів, що здійснюються під впливом певних внутрішніх і зовнішніх умов, які володіють стійким порядком взаємодії складових його компонентів із змінами зовнішнього середовища, тривалістю, темпами і спрямованістю до кінцевого результату – цілям трансформації [65; 66].

Інтерактивне управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві – це управління, засноване на принципі посилення зворотного зв'язку через постійну, пряму і активну участь всіх учасників промислового виробництва в здійсненні або обслуговуванні функцій традиційного управління виробничими, організаційно-економічними та іншими. трансформаціями промислового виробництва і механізму його управління. Інтерактивний тип управління найбільшою мірою сприятливий для активізації управління трансформаційними процесами в цілому, оскільки поєднує плановість розвитку мегавиробничих систем і адаптивність зміни її виробничих одиниць, носить активно-прогнозний характер.

Превентивне управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві – це традиційне управління, на яке накладена вимога обов'язковості домінування випередження вироблення дії управляючого впливу до всіх змін зовнішнього середовища [65; 66].

Ефективністю трансформаційних процесів в промисловому виробництві являється функція превентивності та інтерактивності управління ними. Відповідно, *ефективне управління має бути одночасне превентивно-інтерактивним* [65; 66].

Пріоритетним напрямом аналізу в системі превентивно-інтерактивного управління прийнятий [92] аналіз самих орієнтирів трансформації. Трансформація промислового виробництва охоплює велику кількість підприємств, виробничих систем, ринкових інститутів і співвідношень між ними, тому вона являється об'єктом державного управління. Для нього, як указував П.Ф. Друкер [93], треба визначити декілька найбільш значних орієнтирів дій. Тому цілі трансформації промислового виробництва визначені в дев'яти визнаних ключових просторах управління:

1) положення на світовому ринку галузей промисловості і окремих виробництв, яке характеризується показниками конкурентоспроможності. Активізація управління трансформаційними процесами у промисловості в даному просторі бачиться у впровадженні моніторингу галузевих тенденцій й їх показників;

2) виробничі системи характеризуються ступенем участі у виробничому процесі і межами складених мегавиробничих систем. Активізація тут означає контроль їх меж і стану, координацію управління виробництвом і вхідними в неї виробничими одиницями;

3) інновації характеризуються можливостями їх розробки та впровадження. Активізація передбачається через *перенесення акценту інноваційної політики в промисловості на прискорення трансформаційних процесів*;

4) продуктивність характеризується цілями трансформаційних процесів у промисловості на рівні взаємозв'язку результатів виробництва з ресурсами, необхідними для їх досягнення. Активізація бачиться в застосуванні нових методів підвищення продуктивності;

5) ресурси характеризуються видовою оцінкою в розрізі виробничих систем і підприємницької ланки: матеріально-виробничих запасів, устаткування, фінансів. Удосконалюється механізм прогнозування потреби в конкретних ресурсах з урахуванням прогресивних норм витрати, технологій виробництва й управління;

6) прибутковість, характеризується здатністю мегавиробничих й інтегрованих виробничих систем, їх підприємницьких ланок заробляти доходи більші витрат, необхідних для їх генерування. Хоча напрям завершує повний цикл управління, прямо або побічно відображаючи активізацію інших напрямів, його цільова активізація порушує системний підхід;

7) управлінські аспекти визнаються як найбільш перспективний напрям активізації, який характеризується складом і організаційною структурою функціонального та лінійного управління трансформаційними процесами;

8) персонал. Даний напрям стає другим по важливості: саме управлінський персонал за наявності сприятливих умов (ресурсів, інновацій) забезпечує досягнення кінцевих результатів і якість трансформації;

9) соціальна відповідальність або обов'язок трансформації промислового виробництва сприяти: добробуту суспільства, суспільному життю, матеріальному зростанню та забезпеченню суспільства якісними товарами і послугами, екології, вирішенню соціальних проблем. Облік цього аспекту вже є активізація управління.

У всіх ключових просторах визначається пріоритетність цілей і способи комбінування їх активного досягнення. Відповідно, завершальним етапом

аналізу стає оцінка отриманої інформації для визначення можливих варіантів стратегії трансформації, при якій з'ясовуються негативні та позитивні дії середовища та його вплив на майбутній стан виробництва, економіки та суспільства. В ході оцінки фокус переміщується від самого середовища на те, як його стан може впливати на управління трансформаційними процесами. Формування загальної стратегії управління трансформаційними процесами виконується після стратегічного аналізу і націлене на вибір однієї із стратегічних альтернатив, а функціональні стратегії розробляються для кожного функціонального простору.

Із-за скороминучості періоду ефективного функціонування *система превентивно-інтерактивного управління має бути спочатку сприйнятлива до інновацій, які дозволяють адаптуватися до змін і динаміки зовнішнього середовища, тому активізація управління трансформаційними процесами вимагає одночасної ревізії методології формування механізму активного управління виробництвом і активізації інноваційних процесів* [65;66].

Турбулентність зовнішнього середовища пред'являє вимоги, яким підприємства вимушені підкорятися через зміну розмірів виробничих систем, (реінжинірінг) управління, моніторинг і негайну реакцію на зміни, введення системи виробництва «точно вчасно». Постійна реорганізація стає формою прояву інноваційного процесу в управлінні виробничими системами.

Сформувати систему управління трансформаційними процесами у промисловості у високодинамічному середовищі можна двома методами [65; 66]:

1) повним запозиченням методології формування систем управління виробництвом на крупних підприємствах або в малому бізнесі;

2) розробкою нової методології управління трансформацією промислового виробництва у високодинамічному зовнішньому середовищі з урахуванням явища турбулентності і переглядом логіки, принципів і методів, запозичених у існуючої методології управління виробничими системами і підприємствами.

Було обрано другий шлях, виходячи з таких висновків і положень:

— підприємницька ланка – це новий об'єкт управління з властивими йому особливостями функціонування, який з'явився унаслідок трансформаційних процесів і інтегруючий різні організаційні форми підприємництва: підприємства, приватних підприємців і їх неформальні об'єднання;

— існують мегавиробничі системи, в яких може діяти декілька підприємницьких ланок промислового і непромислового призначення, що супроводжується перерозподілом їх управлінських функцій;

— міняється характер виробництва: локалізований виробничий процес заміщається просторово і організаційно розірваним, зберігаючи відповідальність за його результат у всіх задіяних в нім виробничих одиниць;

— економічною основою прискорення трансформаційних процесів в промисловому виробництві являється розвиток підприємницьких процесів і інтеграція малого і крупного бізнесу в рамках мегавиробничих систем.

Процес управління трансформаційними процесами у високодинамічному зовнішньому середовищі стає цілеспрямованим, тому *першою операцією управлінського циклу* є визначення цілей трансформації. Загальною метою управління трансформаційними процесами у промисловості виступає забезпечення функціонування промислового виробництва, що дозволяє досягти цілей трансформації якнайкращим шляхом через ефект синергії. До приватних цілей відносять забезпечення організаційної узгодженості дій всіх учасників промислового виробництва; форм виробничого процесу – відповідних йому виробничих систем і одиниць. Приватні цілі коректуються згідно типу мегавиробничої системи [65; 66].

Друга операція управлінського циклу – моделювання досягнення мети трансформації, виходячи з можливостей її здійснення і динаміки середовища.

Третьою операцією управлінського циклу стає організаційна діяльність суб'єкта в процесі управління для приведення параметрів виробництва до параметрів моделі, розробленої на попередньому етапі. Організаційне моделювання трансформаційних процесів зводиться до створення: 1) функціональній моделі проміжних станів виробничих одиниць і мега-серії виробничих систем, що відображає функції, які реалізуються ними, і 2) структурної моделі, що відображає адресну прив'язку реалізації цих функцій [65; 66]. Інтеграція цих моделей утворює організаційну модель управління трансформацією виробничих систем в рамках відповідних виробничих одиниць і підприємницьких ланок, а їх множина – організаційну модель управління трансформаційними процесами в цілому.

Суб'єктивність процесу моделювання, турбулентність зовнішнього середовища і імовірнісний характер трансформації обумовлюють неадекватність моделі трансформації і фактичного стану промислового виробництва, що породжує *четверту операцію управлінського циклу* – контроль ходу

трансформаційних процесів через визначення усередненої величини розузгодження параметрів моделі і фактичного стану виробництва.

Регулювання як *п'ята операція управлінського циклу* полягає у виробленні додаткової інтерактивної дії на трансформаційні процеси для мінімізації величини виявленого розузгодження. *Завершальними операціями управлінського циклу є облік і аналіз досягнення цілей трансформації, що полягають у визначенні ступеня та виявленні відхилень. В результаті коректується мета або удосконалюється модель і цикл управління повторюється.*

Приведена послідовність стадій управлінського циклу є універсальною, тобто відповідною для будь-якого стану трансформаційних процесів у промисловості у будь-який момент часу [65; 66].

Отже, як основа методології формування активного управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві для високодинамічного зовнішнього середовища пропонується визнання [65;94;95;96;97].

— факту перетворення високодинамічного зовнішнього середовища в турбулентне, необхідності і обов'язковості обліку цього явища в методології управління трансформаційними процесами;

— пріоритетності підприємницьких цілей і залежності особливостей управління виробництвом від стадії життєвого циклу підприємницької ланки і розміру відповідною йому мегавиробничої системи;

— наявність особливих, характерних для кожної стадії завдань управління;

— пріоритетності для реалізації комплексно-системного підходу дескриптивної моделі, що охоплює всі функціональні підпростори системи управління трансформаційними процесами і управлінські бізнес-процеси;

— загальності і активності характеру інноваційних процесів, що охоплюють зовнішнє і внутрішнє середовище системи управління.

Ефективність функціонування механізму превентивно-інтерактивного управління трансформаційними процесами у промисловості у високодинамічному зовнішньому середовищі може бути досягнута безперервністю інноваційних процесів, яка носить об'єктивно обумовлений характер, оскільки саме адаптація до темпів змін середовища обумовлює пошук оптимальних шляхів використання і поєднання всіх наявних ресурсів. Зростання мінливості зовнішнього середовища прискорює цикл розвитку системи управління трансформацією промислового виробництва, тому управлінські інновації повинні розроблятися та впроваджуватися постійно. «Інноваційність як особливий інструмент

підприємництва» [93] для ринкової економіки перетворює інновації в природний шлях підвищення своєї ефективності [52;53;80; 98; 99; 100].

Зв'язок інноваційних і трансформаційних процесів в економічних системах перехідного типу залежить від виду вживаної моделі їх розвитку: імпортозаміщаючої або експортно-промислової [101; 102]. Перша модель ототожнюється із закритим типом економіки, а друга – з відкритим [61; 103].

Імпортозаміщаюча модель індустріального періоду являє собою класичний приклад формування інноваційних потоків в економіці. Зароджуються базові інновації в галузях важкої промисловості, зростає дифузія інновацій від сектора виробництва засобів виробництва до виробництва предметів споживання на тлі втрати галузевої спрямованості секторів, що розширюються. В умовах глобалізації ця модель втрачає своє значення як спосіб створення відосблених національних економік, але залишається абсолютно необхідною як засіб забезпечення технологічного оновлення промислового виробництва, що досягається за рахунок акумуляції інновацій за короткий період і відповідного підйому конкурентоспроможності внутрішнього виробництва. Для України ця модель може розглядатися лише як етап, на якому досягається стандартизація і адаптація інновацій до світового ринку, формуються передумови якісних трансформацій промислового виробництва.

Експортно-промислова модель розглядає нові технології як стратегічний об'єкт інтеграції, а виробництво продукції індустріального типу переносить в менш розвинені країни, які мають дешевші ресурси. Розвивається аутсорсінг або делегування окремих виробничих або управлінських функцій зовнішнім виконавцям, часто розміщеним в інших регіонах і країнах (підприємствам, які здійснюють замовлення виробничого або науково-дослідного характеру для іноземних компаній). Збільшення інновацій в секторі виробництва предметів споживання підвищує технологічну мобільність економіки країн, у яких проблема структурно-інноваційної перебудови сектора засобів виробництва відсутня. Для економіки України ця проблема стоїть досить гостро.

Через своє відставання від динаміки розвитку світової економіки жодна з даних моделей не сприяє прискоренню трансформаційних процесів в промисловому виробництві України. Тому привабливішою бачиться комбінована інноваційна модель економічного зростання, в якій технологічно передумови виробництва формуються через кредитування їх майбутньої вартості [65].

Як вже зазначалось у п.1.2 інновація є кінцевим результатом інноваційної діяльності по використанню нових для виробничих систем ідей шляхом реалізації їх в результатах, засобах, процесах виробництва і управління.

Таким чином, *трансформація, по суті, є інновація, а трансформаційні процеси у промисловому виробництві є інноваційними*. Трансформація виробництва – спочатку інноваційна мета, яку ставить система управління трансформаційними процесами у промисловості [66].

Обидва типи інновацій, зазначених у п.1.2, і техніко-технологічні, і управлінські, активізують трансформаційні процеси. Період існування техніко-технологічної інновації визначається з початку її технологічного освоєння до моменту масового комерційного виробництва, вона охоплює виробничі стосунки та розвиває технології і засоби виробництва. Період існування управлінської інновації триває з моменту постановки завдання на усунення управлінської проблеми до повної стабілізації управління трансформаційними процесами. Тобто управлінська інновація охоплює і виробничі і міжгосподарські стосунки (мегавиробничу систему та її зовнішнє середовище), організовує і супроводжує вихід виробничого процесу за межі мега-серії виробничих систем. Саме *управлінська інновація може стати інструментом активізації і підвищення ефективності управління трансформаційними процесами* на всіх стадіях їх розвитку. Б.Твісс теж вважав, що ефективність самих нововведень у меншій мірі позначається на темпах НТП, чим ефективність системи управління ними [44], тобто інновації самі по собі не реалізуються, будучи лише потенційною можливістю активізації трансформації виробництва. Проте, питома вага управлінських інновацій як і раніше відстає від техніко-технологічних.

В ході трансформації промислового виробництва мають місце інновації, пов'язані із зміною співвідношення його окремих частин, або *структурні інновації*, що викликають структурне зрушення як в розвитку виробничих систем, так і в системі управління ними.

Через категорію «інновація» реалізуються різні за змістом інноваційні ідеї, що виявляються в різних рівнях і сферах трансформації. По відношенню до трансформаційних процесів вони можуть бути розглянуті через призму їх окремих характеристик в двох ярусній проекції:

- а) стосовно мегавиробничої системи (у вигляді інтегрованої виробничої системи, підприємницької ланки, кластера);
- б) стосовно її зовнішнього середовища (промислового сектору економіки з відповідними інститутами ринку і державного управління).

Темпи економічного розвитку України останніх років вимагають перегляду створених раніше теорій і пошуку нових механізмів спільного управління інноваційними і трансформаційними процесами в промисловому виробництві. Інновації виникають об'єктивно, в результаті появи нової потреби

суспільства в прискореному розвитку, тому управлінські проблеми поєднання інновацій і трансформації повинні вирішуватися також новими методами і на іншому рівні. Трансформаційні процеси активно впливають на зміст і темпи розвитку інноваційних процесів, все більше їх ускладнюючи. Нестабільність і висока динаміка (а далі турбулентність) зовнішнього середовища обумовлює розвиток інновацій, що забезпечують гнучкість промислового виробництва та його учасників, виробничих систем і структур. Інноваційний процес прискорюється, стаючи безперервним. *Тому виробництво треба розглядати як об'єкт, що вимагає активізації управління, а його трансформаційні процеси – як об'єкт, що вимагає синхронізації з інноваційним процесом.* Одна об'єктивна необхідність – прискорене впровадження техніко-технологічних інновацій в промислове виробництво під впливом турбулентності обумовлює інше: постійне впровадження управлінських інновацій. Іншими словами, технологічна трансформація виробництва невідривна від управлінської трансформації [65].

Забезпечення подальшого розвитку потребує інноваційного характеру перетворень у промисловому секторі – його інноваційної трансформації. Інноваційна трансформація, як перехід до інноваційного шляху розвитку економіки, ґрунтується на ефективному використанні досягнень науки у виробництві та освоєнні новітніх технологій, застосуванні у трансформаційних процесах таких ресурсів як науково-технічні досягнення, людський капітал, інноваційні інвестиції. Явище інноваційної трансформації, що є слідством об'єктивної необхідності поєднання трансформаційних та інноваційних процесів, обумовлює необхідність її поєднання завдань та механізмів управління ними на всіх рівнях.

У найближчій перспективі конкурентні позиції підприємств, регіонів, держав визначатимуться їх спроможністю генерувати високу інноваційну активність. Те підприємство, той регіон або країна, які виявляться нездатними нарощувати свій науково-технологічний потенціал, будуть приреченими як мінімум на глибоку залежність, а скоріше на поглинання (пряме або непряме) іншими інноваційно-сильними підприємствами, регіонами, державами [104]. Рішення завдань інноваційної трансформації промислового виробництва та активізації інноваційно-інвестиційних процесів неможливо без підтримки держави, але разом з тим вимагає участі всіх рівнів управління.

Висновки

На сьогоднішній день проблематика необхідності комплексного підходу щодо забезпечення конкурентоспроможності у всіх ланках національної господарської системи являється однією з найактуальніших в процесі розробки стратегії розвитку економіки України. Оскільки теорія конкуренції виходить з того, що конкурують не країни, а окремі виробники або продавці продукції, то й економічний успіх держави, тобто її конкурентоспроможність, безпосередньо визначається наявністю в ній конкурентоспроможних галузей і виробництв. Саме тому на сьогоднішній день підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва повинне стати одним з найважливіших пріоритетів стратегічного розвитку держави.

Особливу важливість набувають проблеми пов'язані з формуванням та використанням конкурентного потенціалу суб'єктів господарської системи, де в якості основи конкурентоспроможності розглядаються конкурентні переваги. Основна частина конкурентних переваг у країні створюється на мікрорівні – а саме на рівні підприємств, де використовуються новітні технології, нові матеріали, нові, ще більш ефективні форми організації праці, у результаті чого й виробляється конкурентоспроможна продукція.

Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств безпосередньо пов'язано зі здійсненням реальних інвестицій та залежить від ефективності інвестування. Інвестиції повинні забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність суб'єктів промислового виробництва, сприяючи не тільки короткостроковому виживанню, але й досягненню стратегічних цілей розвитку. Досвід провідних підприємств промисловості як розвинених країн, так і країн з перехідною економікою свідчить, що ефективність інвестиційної діяльності залежить як від масштабів цієї діяльності, так і від питомої ваги в ній інновацій. В сучасних умовах інновації усе більше й більше визначають генеральну лінію перспективного розвитку підприємств. Отже, реальні інвестиції в тому випадку можуть сприяти забезпеченню ефективності та конкурентоспроможності суб'єктів промислового виробництва, коли мають інноваційну спрямованість, а активізація інноваційно-спрямованого інвестування є дієвим способом підвищення конкурентоспроможності промисловості та запорукою стійкого зростання національної економіки. Подальший розвиток промисловості й економіки в цілому, інтеграція України у світовий економічний простір неможливі без активізації інноваційних процесів.

Водночас, будь-яка соціально-економічна система досягає успіху, знаходячись в стані послідовного і неухильного розвитку. Трансформація промислового виробництва є кардинальною зміною напрямів і характеру його розвитку, що покликана забезпечити підвищення його ефективності. В ході досліджень визначено основні форми управління трансформаційними процесами: традиційне, інтерактивне, превентивне. Ефективністю трансформаційних процесів в промисловому виробництві являється функція превентивності та інтерактивності управління ними. Відповідно, ефективне управління має бути одночасне превентивно-інтерактивним.

Із-за скороминучості періоду ефективного функціонування система превентивно-інтерактивного управління має бути спочатку сприйнятлива до інновацій, які дозволяють адаптуватися до змін і динаміки зовнішнього середовища, тому активізація управління трансформаційними процесами вимагає одночасної ревізії методології формування механізму активного управління виробництвом і активізації інноваційних процесів. Ефективність функціонування механізму превентивно-інтерактивного управління трансформаційними процесами у промисловості у високодинамічному зовнішньому середовищі може бути досягнута безперервністю інноваційних процесів, оскільки саме адаптація до темпів змін середовища обумовлює пошук оптимальних шляхів використання і поєднання всіх наявних ресурсів. Трансформація, по суті, є інновація, а трансформаційні процеси у промисловому виробництві є інноваційними.

Отже, забезпечення подальшого розвитку потребує інноваційного характеру перетворень у промисловому секторі – його інноваційної трансформації. Інноваційна трансформація, як перехід до інноваційного шляху розвитку економіки, ґрунтується на ефективному використанні досягнень науки у виробництві та освоєнні новітніх технологій, застосуванні у трансформаційних процесах таких ресурсів як науково-технічні досягнення, людський капітал, інноваційні інвестиції. Явище інноваційної трансформації, що є слідством об'єктивної необхідності поєднання трансформаційних та інноваційних процесів, обумовлює необхідність її поєднання завдань та механізмів управління ними на всіх рівнях.

Рішення завдань інноваційної трансформації промислового виробництва вимагає активізації інноваційно-інвестиційних процесів, підвищення інноваційного потенціалу промислових підприємств, що неможливо без формування якісної системи обліково-аналітичного забезпечення.

Бібліографія до розділу 1

1. Жаліло Я. А. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : [монографія] / Я. А. Жаліло , Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. — К. : НІСД, 2005. — 388 с.
2. Портер М. Конкуренція : [учебное пособие] / Портер М. ; пер. с англ. — М. : Вильямс, 2001. — 495 с.
3. Продіус Ю. І. Формування системи забезпечення конкурентоспроможності промисловості : [монографія] / Продіус Ю. І. — Одеса : Астропринт, 1999. — 72 с.
4. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації) : [навчальний посібник] / за ред. І. Ю. Сердюка. — Київ : ЦНЛ, 2003. — 186 с.
5. Фатфутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Фатфутдинов Р. А. — М. : ИНФРА - М, 2000. — 312 с.
6. Азоев Г. К. Конкурентные преимущества фирмы / Г. К. Азоев, А. П. Челенков. — М. : ОАО “Типография Новости”, 2000. — 256 с.
7. Бондаренко Г. С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 “Підприємництво, менеджмент та маркетинг” / Г. С. Бондаренко. — Х., 2001. — 19 с.
8. Воронкова А. Е. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация /А.Е.Воронкова. — Луганск : Східноукраїнського національного університету, 2000. — 315 с.
9. Дробітько Н. А. Оцінка та діагностика конкурентоспроможності підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 “Підприємництво, менеджмент та маркетинг”/ Н. А. Дробітько. — Х., 2002. — 20 с.
10. Иванов Ю. Б. Організаційно — економічні проблеми забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах формування ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва” / Ю. Б. Иванов. — Х., 1997. — 32 с.
11. Курганська Б. М. Організаційно — економічні механізми забезпечення конкурентоздатності підприємства (на прикладі швейної промисловості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01

- “Економіка підприємства і організація виробництва” / Б. М. Курганська. — Львів, 2002. — 21 с.
12. Оберемчук В. Ф. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства : стратегічні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва” / В. Ф. Оберемчук. — К., 1999. — 18 с.
 13. Осиченко Н. І. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 “Підприємництво, менеджмент та маркетинг” / Н. І. Осиченко. — Луганськ, 2002. — 19 с.
 14. Скудар Г. М. Організаційно — економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства: автореф. дис. на здобуття ступеня доктора екон. наук : спец. 08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою” / Г. М. Скудар.— Донецьк, 2000.—35 с.
 15. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства : маркетингове та логістичне забезпечення : [монографія] / Чухрай Н. І. — Львів : Національного університету “Львівська політехніка”, 2002. - 316 с.
 16. Черкасова С. О. Стратегічні засади забезпечення конкурентоспроможності промислового виробництва в умовах глобалізації / С. О. Черкасова // Науковий, виробничо — практичний журнал “Регіональна бізнес-економіка та управління”. — Вінниця, 2007. — № 2 (14). — С. 68 —73.
 17. Черкасова С. О. Передумови забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств як основи стратегічного розвитку економіки України / С. О. Черкасова // Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України : зб. тез доповідей I Всеукр. інтернет — конф., 23—25 травня 2007 р. — Одеса, 2007. — С. 18—19.
 18. Черкасова С. О. Стратегічні засади забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств як суб’єктів системи підприємницької діяльності / С. О. Черкасова // Проблеми и перспективы развития предпринимательства : зб. тез доповідей міжнар. наук.—практ. конф. — Харків, 2007. — С. 83—84.
 19. Музиченко А. С. Інвестиційна діяльність в Україні : [навчальний посібник] / Музиченко А. С. — К. : Кондор, 2005. — 406 с.
 20. Бланк И. А. Управление инвестициями предприятия / Бланк И. А. — К. : Ника — Центр, Эльга, 2003. — 480 с.

21. Вініченко І. І. Економічна сутність інвестицій та джерела їх формування / І. І. Вініченко // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. — 2006. — № 5. — С. 58—61.
22. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р. : документ № 1560-12 із змінами та доповненнями : [поточна редакція від 01.01.2008 р.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
23. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П. М. Хавранек ; пер. с англ. перераб. и дополн. — М. : АОЗТ “Интерэксперт”&“ИНФРА-М”, 1995. — 528 с.
24. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента : в 2-х т. / Бланк И. А. — К. : Ника-Центр, 1999. — 592 с.
25. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. — К. : Либра, 2002. — 472 с.
26. Крушвиц Л. Инвестиционные расчеты / Крушвиц Л. ; пер. с нем. ; под ред. В. В. Ковалева. — СПб. : Питер, 2001. — 432 с.
27. Липсиц И. В., Инвестиционный проект : методы подготовки и анализа : [учебно-справочное пособие] / И. В. Липсиц, В. В. Коссов. — М. : БЕК, 1996. — 304 с.
28. Савчук В. П. Анализ и разработка инвестиционных проектов : [учеб. пособие] / Савчук В. П., Прилипко С. И., Величко Е. Г. — К. : Абсолют — В`ельга, 1999. — 304 с.
29. Финансовый менеджмент : теория и практика : [учебник] / под. ред. Е. С. Стояновой. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Перспектива, 1998. — 656 с.
30. Ковалев В. В. Финансовый анализ : Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / Ковалев В. В. — [2-е изд., перераб и доп.]. — М. : Финансы и статистика, 1999. — 512 с.
31. Ковалев Г. Д. Инновационные коммуникации : [учеб. пособие для вузов] / Ковалев Г. Д. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 288 с.
32. Лахметкина Н. И. Инвестиционная стратегия предприятия : [учебн. пособие] / Лахметкина Н. И. — М. : КНОРУС, 2006. — 184 с.
33. Волощук Л. О. Активізація інноваційно—спрямованого інвестування у промисловості України : дис. канд. екон. наук : 08.02.02 / Волощук Лідія Олександрівна. — Одеса, 2004. — 272 с.
34. Федоренко В. Г. Инвестознавство / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко. — К. : МАУП, 2000. — 408 с.

35. Симакова Н. Н. Определение сущности понятия “капитал” как ключевой экономической категории, предназначенной для инвестирования / Н. Н. Симакова, С. В. Филиппова // *Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : [в 5 т.]*. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. — № 239 — Т.IV. — С. 994—999.
36. Кныш М. И. Стратегическое планирование инвестиционной деятельности : [учеб. пособие] / Кныш М. И., Перекатов Б. А., Тютиков Ю. П. — Спб. : Бизнес-Пресса, 1998. — 315 с.
37. Шеремет В. В. Управление инвестициями / Шеремет В. В., Павлюченко В. М., Шапиро В. Д. : в 2 т. — М. : Высшая школа, 1998. — 416 с.
38. Савчук В. П. Финансовый менеджмент предприятий : Прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / Савчук В. П. - К. : Максимум, 2001. — 600 с.
39. Станіславів О. В. Оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств України : [монографія] / Станіславів О. В. ; під ред. С. В. Філіппової. — Одеса : ТЕС, 2007. — 140 с.
40. Шумпетер Й. Теория экономического развития : избранное / Й. Шумпетер. — М. : ЭКСМО, 2008. — 157 с.
41. Антонюк Л. Л. Інновації : теорія, механізм розробки та комерціалізації : [монографія] / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.
42. Друкер П. Управління у час глибоких змін / П. Друкер // *Аналітичний журнал з менеджменту “Синергія”*. — 2001. — № 1 (2). — С. 3—7.
43. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Санто Б. — М. : Прогрес, 1990. — 291 с.
44. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Твисс Б. ; [сокр. пер. с англ. ; авт. предисл. и науч. ред. К. Ф. Пузыня]. — М. : Экономика, 1989. — 271 с.
45. Hippel V. L. U. S. high technology trade and competitiveness. Staf-freport / [U.S. Departament of Commerce]. — 1985.
46. Freeman C. The Economics of Industrial innovation / Freeman C., Soete L. — [3 edit]. — London : Cassel, 1997. — 470 p.
47. Афонин И. В. Управление развитием предприятия : стратегический менеджмент, инновации, инвестиции, цены : [учебное пособие] / Афонин И. В. — М. : Издательско-торговая корпорация “Дашков и К⁰”, 2002. - 380с.
48. *Економічна енциклопедія*. — К. : Академія, 2000. — Т. 1. — 656 с.
49. Ильенкова С. Д. Инновационный менеджмент : [учеб. для вузов] / Ильенкова С. Д. — М. : Банки и биржи : ЮНИТИ, 1997. — 327 с.

50. Кондратьев Н. Д. Главные проблемы экономической статистики и динамики / Кондратьев Н. Д. — М. : Экономика, 1992. — С. 27—32.
51. Концепция межгосударственной инновационной политики государств — участников Содружества Независимых Государств на период до 2005 г. // Инновация. — 2001. — № 7. — С. 4—8.
52. Інвестиційна та інноваційна діяльність : [монографія] / [Кузьмін О. Є., Князь С. В., Тувакова Н. В., Кузнєцова А. Я.] ; за наук. ред. проф., д-ра екон. наук О. Є. Кузьміна. — Львів : ЛБІ НБУ, 2003. — 233 с.
53. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання : [монографія] / Лапко О. — К. : Ін-т екон. прогнозування НАН України, 1999. — 254 с.
54. Мединский В. Инновационный менеджмент / Мединский В. — М. : Инфра—М, 2002. — 232 с.
55. Морозов Ю. Инновационный менеджмент / Морозов Ю. — М. : ЮНИТИ—ДАНА, 2000. — 146 с.
56. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. збірник / Держкомстат України. — К., 2002. — 314 с.
57. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С. Ф. Покропивний // Економіка України. — 1995. — № 2. — С. 24.
58. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Голос України. — 2002. — № 144. — С. 10—15.
59. Хучек М. Приватизация и инновации / М. Хучек // Российский эконом. журн. — 1994. — № 2. — С. 6—8.
60. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно—інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Нейкова. — К. : Знання, 2002. — 514 с.
61. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века / Яковец Ю. В. — М. : Экономика, 2004. — 444 с.
62. Завлин П. Н. Инновационный менеджмент: [справочное пособие] / П. Н. Завлин. ; под ред. П. Н. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э Миндели. — [изд. 2-е, перераб. и доп.]. — М. : ЦИСН, 1998. — 475 с.
63. Schumpeter J. Essays on entrepreneurs, innovators, business cycles and the evolution of capitalism. / Schumpeter J. ; edited by Richard Clemence // Transaction publishers. — 1989. — 342 p.
64. Evolutionary and Neo-Schumpeterian Approaches to Economics / edited by L. Magnusson // Kluwer Academic Publishers, USA. — 1994. — 324 p.

65. Філіппова С. В. Методологія управління трансформаційними процесами в промисловому виробництві : дис. доктора екон. наук : 08.07.01 / Філіппова Світлана Валеріївна. — О., 2006. — 482 с
66. Филиппова С. В. Трансформационные процессы в промышленном производстве / С. В. Филиппова. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. — 416 с.
67. Петрович Й. М. Удосконалення планування діяльності підприємства як важливий фактор прискорення їх адаптації до ринку / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семенів // Вісник НУ “Львівська політехніка”. — 1998. — № 353. — С. 226—228.
68. Гольдштейн Г. Я. Инновационный менеджмент : [учебное пособие] / Гольдштейн Г. Я. — Таганрог: ТРТУ, 1998. — 132 с.
69. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. — СПб. : Питер, 2000. — 208 с.
70. Гринев В. Ф. Инновационный менеджмент : [учебное пособие] / Гринев В. Ф. — К. : МАУП, 2000. — 148 с.
71. Гунин В. Н. Управление инновациями : 17– модульная программа для менеджеров “Управление развитием организации”. Модуль 7 / [Гунин В. Н., Баранчев В. П., Устинов В. А., Ляпина С. Ю.] — М. : Инфра — М, 2000. — 272 с.
72. Захарченко В. И. Экономический механизм процесса нововведений / Захарченко В. И. ; под ред. И. П. Продиуса. — Одесса : АОЗТ “ИРЭНТИТ”. — 1999. — 114 с.
73. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг : [учебник] / Фатхутдинов Р. А. — М. : ЗАО “Бизнес-школа “Интел-синтез”, 2000. — 640 с.
74. Смоквіна Г. А. Формування політики інноваційно—інвестиційного розвитку регіону в умовах його ринкової трансформації (на прикладі Одеського регіону) : дис. кандидата екон. наук : 08.00.05 / Смоквіна Ганна Анатоліївна. — О., 2009. — 246 с.
75. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии : [сокр. пер. со слов] / Л. Водачек, О. Водачкова. — М. : Экономика, 1989. — 166 с.
76. Гріньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств : концепція, методологія, стратегічне управління / Гріньов А. В. — Харків : ВД “ІНЖЕКТ”, 2003. — 308 с.
77. Диксон П. Р. Управление маркетингом / Диксон П. Р. ; [пер. с англ.]. — М. : ЗАО “Изд-во БИНОМ”, 1998. — 560 с.
78. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі : новаторство і підприємництво / Друкер П. ; [пер. з англ.]. — К. : Україна, 1994. — 319 с.

79. Забарная Э. И. Инновационно—инвестиционная система : методология формирования и развития / Э. И. Забарная, С. К. Харичков. — Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. — 140 с.
80. Чухрай Н. Інновації та логістика товарів : [монографія] / Н. Чухрай, Р. Патора. — Львів : Національного університету “Львівська політехніка”, 2001. — 264 с.
81. Ильин Н. И. Управление проектами / Н. И. Ильин, И. Г. Лукманова и др. ; под ред. В. Д. Шапиро. — СПб. : ДваТрИ, 1996. — 610 с.
82. Рубан В. Инновационная модель стратегического развития Украины / В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Экономика Украины. — 2003. — № 5. — С. 14—19.
83. Ари де Гиус Живая компания. Рост, научение и долгожительство в деловой среде / Ари де Гиус. — СПб. : Стокгольм. школа эк-ки, 2004. — 224 с.
84. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : [монография] / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудька. — Х. : “ИНЖЭК”, 2003. — 184 с.
85. Беляев А. Системология организации / А. Беляев, Э. Коротков. — М. : Инфра-М, 2000. — 182 с.
86. Бондарь М. Проблемы эффективной деятельности субъектов малого бизнеса в Украине на этапе проведения экономических реформ / Бондарь М. // Экономика. Финансы. Право. — 2003. — № 2. — С. 3—6.
87. Иванов И. В. Высокотехнологичные предприятия в эпоху глобализации / И. В. Иванов, В. В. Баранов и др. — М. : Альпина Пабlishер, 2003. — 416 с.
88. Козаченко Г. В. Малий бізнес : стійкість та компенсаторні можливості : [монографія] / [Козаченко Г. В., Воронкова А. Е., Медяник В. Ю., Назаров В. В.]. — К : Лібра, 2003. — 328 с.
89. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф ; [пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского]. — СПб. : “ПИТЕР”, 1999. — 416 с.
90. Волощук Л. О. Инвестиционный анализ в процессе стратегического планирования / Л. О. Волощук, С. В. Филиппова, О. С. Балан // Труды ОНПУ : зб. наук. праць : статті. — Одеса, 2004. — № 2 (22). — С.303—306.
91. Волощук Л. О. Стратегічний аналіз як інструмент забезпечення аналітичних потреб підприємства в умовах розвитку ринкових відносин в Україні / Л. О. Волощук, В. А. Лівінська // Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу і аудиту в умовах модернізації економіки : всеукр. студ. наук. конф. : тези доповідей. — Донецьк, 2008. — С.142—144.
92. Филиппова С. В. Трансформация промышленного производства как закономерный процесс становления рыночных отношений / С. В. Филиппова

- // Труды ОНПУ : зб. наук. праць : статті. — Одеса, 2005. — № 1 (23). — С. 238—243.
93. Друкер П. Практика менеджмента : рынок или как выйти в лидеры / П. Друкер. — М. : Практика и принципы, 1992. — 279 с.
 94. Филиппова С. В. Адаптация производственных систем к трансформационным процессам в экономике / С. В. Филиппова // материалы УІ міжнар. наук.-практ. конф. [“Наука і освіта 2004”]. — Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2004. — Т.18. — С. 67—69.
 95. Филиппова С. В. Методология формирования управления современной производственной системой : категориальный аспект / Филиппова С. В. — Черкассы : 2004. — Ч. I. — Т. I. — № 10. — С.181—185.
 96. Филиппова С. В. Двойственность природы управления современными производственными системами / Филиппова С. В // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ, 2004. — Т.1. — № 189. — С. 75—83.
 97. Филиппова С. В. Механизм формирования интегрированных производственных систем как инструмент превентивного управления трансформацией промышленного производства / Филиппова С. В. // Економіка розвитку. — Харків, 2005. — № 2 (34). — С. 42—45.
 98. Чумаченко Н. Г. Роль инноваций в экономическом развитии Украины / Н. Г. Чумаченко, Л. М. Саломатина // Економіка промисловості. — 2003. — № 1. — С. 102—108.
 99. Чумаченко Н. Г. Способи і джерела акумуляції інвестицій у країні та умови їх реалізації / Н. Г. Чумаченко // Економіка і держава. — 2004. — № 3. — С. 2—9.
 100. Branscomb Lewis M. Taking Technical Risks / Branscomb Lewis M., Auerswald Philip E. — The MIT Press, Cambridge, USA, 2001. — 242 p.
 101. Батников С. Импортозамещающий вектор альтернативной стратегии народно-хозяйственного развития / С. Батников // Российский экономический журнал. — 2002. — №3. — С. 27—41.
 102. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. — К. : Світ знань, 2002. — 528 с.
 103. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Ф. Янсен. — М. : Инфра-М, 2002. — 308 с.
 104. Коробейников О. П. Интеграция стратегического и инновационного менеджмента / О. П. Коробейников, А. А. Трифилова // Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 4. — С. 34—42.

РОЗДІЛ 2

Тенденції та проблеми інноваційної трансформації промислового сектору економіки України

2.1 Тенденції розвитку промислового комплексу України та передумови його інноваційної трансформації

Друга половина нинішнього десятиліття характеризувалася низкою якісних перетворень, які відбулися в економіці України. Сформована до 2004 р. експортно-сировинна модель економіки почала еволюціонувати в бік моделі, яка базується на підвищенні ролі внутрішнього попиту, активізації інвестиційної діяльності, орієнтації виробників на виготовлення товарів кінцевого споживання [1].

Впродовж останніх років спостерігається позитивна тенденція економічного розвитку. У 2005-2008 рр. економіка України досягла середньорічного зростання на рівні 4,9 %. Загалом за період 2005-2008 рр. реальний ВВП України порівняно з 2004 р. збільшився на 21,4 %, тоді як за період 2001-2004 рр. аналогічний показник склав 41,1 %. Завдяки цьому обсяг ВВП, створений в Україні в 2008 р., сягнув 74,1 % докризового рівня 1990 р. (рис. 2.1).

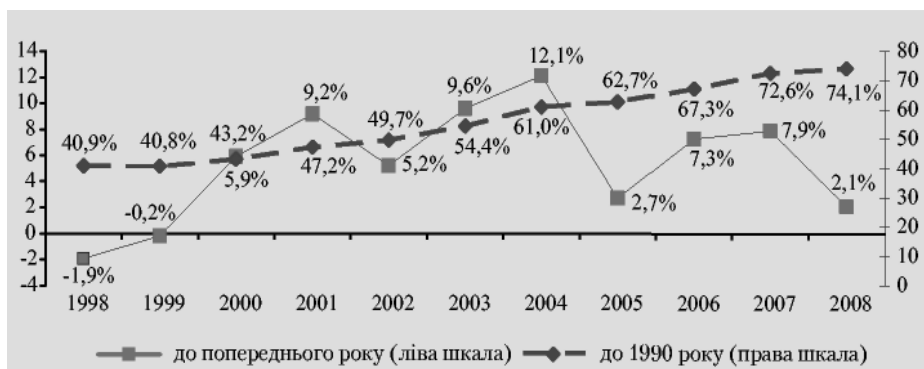

Рисунок 2.1 - Динаміка ВВП України в 1998-2008 рр., %

(Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1]).

Проте, видно, що цепний темп приросту ВВП у 2008 році суттєво знизився порівняно з 2005 – 2007 роками та склав лише 2,1% порівняно з 7,9% у попередньому 2007 році. Ці висновки ще більш очевидні за аналізом помісячної динаміки ВВП у 2007 – 2008 роках (рис.2.2).

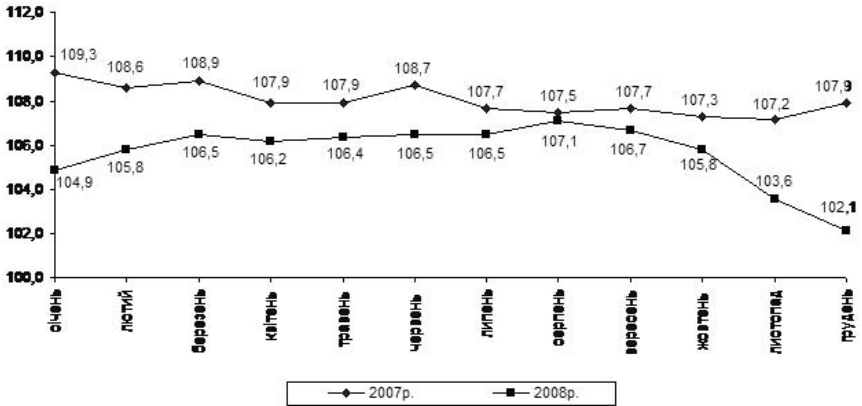

Рисунок 2.2 – Темпи росту ВВП в Україні у 2007– 2008 рр., кумулятивно, % до аналогічного періоду попереднього року

(Джерело: за даними Державного комітету статистики України [1])

Як видно, всі місячні показники 2008 року є нижчими за аналогічні 2007 року. Спад темпів зростання ВВП наприкінці 2008 року значно посилюється.

Отже, динаміка економічного зростання протягом останніх чотирьох років мала нестійкий характер. У секторальному вимірі спостерігалися значні коливання темпів зростання майже в усіх видах діяльності (рис. 2.3), що свідчить про нестабільність впливу основних чинників зростання.

На думку [1] зростання української економіки визначалося насамперед можливостями адаптації до зміни зовнішніх та внутрішніх інституційних та економічних умов, а не формуванням стійких внутрішніх засад стійкого розвитку.

Різке зниження темпів економічного зростання у 2005 р. зумовлене погіршенням зовнішньої кон'юнктури та втратою українськими експортерами частини зовнішніх ринків, лібералізацією доступу на внутрішній ринок готової продукції (зокрема, товарів легкої промисловості, побутової техніки, світлих нафтопродуктів), ревальвацією гривні та наслідками «інституційного шоку», пов'язаного з радикальними змінами в економічному середовищі.

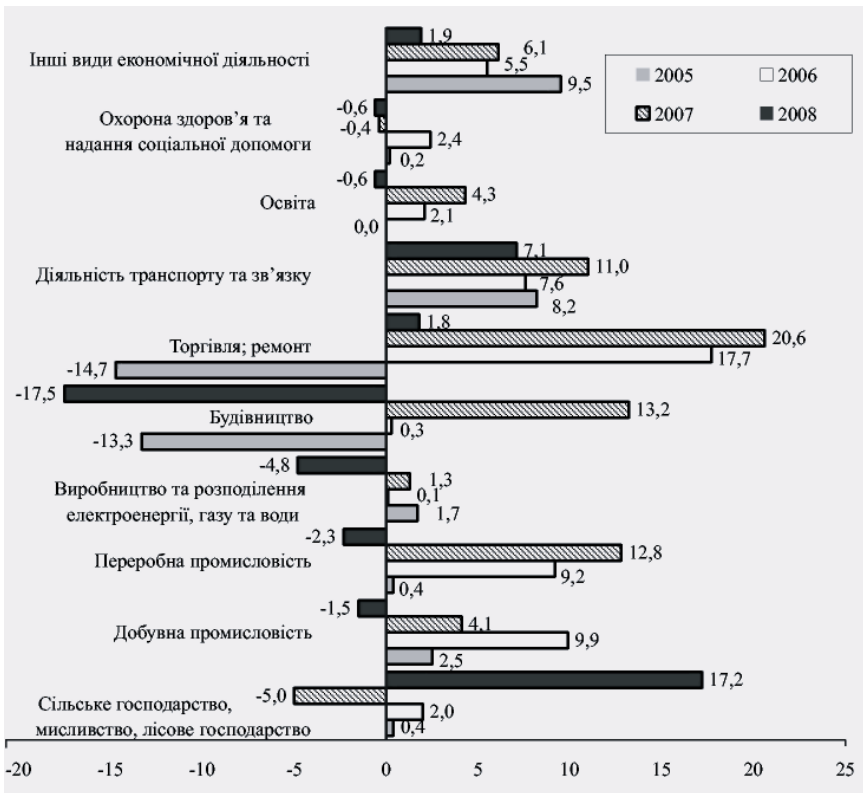

Рисунок 2.3 - Динаміка зростання видів економічної діяльності в Україні в 2005-2008 рр., % до попереднього року (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1]).

У подальшому 2006-2007 рр. та перші три квартали 2008 р. позначилися відновленням динамічних темпів зростання з перетворенням промисловості на основний рушій зростання та підтриманням на високому рівні внеску сфери торгівлі у приріст валової доданої вартості, чому, поряд зі значним зростанням доходів та трансфертів населенню, сприяло також насичення економіки країни зовнішніми запозиченими фінансовими ресурсами.

У 2006 р. найдинамічніше зростаючою частиною ВВП виявилась торгівля, що дозволило їй стати основним рушієм економічного зростання. Між тим, значна частина цього приросту забезпечувалася за рахунок зростання імпорту продукції споживчого призначення. Позитивний розвиток інших видів

економічної діяльності дозволив додатково створити 1,9 в. п. та 1,5 в. п. приросту ВДВ в економіці України порівняно з попереднім роком.

Структурні зміни у складі ВВП, започатковані у 2006 р., набули подальшого розвитку. Основним «локомотивом» динамічного збільшення ВВП у 2007 р. стало прискорення темпів зростання в обробній промисловості, вироблена додана вартість у якій збільшилася на 12,8 %, будівництві (13,2 %) та оптовій і роздрібній торгівлі (20,6 %) (рис. 2.4).

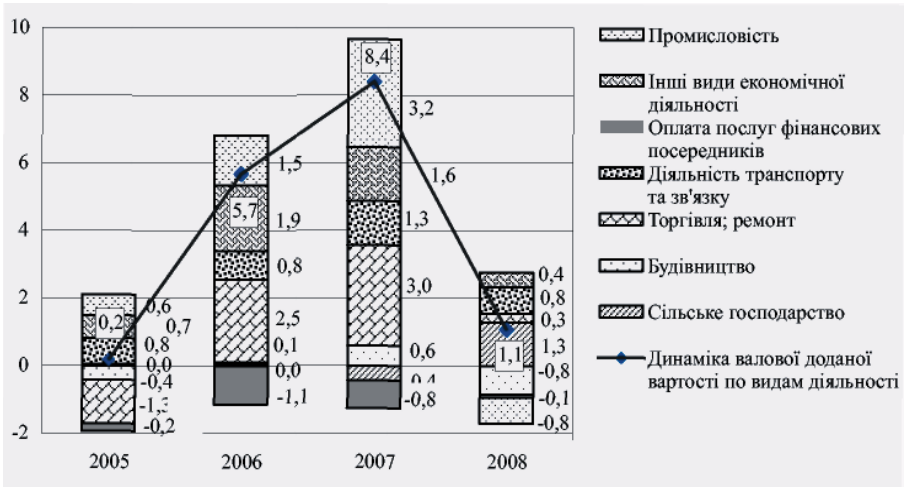

Рисунок 2.4 - Внесок видів економічної діяльності в зростання ВВП в 2005-2008 рр., в. п. (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

Встановлення відносно збалансованої динаміки економічного зростання у 2007 р. засвідчило комбінацію впливів внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, а також зовнішньоекономічного чинника. При цьому, як бачимо на рис. 2.5, внутрішній споживчий попит з 2005 р. перебрав на себе функції головного рушія зростання ВВП та забезпечував протягом останніх чотирьох років лівову частку приросту валової доданої вартості. Частка споживчих витрат у ВВП протягом 2005-2008 рр. стабільно зростала - з 71,2 % в 2004 р. до 79,2 % у 2008 р. за рахунок зростання частки витрат домогосподарств, яка збільшилася відповідно з 52,3 % до 60,7 %. Сукупний приріст кінцевих споживчих витрат за період з 2004 р. по 2008 р. майже втричі перевищив загальний приріст ВВП (60,7 % проти 21,4 %).

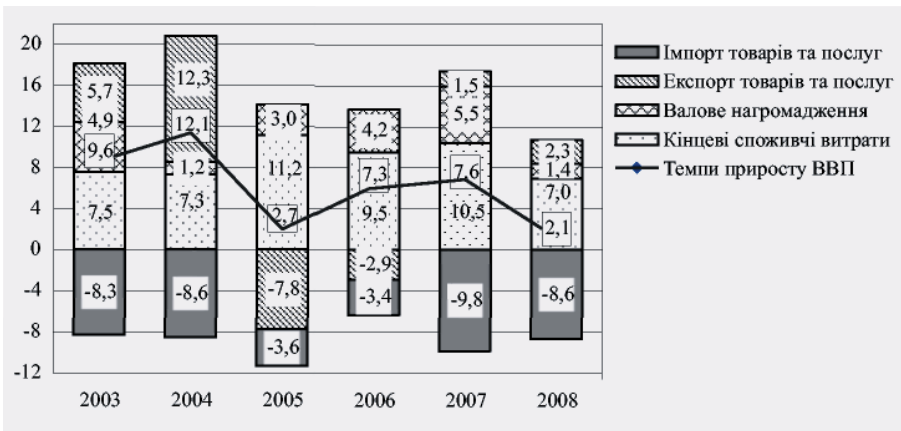

Рисунок 2.5 - Внесок споживання, нагромадження, експорту та імпорту у зростання ВВП у 2003-2008 рр., % (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

Значну роль споживчого попиту засвідчує також активний внесок торгівлі у зростання ВВП. Випереджаюче зростання валової доданої вартості в торгівлі сприяло тому, що її частка в структурі ВДВ⁵ збільшилася з 12,9 % у 2004 р. до 15,1 % у 2008 р. Причому роздрібний товарооборот за чотири роки збільшився у 2,3 рази.

Експорт з 2005 р. втратив роль безпосереднього провідного чинника економічного зростання. Попри значні показники у вартісному вимірі, основна частка приросту експорту забезпечувалася ціновим чинником, пов'язаним з висхідними тенденціями на світових ринках. Внесок експорту у зростання ВВП у реальному вимірі натомість був від'ємним у 2005-2006 рр. та незначним чином відновився лише в 2007-2008 рр. (див. рис. 2.4). Між тим, опосередковано експорт товарів, обсяги якого протягом 2005-2008 рр. були еквівалентними майже половині ВВП, продовжував відігравати роль активного стимулятора економічної динаміки шляхом:

- забезпечення попиту на сировину, матеріали, комплектуючі для експортних підприємств, які вироблялися на території України та становили значну частку промислового виробництва;

– формування доходів зайнятих у виробництві експортної продукції та відповідних підприємств, які, у свою чергу, формували споживчий та інвестиційний попит;

– забезпечення валютного доходу від експорту;

– підтримання значних за обсягом господарських оборотів, які позитивно впливали на розвиток банківської системи.

Збереження вагомості експортного чинника повною мірою було продемонстровано кризовими явищами восени 2008 р., коли різке падіння попиту на основні види експортної продукції України спричинило обвал не лише промислового виробництва, але й економічної динаміки в цілому.

Висхідний ефект дії зазначеної комбінації чинників економічного зростання виявився відносно нетривалим. Відсутність дієвих інструментів та низька ефективність заходів економічної політики щодо стимулювання інвестиційного та технологічного розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання зумовили вичерпання стимулюючого потенціалу нарощування попиту, насамперед - через наростання неспроможності національної економіки до його повноцінного задоволення.

Процес розгортання світової фінансово-економічної кризи, яка наприкінці 2008 р. охопила й Україну, зумовив різке падіння економічної динаміки. Як наслідок, реальні темпи зростання ВВП з 6,9 % за три квартали року в цілому за 2008 р. знизилися до рівня 2,1 %. Порівняно з 2007 р. динаміка зростання зменшилася майже у 3,5 разу і виявилася найнижчою за останні 10 років. Тенденції кінця 2008 р. розкрили значні внутрішні суперечності розвитку, нагромаджені в українській економіці. Підґрунтя наростання макрофінансової нестабільності в Україні наприкінці 2008 р. містилося насамперед у здійснюваній економічній політиці, яка характеризувалася невваженістю та неадекватністю стратегічним завданням та можливостям розвитку національної економіки.

Отже, відновлення активної висхідної економічної динаміки в Україні у 2006-2007 рр. не може розглядатися як наслідок ґрунтовних структурних зрушень та результат ефективної економічної стратегії держави. Загострення успадкованих та нагромаджених проблем відбулося внаслідок відкладення розробки та впровадження складових «нової хвилі» економічних реформ, які мали б адаптувати національну економіку до потреби конкурентоспроможної діяльності в умовах зростаючої відкритості, збудувати відповідні інституційні структури та систему практичних дій державної економічної політики.

Розвиток економіки держави в першу чергу залежить від стану її реального сектора. Загальновизнаним є той факт, що основу будь-якої економіки складають промислові підприємства. Промисловість є ключовим елементом економічної системи України, що визначає місце національної економіки в міжнародному поділі праці. Промисловий розвиток є фундаментом для становлення інших секторів економіки і в значній мірі визначатиме рівень конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку [2].

Промисловість залишається однією з найбільших галузей вітчизняної економіки, як за результатами виробництва, так і за залученими ресурсами. Так, в 2006 р. на промисловість припадало 29,3 % валової доданої вартості, 46,6 % випущеної продукції, 35,7 % основних засобів, 32,3 % оборотних активів, 35,8 % інвестицій. З 1999 р., після глибокого спаду, спостерігається позитивна динаміка нарощування обсягів промислового виробництва, які впродовж 1999-2006 рр. збільшилися майже вдвічі [3]. У 2006 р. в економіці налічувалося 54,4 тис. промислових підприємств, на яких працювало майже 4,0 млн чоловік (таблиця 2.1), або п'ята частина усього зайнятого населення [3].

Таблиця 2.1 - Основні показники розвитку промисловості за 2000-2006 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	182718,3	210842,7	229634,4	289117,3	400757,1	468562,6	551729,0
Основні засоби промисловості (у факт. цінах, на кін.року), млн. грн.	285328	311089	339259	362598	420080	463001	501977
Рентабельність операційної діяльності пром. підприємств, %	4,8	3,7	2,6	3,3	4,7	5,5	5,8
Частка збиткових підприємств, %	42	41	42	40	38	37	35
Середньорічна кількість найманих працівників у промисловості, тис. чол.	4461,8	4267,2	4063,5	3943,6	3941,2	3913,3	3851,8
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у промисловості, грн.	291,16	375,16	455,85	553,59	697,42	912,83	1144,59

Така позитивна тенденція залишилась і в 2007 р.: частка промисловості у структурі валової доданої вартості збільшилась на 2,8 в. п. в порівнянні з попереднім роком і склала 32,1 %, а частка промисловості у загальному обсязі

випуску продукції залишилась майже на тому ж рівні і склала в 2007 р. 46,1 %. Для переробної промисловості ці показники становили 23,4 % і 38,4 % відповідно [2]. Темпи зростання промислового виробництва за 2000-2008 рр. представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Темпи зростання промислового виробництва, % (джерело:[4])

Роки	До попереднього року	До 1990 року
2000	113,2	57,8
2001	114,2	66,0
2002	107,0	70,6
2003	115,8	81,8
2004	112,5	92,0
2005	103,1	94,9
2006	106,2	100,8
2007	110,2	111,1
2008	96,9	107,7

Як видно з таблиці 2.2, у 2007 р. приріст промислового виробництва становив 10,2 %, що в 1,65 разу перевищило динаміку 2006 р. (6,2 %) і в 3,3 разу – 2005 р. (3,1 %), що є позитивною тенденцією, яка свідчить про подолання дворічного сповільнення темпів його зростання у 2005 – 2006 рр. і наближення до рівня активізації промислового виробництва 2003-2004 рр. [2;3; 4]. В 2007 р. зростання продовжувалося за всіма основними видами промислової діяльності. При цьому відбулося випереджаюче зростання обробної промисловості, в той час, як темп зростання добувної галузі знизився, порівняно з попереднім роком, більш ніж удвічі [3.]. Так, якщо приріст добувної промисловості складав в 2005 р. – 4,4 %, в 2006 р. – 5,8 %, а в 2007 р. – 2,7 % (рисунок 2.2), то для переробної промисловості ці показники склали 3,0 %, 6,3 % та 11,7 % в 2007 р. відповідно [4].

Отже, протягом останніх чотирьох років динаміка промислового розвитку України чутливо реагувала на заходи соціально-економічної політики держави, які спрямовувалися на наповнення попиту з боку внутрішнього ринку шляхом нарощування соціальних стандартів, а також розвиток ситуації на зовнішніх ринках. Такі стимули сприяли динамічному розвитку багатьох галузей промисловості упродовж 2006 р. - першої половини 2008 р.

Протягом цього періоду відбулася низка позитивних змін у структурі промислового виробництва, що дозволяли оптимістично оцінювати їх як ознаки формування нової структури промисловості України.

Протягом 2006-2008 років трійка «лідерів» залишилася незмінною – зростання виробництва в машинобудуванні, металургії і харчовій промисловості забезпечило 68 % приросту промисловості в цілому [2].

Упродовж 2005-2008 рр. спостерігалася стійка тенденція до підвищення внеску галузі машинобудування у загальний приріст реалізованої продукції у промисловості. 2007 рік засвідчив зміну «локомотиву» промислового розвитку України - найвищі темпи зростання стали притаманні саме машинобудуванню: виробництво в ній зросло на 28,6 % , що в 2,4 рази вище, ніж у 2006 р. Таке зростання цієї галузі було найбільшим за останні чотири роки [2]. Високі темпи зростання галузі машинобудування були забезпечені, в основному, за рахунок суттєвого зростання виробництва транспортних засобів та устаткування (в 1,4 рази) [2].

Якщо у 2006 р. 2,0 в.п. приросту промислового виробництва забезпечували металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, то у 2007 р. внесок цієї галузі зменшився до 1,5 в.п., і в зростанні промисловості визначальну роль отримав розвиток машинобудування, внесок якого збільшився з 1,5 в.п. до 3,8 в.п. (рис. 2.6).

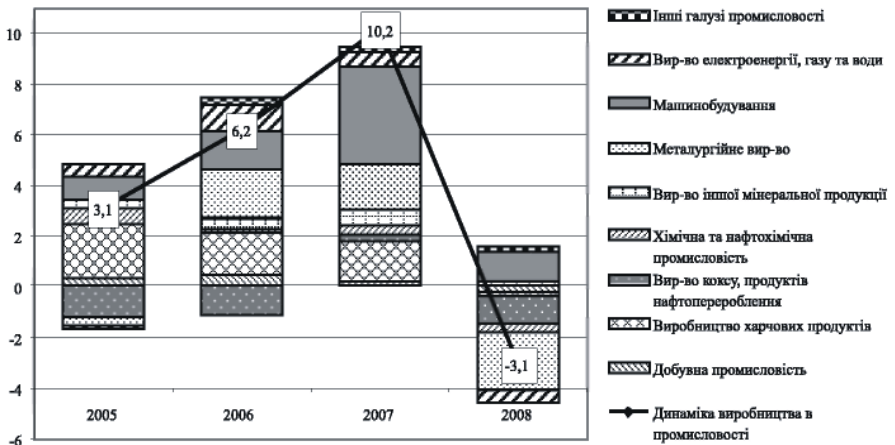

Рисунок 2.6. - Внесок галузей у зростання промислового виробництва у 2005—2008 рр., в. п. (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

У 2008 р., коли вся промисловість України зазнала значного шоку попиту, зростання машинобудування дещо пом'якшило загальний спад виробництва.

Підвищення частки основної інноваційної галузі – машинобудування – в структурі промислового виробництва можна вважати основним досягненням останніх років. [2].

Зовнішній попит, як і у попередні роки, мав істотне значення для динаміки промислового виробництва, а для деяких видів промислової діяльності – визначальне [2]. Так, протягом 2005-2007 рр. спостерігалось зростання експортної активності. Якщо в 2005 р. приріст експорту товарів склав 5,0 % в порівнянні з попереднім роком, то в 2006 р. – 12,1 %, а в 2007 р. цей показник сягнув 28,4 % [3; 5].

Зокрема, експортна складова у металургійній і хімічній галузях в 2007 р. складала понад 2/3 їх випуску. Зростання частки випуску продукції, що спрямовується на експорт, в 2007 р. відбулося в більшості галузей промисловості: металургії – на 2,3 в. п. до 71,0 %, хімічній промисловості – на 6,8 в. п. до 66,9 %, машинобудуванні – на 8,7 в. п. до 49,6 %, целюлозно-паперовій промисловості – на 12,1 в. п. до 34,4 %, харчовій промисловості – на 8,5 в. п. до 22,5 %. Зниження експортної складової зафіксовано лише в виробництві коксу та продуктів нафтопереробки – на 0,6 в. п. до 19,5 % [2].

Зростання експортної активності 2005-2007 рр. супроводжувалось також і значним приростом товарного імпорту, що може бути обумовлено диспропорційністю українського промислового виробництва, з одного боку, а з іншого – динамічним збільшенням внутрішнього попиту [3]. Так, приріст товарного імпорту в 2007 р. становив 34,7 % порівняно з попереднім роком [3; 5].

При цьому варто відзначити галузеву нерівномірність поділу ринків між імпортованою та вітчизняною продукцією [3]. Так, якщо імпорт харчової продукції сягнув лише 14,4 % обсягів продукції вітчизняних виробників цієї галузі, то імпорт продукції машинобудування на 16 % перевищив виробництво відповідної продукції на території України, текстильної продукції та одягу – в 1,9 разу [3]. Крім того, динаміка зростання імпорту більшості груп товарів промисловості є значно вищою, ніж вітчизняного виробництва. В 2007 р. імпорт промислової продукції в Україну збільшився на 41,4 %, тоді як виробництво в промисловості України зросло лише на 10,2 % [2].

Зокрема, перевищення динаміки імпорту над темпом приросту вітчизняного виробництва в харчовій промисловості складало 3,4 рази, хімічній та нафтохімічній промисловості – 5,8 рази, металургії та обробленні металу –

5,1 рази, машинобудуванні – 1,5 рази, виробництва інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів) – 2 рази [2]. Це свідчить про обмеженість позитивного імпульсу від динамічного зростання внутрішнього попиту для низки вітчизняних галузей [3].

Як наслідок, протягом 2002-2007 рр. частка імпортованої продукції промисловості на внутрішньому ринку зростає в 1,5 рази до 45,2 %. В ряді сегментів внутрішнього ринку промислової продукції частка імпортованих товарів перевищує 50 % і постійно зростає: машинобудування – 69,7 % (48,8 % в 2002 р.), хімічна та нафтохімічна промисловість – 77,7 % (53,6 % в 2002 р.), целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість, видавнича справа – 51,0 % (38,5 % в 2002 р.). Для галузей, в яких на внутрішньому ринку переважають вітчизняні виробники (харчова промисловість, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, виробництва інших неметалевих мінеральних виробів, металургія та оброблення металу), характерні аналогічні тенденції [2].

Стимулюючий вплив зростання споживчого попиту на динаміку промисловості нарощувався протягом 2005-2006 рр., тоді як у 2007-2008 рр. спостерігалось його поступове зниження. Загалом упродовж 2005-2008 рр., порівняно з 2004 р., у реальному вимірі обсяги виробництва у галузях, орієнтованих на споживчий попит, зросли: у харчовій промисловості на 36,3 %, виробництві неметалевої мінеральної продукції - на 57,2 %, целюлозно-паперовому виробництві - на 47,5 % (рис. 2.7). При цьому динаміка більшості інвестиційноємних галузей поступалася розвитку переробної промисловості в цілому (18,4 %): металургії - 3,9 % (за рахунок зниження на 10,6 % у 2008 р.), хімічної та нафтохімічної промисловості - 12,9 %. У кризовому стані весь зазначений період перебували виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення, де зафіксовано зниження на третину обсягів виробництва щодо рівня 2004 р.

Отже, на думку [1] *основними чинниками зростання вітчизняної промисловості стали:*

- стабільне підвищення доходів населення, що забезпечувало активне зростання попиту на товари споживчої групи;
- значне розширення моделей кредитування придбання непродовольчих товарів довгострокового використання;
- підвищення якості української продукції інвестиційного призначення;
- реалізація програм модернізації технологічних потужностей у металургії, хімічній промисловості;

- продовження позитивної динаміки розвитку будівництва і транспорту, що сприяло підвищенню попиту на продукцію машинобудування, металургійної, деревообробної промисловості, виробництва будівельних матеріалів і скловиробів;
- зростання до середини 2008 р. цін на світових ринках на продукцію експортних галузей (металопродукцію, машини та обладнання, вироби хімічної промисловості);
- часткове урегулювання торговельних суперечок з Росією, що сприяло скасуванню обмежень і заборон на ввезення молочної продукції до РФ.

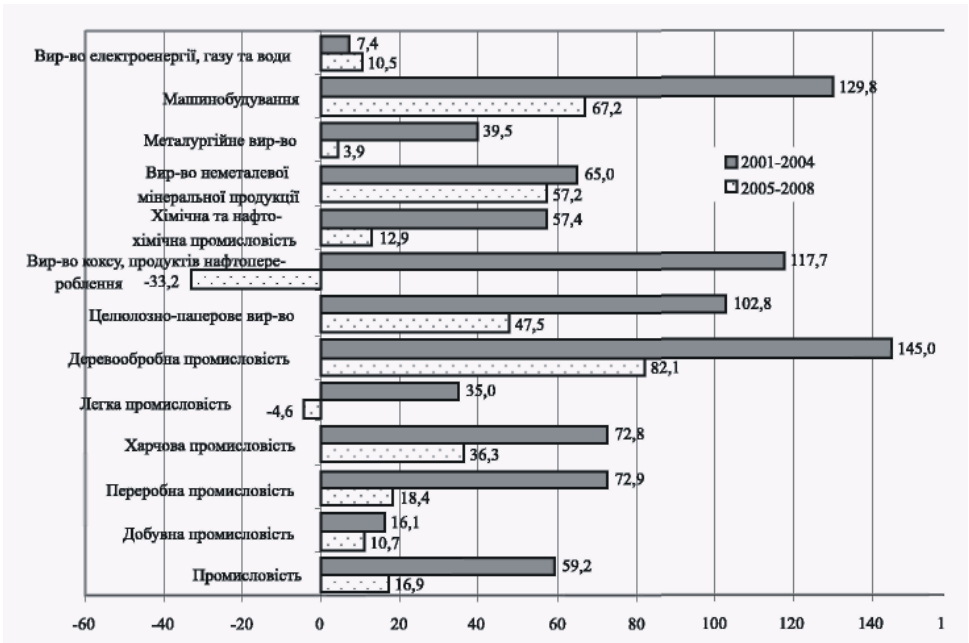

Рисунок 2.7 - . Кумулятивна динаміка виробництва у галузях промисловості України у 2001-2008 рр., % (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

Наслідком зазначеної динаміки галузей промисловості стала низка змін у структурі промислового виробництва. Основним досягненням розвитку промисловості України у цей період стало підвищення до 14,0 % (на 0,6 в. п.) частки основної інноваційної галузі - машинобудування - у структурі промислового виробництва. Високі темпи зростання галузі забезпечено переважно за рахунок суттєвого зростання виробництва транспортних засобів та устаткування, яке збільшилося порівняно з 2004 р. більше ніж утричі. Це стало наслідком динамічного розширення попиту з боку вітчизняних

підприємств, які активізували інвестиційну діяльність та збільшили витрати на оновлення основних фондів, населення (у споживчому сегменті машинобудування), та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної інвестиційної продукції машинобудування на зовнішніх ринках.

Збільшилася також частка металургійної промисловості - на 1,0 в. п. (до 24,3 %), одним із сприятливих чинників чого стало зростання внутрішнього попиту. Водночас знизилася частка харчової промисловості - на 1,6 в. п. (до 14,2 %), виробництва та розподілення енергії, газу та води - на 1,8 в. п. (до 14,5 %) (рис. 2.8).

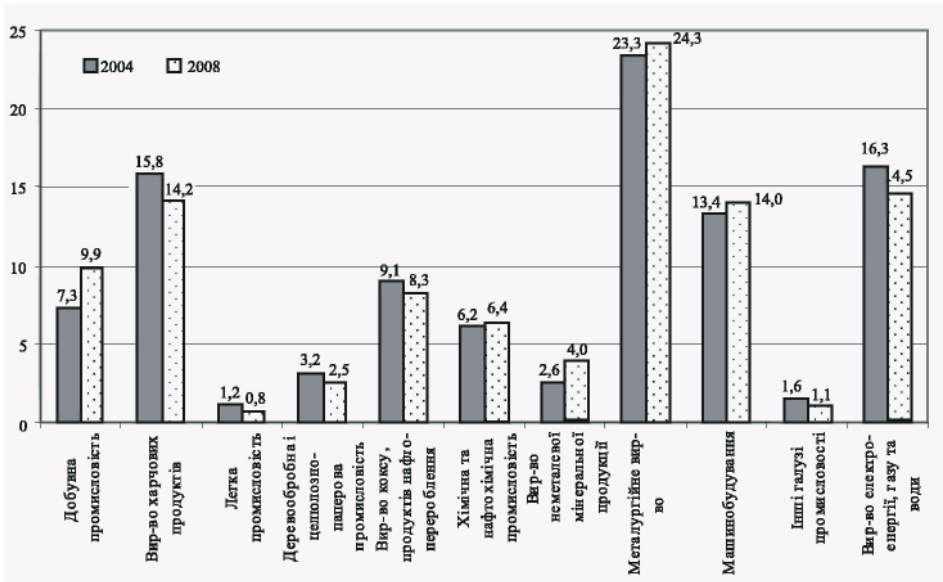

Рисунок 2.8 - Структура реалізованої промислової продукції в 2004 і 2008 рр., % (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

Основним чинником зростання частки металургії у структурі промислового виробництва став ціновий - динаміка цін виробників у галузі була однією з найвищих у цілому по переробній промисловості за підсумками 2008 р. на тлі уповільнення загальної динаміки зростання промислового виробництва. Такий розвиток металургії формує значні обмеження для галузей - споживачів металопродукції, що й виявилось у період економічної кризи наприкінці 2008 р.

Разом з тим 2008 р. засвідчив нестійкість тенденцій промислового розвитку. Динаміка зростання у більшості галузей промисловості у 2008 р. навіть у передкризовий період поступалася відповідним періодам попереднього 2007 року. Низхідний тренд реального зростання промислового виробництва, посилений чинниками світової економічної кризи, зумовив спад економічної активності у більшості галузей промисловості. При цьому зростання збереглося лише у деревообробній промисловості, целюлозно-паперовому виробництві, виробництві неметалевої мінеральної продукції та машинобудуванні. За підсумком 2008 р. промислове виробництво зменшилося на 3,1 %, що є найгіршим показником, починаючи з 1996 р., коли спад промисловості становив 5,1 % порівняно з попереднім 1995 р. (рис. 2.9).

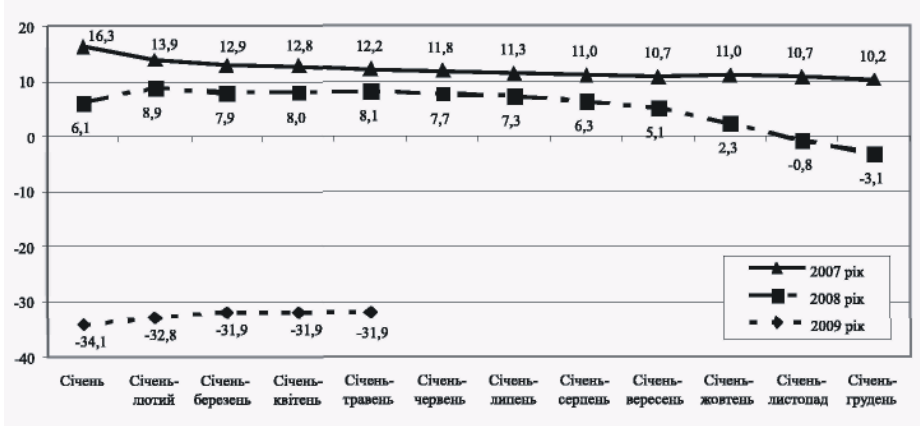

Рисунок 2.9 - Динаміка промислового виробництва у 2007—2009 рр., % до аналогічного періоду попереднього року (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1])

Подальше розгортання кризових явищ у січні-травні 2009 р. зумовило значне поглиблення промислового спаду. Обсяги промислового виробництва за підсумками січня-травня виявилися на 31,9 % меншими, ніж за аналогічний період попереднього року. Найглибше падіння закономірно було притаманне галузям - колишнім «лідерам» зростання. Найбільше зниження обсягів виробництва у цей період зафіксовано у машинобудуванні (53,0%), виробництві неметалевої мінеральної продукції (44,3 %), металургії (43,4 %).

Це пояснюється як звичайним статистичним ефектом порівняння, так і тимчасовістю конкурентних переваг цих галузей у попередні роки, які будувалися насамперед на цінових чинниках конкурентоспроможності і не мали відповідного інвестиційного підґрунтя зростання.

Отже, попри кризові явища наприкінці 2008 р.- протягом 2009 р. та значну втрату динаміки розвитку промисловістю за підсумками 2008 р., загальні позитивні тенденції чотирирічного періоду розвитку збереглися і виявилися у наступному:

– зростання ролі найбільш інноваційної галузі - машинобудування як рушія розвитку промисловості, що є основним досягненням розвитку промисловості України; стимулами розвитку галузі стали як споживчий, так і інвестиційний попит, а також значна частка експортної продукції у валовому випуску галузі;

– збереження високої динаміки зростання виробництва у галузях, орієнтованих на задоволення споживчого попиту.

Водночас, серед негативних тенденцій слід зазначити такі:

1) Яскраво виражена сировинна орієнтація промислового виробництва поряд із скороченням частки технологічно складних фондоутворюючих галузей (табл. 2.3). Сировинна продукція в загальному обсязі реалізованої продукції добувної та переробної промисловості залишається домінуючою, тоді як на інвестиційну продукцію у 2007 р. припадало лише 15,4 %, на товари широкого використання – 16,8 %, а на товари тривалого користування – лише 1,3 % Найбільший внесок у зростання сировинного ухилу промисловості робило металургійне виробництво та оброблення металу.

Таблиця 2.3 - Розподіл за групами реалізованої продукції добувної та обробної промисловості за 2005 – 2007 рр, % до загального обсягу (джерело:[2])

Показники	2005	2006	2007
Всього обсяг реалізованої продукції добувної та обробної промисловості	100	100	100
у т.ч. за групами:			
Сировинна продукція	66,7	67	66,5
Інвестиційна продукція	13,3	13,7	15,4
Товари широкого використання	18,7	17,9	16,8
Товари тривалого використання	1,3	1,4	1,3

2) Нестійкість тенденцій промислового розвитку, що може бути обумовлене поєднанням зростання вартості основних складових витрат і посиленням конкуренції з боку імпорту. Збільшення диференціації темпів зростання у галузях промисловості свідчить про зростання фрагментарності

чинників економічної динаміки, зокрема - посилення впливів зовнішньоторговельної сфери, а також про неоднозначність впливу інфляційних тенденцій та відповідного зростання основних складових витрат виробництва у низці галузей.

3) Неефективна технологічна структура промисловості і повільна динаміка її оновлення та поліпшення, обумовлена переважанням низькотехнологічних і середньо-низькотехнологічних галузей. Їх совокупна частка в структурі переробної промисловості в 2007 р. становила 76,5 %, що свідчить про орієнтацію промисловості на використання традиційних чинників зростання (таблиця 2.4) [4].

Таблиця 2.4 - Технологічна структура виробництва в переробній промисловості України, % (джерело:[6])

Групи галузей переробної промисловості	Виробництво по роках					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього	100	100	100	100	100	100
Високотехнологічна	3,6	3,9	3,2	3,3	3,5	3,1
Середньо-високотехнологічна	17,3	18,4	19,1	18,4	18,3	20,5
Середньо-низькотехнологічна	44,4	45,3	49,1	48,9	49,0	51,8
Низькотехнологічна	34,7	32,4	28,6	29,4	29,2	24,7

Все це дозволяє зробити висновки, що досі економічне зростання в Україні залишається переважно кількісним і відбувається за умов панування застарілих технологічних укладів, не створюється необхідна інноваційна складова, яка забезпечуватиме майбутню конкурентоспроможність економіки. Як зазначає академік В. М. Геєць, новий економічний механізм, який впроваджувався в процесі змін економічної політики з 2005 р., «... використовує ресурси, успадковані від минулого, а не створює або занадто повільно створює власні нові ресурси розвитку» [7].

Нестійка динаміка розвитку промисловості, як основи економіки, підтверджує тимчасовість конкурентних переваг промислового сектору у попередні роки, які будувалися насамперед на цінових чинниках конкурентоспроможності і не мали відповідного інвестиційного підґрунтя зростання.

Можливість реалізувати такі стратегічні пріоритети розвитку економіки, як поліпшення структури виробництва, збільшення частини продукції високого ступеня переробки, що реалізовується, розвиток високотехнологічних, наукоємних галузей промисловості тощо, обумовлює необхідність здійснення ефективної інвестиційної діяльності і використання при цьому останніх досягнень науки і техніки.

Підйом економіки неминує призводить до посилення конкуренції, наслідком чого є суттєве скорочення життєвих циклів продукції, динамічні зміни вимог користувачів до товарів та послуг, ті, відповідно, вимог виробників до технологій. Конкуренція висуває все більші вимоги до конкурентоспроможності, яка в умовах „нової економіки 21 століття” [8] визначається не стільки ціновими характеристиками, скільки ступенем новизни продукції при одночасному забезпеченні її високої якості. Отже, в сучасних умовах ключовим фактором успіху промислових підприємств, та, відповідно, ефективності інвестицій, є забезпечення довгострокової конкурентоспроможності за рахунок впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу, освоєння нових технологій, розробок й виробництва нової продукції, використання нових підходів та методів в управлінні та організації виробництва. Інновації все більше визначають генеральну лінію перспективного розвитку підприємств, тому інвестиції на всіх рівнях повинні бути спрямовані на забезпечення та підвищення конкурентоспроможності та мати інноваційний характер. Дана проблема є актуальною не тільки для окремих підприємств, а й для держави в цілому. Тому на рівні державної політики вже визначено, що стратегія соціально-економічного розвитку України надалі повинна бути інноваційною [9; 10; 11; 12].

Подальший розвиток промисловості та економіки в цілому неможливий без активізації інноваційної трансформації та відповідних інноваційно-інвестиційних процесів. У зв'язку з цим, актуальною задачею є проведення аналізу інвестиційної діяльності на вітчизняних підприємствах і оцінка інноваційної складової промислового розвитку.

2.2 Інноваційно-інвестиційні процеси в економіці: динаміка розвитку

2.2.1 Динаміка розвитку інноваційно-інвестиційних процесів в Україні.

Забезпечення конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни визначено Стратегією національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007) в якості життєво важливого національного інтересу України [1].

У сучасній економіці інноваційний чинник стає вирішальною умовою її стійкого розвитку та зміцнення конкурентоспроможності на середньострокову і тривалу перспективу. Економічне зростання країни на новій якісній основі, чому сприяє широке використання прогресивних технологічних, інноваційних розробок, спроможне забезпечити покращення рівня життя населення шляхом підвищення продуктивності праці внаслідок поліпшення технологічної ефективності виробничих процесів, впровадження ресурсозберігаючих заходів, оптимізації використання ресурсів тощо.

Як засвідчує світовий досвід, зростання ВВП у країнах-лідерах на 60-90 % забезпечується впровадженням нових технологій. В Україні обмежуючим чинником якісного конкурентного розвитку є низький рівень ефективності використовуваних технологій, а внесок високих технологій в економічний розвиток становить лише 0,7 % [13].

Проблематика зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на інноваційних засадах, покращення інвестиційного клімату в країні для забезпечення стійкої динаміки розвитку України знаходила своє відображення в низці Указів Президента, якими вводилися в дію рішення РНБОУ. Зокрема, у рішеннях «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України» (від 11 липня 2006 р.), «Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації» (від 11 березня 2008 р.), «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» та «Про заходи щодо утворення гарантій та підвищення ефективності захисту права власності в Україні» (від 24 листопада 2005 р.). Зазначені документи визначають комплекс заходів, спрямованих на реалізацію інноваційного та технологічного потенціалу України, акцентують нагальність вирішення проблем інвестиційного клімату країни шляхом підвищення рівня захисту

права власності, внесення змін до законодавства щодо управління об'єктами державної власності та приватизації державного майна, встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство [14].

Проте, як свідчать дослідження економічне зростання в Україні залишається переважно кількісним і відбувається за умов панування застарілих технологічних укладів [7].

Доведено, що конкурентоспроможність економіки на макрорівні пов'язана з тривалістю циклу відтворення основних виробничих фондів і, відповідно, робочих місць, продуктивних сил суспільства і визначається загальногосподарською ефективністю капіталовкладень [15].

Спрямованість інвестиційних та інноваційних процесів в економіці детермінує на середньострокову та тривалу перспективу характер її відтворення та ключові параметри технологічного розвитку.

На жаль, доводиться констатувати, що за останні роки помітних позитивних зрушень у цій сфері в Україні не відбулося. Про це, зокрема, свідчать особливості інвестиційної діяльності в Україні, яка має відігравати ключову роль у здійсненні належної структурної модернізації.

Протягом останніх років динаміка інвестиційних витрат в економіку мала позитивну тенденцію (таблиця 2.5). Високі темпи економічного зростання, зафіксовані за підсумками 2006-2007 рр., супроводжувалися активною динамікою інвестиційних процесів. За даними Держкомстату, інвестиції в основний капітал збільшилися у 2006 р. порівняно з попереднім 2005 р. на 19,0 %, у 2007 р. - на 29,8 %. В 2007 р. в економіці України за рахунок всіх джерел фінансування засновано 222,68 млрд. грн. капітальних інвестицій, з них інвестицій в основний капітал – 188,49 млрд. грн., що становить 84,65 % від їхнього загального обсягу. Таким чином, у порівнянні з попередніми роками структура капітальних інвестицій по напрямках майже не змінилася. Так, в 2006 р. обсяг капітальних інвестицій складав 148,97 млрд. грн., а інвестицій в основний капітал – 125,25 млрд. грн., що становить 84,08 % , а у 2005 р. – 111,17 млрд. грн., 93,10 млрд. грн. та 83,7 % відповідно (таблиця 2.5) [5].

Між тим, предметом детального аналізу, як, на наш погляд, справедливо відмічає автор [6], мають стати не лише загальні показники інвестиційної динаміки, але й структура інвестування, оскільки саме від неї значною мірою залежить напрямок відтворення та структурна модернізація національної економіки. Висхідної динаміки інвестицій досягнуто майже в усіх видах економічної діяльності (крім виробництва та розподілення електроенергії, газу та води та сфери державного управління).

Таблиця 2.5 - Динаміка та структура капітальних інвестицій в Україні за 2002-2007 рр. , млн. грн.; % до загального обсягу (джерело: [5])

Рік	Освоєно капітальних інвестицій, всього	у тому числі				
		інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)	витрати на інші необоротні матеріальні активи	витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта (капітальний ремонт)	інвестиції в нематеріальні активи	витрати на формування основного стада
у фактичних цінах, млн. грн.						
2002	46563	37178	704	4065	4223	393
2003	59899	51011	971	6006	1424	487
2004	89314	75714	1786	9221	2146	447
2005	111174	93096	2928	11533	3040	577
2006	148972	125254	2523	15966	4584	645
2007	222679	188486	3435	23645	6386	705
у % до загального обсягу, %						
2002	100,0	79,8	1,5	8,7	9,1	0,9
2003	100,0	85,2	1,6	10,0	2,4	0,8
2004	100,0	84,8	2,0	10,3	2,4	0,5
2005	100,0	83,7	2,6	10,4	2,8	0,5
2006	100,0	84,1	1,7	10,7	3,1	0,4
2007	100,0	84,6	1,6	10,6	2,9	0,3

Найвищими темпами зростали капіталовкладення в сектори економіки посередницького характеру: у торгівлю (на 126,9 %), фінансову діяльність (114,4 %), операції з нерухомістю (81,0 %). При цьому сфери реальної економіки суттєво поступалися за темпами залучення інвестицій - переробна промисловість за чотири роки збільшила інвестиційний капітал на 62,8 %, сфера транспорту та зв'язку - на 11,3 % (рис. 2.10). Як наслідок, структура інвестування, від якої насамперед залежить відтворення та структурна модернізація національної економіки, залишалася досить неефективною та навіть погіршилася.

Як показано на рисунку 2.10, протягом 2005–2008 рр. в Україні спостерігалася стійка тенденція до зменшення частки в сумарному інвестуванні переробної промисловості, транспорту і зв'язку. Структурою інвестицій консервується низькотехнологічна структура виробництва

промислової продукції. Так, за 2007 р. 83,0 % усіх інвестицій у переробну промисловість надійшли у низько– та середньо–низькотехнологічні галузі. Натомість стабільно зростає частка вкладень в операції з нерухомістю та торгівлю.

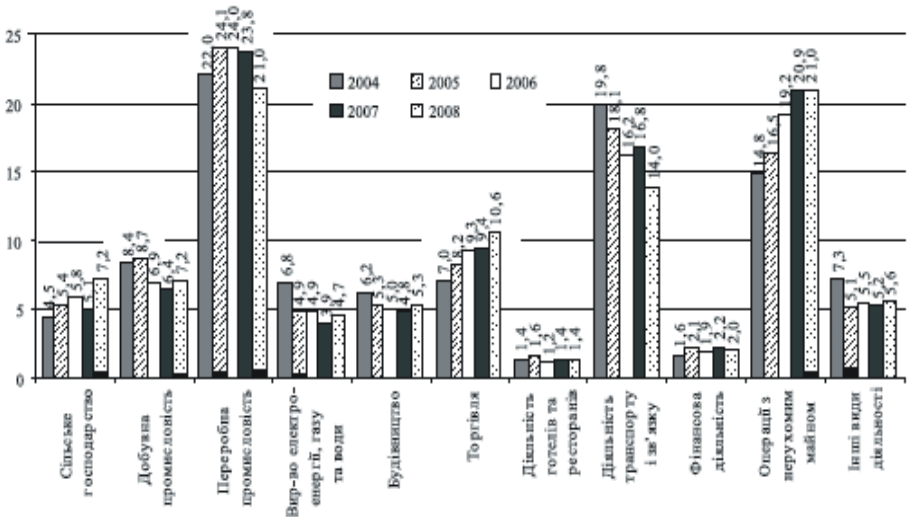

Рисунок 2.10 – Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності у 2004 – 2008 рр., % [1].

За підсумками 2008 р. частка інвестицій у торгівлю, фінансову діяльність та операції з нерухомістю сягнула 33,6 % проти 23,4 % у 2004 р., в той час як у промисловість зменшилися з 37,2 % до 32,9 %. Загалом за 2005–2008 рр. інвестиції в промисловість зросли в 1,4 разу, тоді як в операції з нерухомістю – в 1,8 разу, фінансову діяльність – у 2,1 разу, роздрібну торгівлю – майже утричі (рис. 2.11). Отже, окреслені пріоритети інвестування свідчать про переважаючу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та якнайшвидшим обігом коштів.

Крім того, залишається неефективною структура інвестицій і в саму промисловість. Серед галузей промисловості основна частка приросту інвестицій припадала у 2005–2007 рр. на харчову промисловість, металургію, машинобудування та виробництво неметалевої мінеральної продукції (будматеріалів), в 2007 р. до них додалася добувна промисловість.

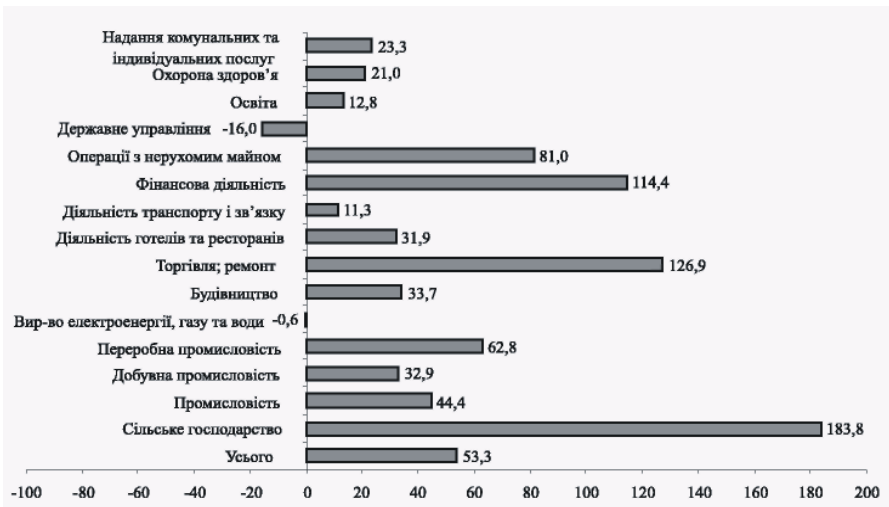

Рисунок 2.11 – Динаміка інвестицій в основний капітал у 2005—2008 рр., % кумулятивно до 2004 р. (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України. [1])

Виробництво будматеріалів було безумовним лідером в зростанні промислових інвестицій, що пов'язане з «будівельним бумом», в той час як приріст інвестицій в машинобудування за 2005–2008 рр. був нижчим, ніж в середньому в переробну промисловість (58,1 % проти 62,8 %) (рис.2.12).

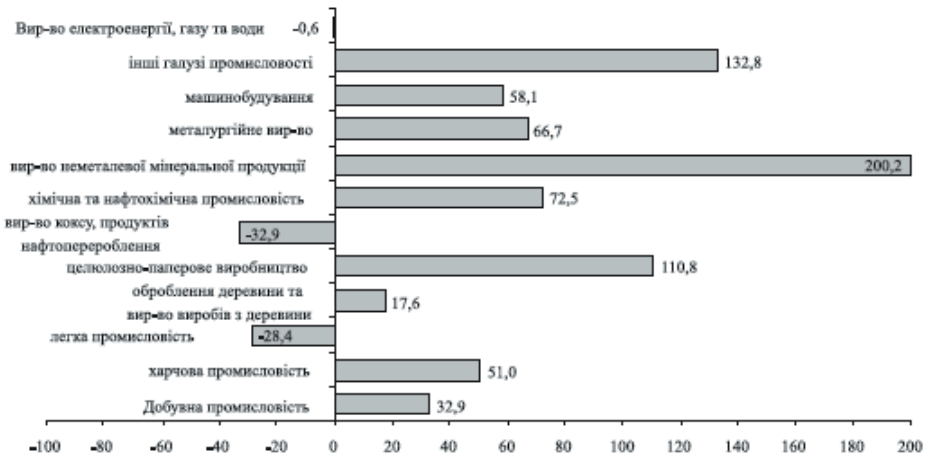

Рисунок 2.12 – Структура інвестицій в основний капітал у промисловість 2005 – 2008 рр., % кумулятивно до 2004 [1].

Це дає підстави для висновку про те, що структура інвестиційних витрат промисловості залишалася у зазначений період малоефективною та не зорієнтована на реалізацію стратегічних пріоритетів економічного розвитку.

За умов непевної інвестиційної та інноваційної динаміки в промисловості України зберігаються стійкі системні диспропорції, які суттєво обмежують перспективи її зростання в довгостроковому періоді, формують значні ризики та обмеження для зміцнення конкурентоспроможності економіки України. Зокрема, зберігається неефективна технологічна структура промислового виробництва. Сукупна частка низько-, середньо- та низькотехнологічних галузей у структурі виробництва переробної промисловості в 2007 р. становила близько 75 %, що свідчить про переважну орієнтацію промисловості на використання традиційних чинників зростання [1].

Практично не сприяло структурному реформуванню економіки та модернізації ключових галузей промисловості приплив в Україну прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Приріст ПІІ в Україну в 2005-2008 рр. склав 26,7 млрд дол. США, що майже втричі більше, ніж вдалося залучити за весь період до 2005 р. Проте диспропорції у надходженні ПІІ протягом цього періоду лише посилювалися - структура інвестицій підтверджує переважно фінансовий характер капіталу, що надходить. Так, на посередницькій сфері діяльності в цей період припало майже дві третини загального приросту ПІІ (60,0 %). Найбільш привабливими для іноземних інвесторів у 2005-2008 рр. виявилися фінансова діяльність, яка залучила 33,9 % ПІІ, що надійшли в економіку України за цей період (6,5 млрд дол. США), сфера нерухомості (15,2 % -2,9 млрд дол. США), торгівля (10,8%— 2,1 млрд дол. США), будівництво (9,3 % - 1,8 млрд дол. США) [1; 5; 14;16].

Попри високу динаміку ПІІ у цей період, вона не свідчить про поліпшення інвестиційного клімату в країні, оскільки вагому частину залучених ПІІ становили кошти від продажу низки великих об'єктів - ВАТ «Криворіжсталь», банку «Аваль», «Укрсоцбанку». Крім того, згідно даних Держкомстату, 7,6 млрд дол. США іноземних інвестицій не мають галузевої приналежності (не розподілені за видами діяльності), що вказує на те, що за своїм економічним змістом ці фінансові ресурси значною мірою не виконували інвестиційної функції, а були використанні на поточні цілі [14].

Надходження ПІІ в промисловість за чотири роки на 8,3 % перевищили обсяг накопичених ПІІ на початок 2005 р. і склали 4,2 млрд дол. США (22,0 % сукупних обсягів ПІІ, що надійшли протягом 2005-2008 рр.). Ключовою рисою іноземного інвестування промисловості України є непривабливість вітчизняних

інноваційних підприємств для іноземних інвесторів. Іноземні інвестиції де-факто зміцнювали сировинну, низькотехнологічну орієнтацію економіки України і спрямовувалися здебільшого на підтримку традиційних для України видів виробництв. За рахунок коштів іноземних інвесторів у 2007 р. було профінансовано лише 321,8 млн грн (63,7 млн дол. США) витрат на інноваційну діяльність, що становило лише 3,4 % загального обсягу залучених у 2007 р. ПІІ і 3,0 % загального обсягу фінансування інноваційної діяльності [1; 5; 14;16].

Структурний розріз окреслює інвестиційну привабливість як галузей, орієнтованих на виробництво споживчої продукції, так і інвестиційно орієнтованих галузей. Вкладення ПІІ у харчову промисловість зросли на 527,9 млн дол. США, виробництво неметалевої мінеральної продукції - на 514,5 млн дол. США, тоді як у хімічній та нафтохімічній промисловості приріст ПІІ складав 486,0 млн дол. США, а в металургії -883,6 млн дол. США. У основній інноваційній галузі - машинобудуванні - приріст ПІІ складав 433,3 млн дол. США, а частка галузі в структурі промислових ПІІ складає лише 10,3 % (рис. 2.13).

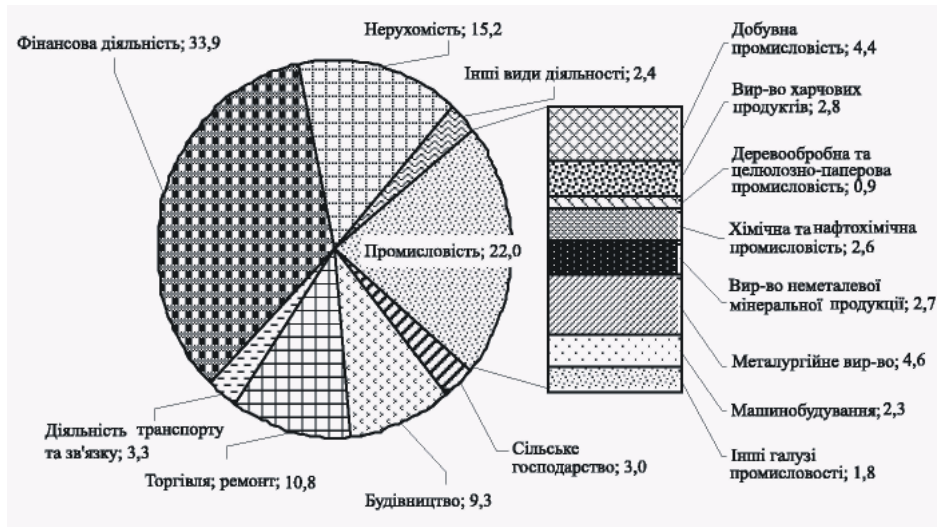

Рисунок 2.13 – Структура приросту обсягів ПІІ в економіці України в 2005—2008 рр., % (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України. [1])

Таким чином, іноземні інвестиції були головним чином спрямовані на збереження сировинної орієнтації вітчизняного виробництва. Оскільки у цей час іноземні інвестори орієнтуються переважно на швидкоокупні та високорентабельні сегменти української економіки, іноземне інвестування не

здатне поліпшити технологічну структуру промисловості, спрямованої на розвиток високотехнологічних секторів економіки, впровадження сучасних інноваційних рішень та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, що, в свою чергу, може свідчити про несприятливий інвестиційний клімат в Україні. Про це свідчить також і частка іноземних інвестицій в структурі джерел фінансування інвестицій в основний капітал, яка в 2007 р. склала лише 3,5 % в загальному обсязі інвестицій в основний капітал [16].

Впродовж аналізованого періоду основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал залишалися власні кошти підприємств і організацій, за рахунок яких в 2007 р. було освоєно 56,5 % всіх капіталовкладень, що на 1,3 в. п. нижче в порівнянні з попереднім роком (таблиця 2.6).

У 2005-2007 рр. частка власних коштів у фінансуванні інвестицій в основний капітал залишалася приблизно на одному рівні (2006 р. – 57,8 %, 2005 р. – 57,4 %), проте, розглядаючи триваліший період часу, спостерігається загальна тенденція її зниження – в порівнянні з 2000 р. на 12,1 % (в 2000 р. частка цього джерела складала 68,6 %).

Частка інвестицій в основний капітал, що фінансується за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, як видно з таблиці 2.8, залишалась незначною. Так, за рахунок коштів державного бюджету в 2007 р. було освоєно лише 5,6 % інвестицій в основний капітал, що складає 10458 млн. грн. Найбільший вплив цього джерела в структурі джерел фінансування інвестицій в основний капітал протягом аналізованого періоду було відзначено в 2004 р., коли за рахунок коштів державного бюджету було освоєно 10,5 % інвестицій в основний капітал. За рахунок коштів місцевих бюджетів в 2007 р. було освоєно інвестицій в основний капітал на суму 7324 млн. грн., що складає лише 3,9 % всіх джерел фінансування, крім того, частка цього джерела залишалась незначною протягом всього аналізованого періоду [1].

Як було відзначено раніше, кошти іноземних інвесторів в даний час відіграють незначну роль серед джерел фінансування інвестицій в основний капітал. Крім того, їх частка в 2007 р. (3,5 % загального обсягу) є найнижчою в аналізованому періоді, що може бути обумовлено негативним впливом чинників політичного і зовнішньоекономічного характеру [16].

В аналізованому періоді продовжувалося зростання інвестицій в основний капітал, освоєних за рахунок кредитів банків і інших позик, питома вага яких в 2007 р. склала 16,6 %.

Таблиця 2.6 - Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування, млн. грн; % (джерело: власне опрацювання [1; 3; 5; 17]).

Всього інвестицій в основний капітал, млн. грн	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
		23529	32573	37178	51011	75714	93096	125254
у тому числі за рахунок:	(млн. грн)							
коштів державного бюджету	1210	1749	1863	3570	7945	5077	6846	10458
коштів місцевих бюджетів	975	1332	1365	2095	3544	3915	5446	7324
власних коштів підприємств та організацій	16198	21770	24470	3336	46685	53424	72337	106520
коштів іноземних інвесторів	1400	1413	2068	2807	2695	4688	4583	6660
коштів населення на будівництво власних квартир	7019	9879
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	11176	1415	1573	1822	2577	3091	5110	8549
кредитів банків та інших	391	1400	1985	4196	5735	13740	19406	31182
інших джерел фінансування	2279	3494	3854	5215	6533	9161	4507	7914
відсотки до загального обсягу								
Всього, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за рахунок:	(%)							
коштів державного бюджету	5,1	5,4	5,0	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6
коштів місцевих бюджетів	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9
власних коштів підприємств та організацій	68,6	66,8	65,8	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5
коштів іноземних інвесторів	5,9	4,3	5,6	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5
коштів населення на будівництво власних квартир	5,6	5,2
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5,0	4,4	4,2	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5
Всього інвестицій в основний капітал, %	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	23529	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486
у тому числі за рахунок:	(%)							
кредитів банків та інших позик	1,7	4,3	5,3	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6
інших джерел фінансування	9,6	10,7	10,4	10,2	8,5	9,8	3,5	4,2

Однією з найбільш важливих проблем, що характеризують недосконалість інституційного середовища вітчизняної економіки та спричинюють різке зниження її інвестиційної привабливості, є низький рівень захисту прав власності. Поширення такого явища, як рейдерство, негативно позначилося на міжнародному іміджі України. Згідно з міжнародним індексом захисту прав власності, розробленим спеціалістами Альянсу прав власності, у 2009 р. Україна посіла 82 місце з-поміж 115 країн за рівнем захисту прав власності [1]. Індекс розраховується на основі аналізу рівня захисту прав власності на матеріальні об'єкти, інтелектуальних прав власності, а також законодавчого і політичного середовища.

Показовим індикатором якості інвестиційного клімату в Україні став значний вплив капіталу з країни у 2007 р. у вигляді прямих закордонних інвестицій у розмірі 6,0 млрд дол. США, з якого майже 89 % прямих інвестицій здійснено підприємствами, зареєстрованими за видом економічної діяльності «операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям». Закордонні прямі інвестиції з України були еквівалентні 76,2 % приросту ПІІ в 2007 р.

Важливим напрямком забезпечення високих темпів розвитку вітчизняних підприємств і підвищення конкурентоспроможності національної економіки є впровадження інновацій [12].

Розвиток інноваційної діяльності в промисловості значною мірою визначається ефективністю інвестиційних процесів, їх орієнтирами та напрямками. Вони зумовлюють характер відтворювальних процесів в економіці, впливають на напрям та характер структурних змін. Інноваційна ефективність інвестицій має ключове значення для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва. Зокрема, у Стратегії національної безпеки наголошено, що підвищення конкурентоспроможності національної економіки неможливе за існуючого рівня інноваційної активності підприємств, для підвищення якої необхідними є формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проєктів. Як було зазначено у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України 2006 р., «інтеграція у світовий економічний простір вимагає підвищення частки інноваційної продукції та збільшення обсягів надання високотехнологічних послуг. Наше завдання - використавши свій науковий потенціал, стати врівень з розвинутими країнами світу» [18].

Неспроможність економіки країни зорієнтувати інвестиційні процеси на структурну перебудову національної економіки на новій технологічній основі навіть за високих темпів економічного зростання означає втрату конкурентних позицій на світовому ринку в довгостроковій перспективі, посилення чутливості до зміни зовнішньої кон'юнктури та вищий рівень втрат за умов дії негативних чинників.

На практиці інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України. Протягом останніх років, починаючи з 2000 року, спостерігалася негативна тенденція в бік скорочення інноваційно-активних підприємств. Але у 2007 році ситуація почала покращуватися. Проте, позитивні тенденції хоча і спостерігалися протягом кількох років, але мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності.

За показниками ефективності інноваційного розвитку Україна перебуває в нижніх частинах міжнародних рейтингів. Так, за оцінками Economist Intelligence Unit [19], за показником інноваційної динаміки в 2003-2007 рр. Україна з-поміж 82 країн посідала 51 місце і 59 за показником дієвості чинників, що сприяють інноваціям. У рейтингу Світового економічного форуму [20] за критерієм «інноваційні фактори» Україна посідала 52 місце з-поміж 134 країн.

Частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в Україні є суттєво меншою, ніж у країнах, для яких інноваційний розвиток економіки є пріоритетним завданням економічної стратегії. Так, якщо в ЄС таких підприємств у 2007 р. налічувалося 41,5 %, то в Україні інноваціями займалося лише кожне сьоме підприємство.

За даними Державного комітету статистики України інноваційною діяльністю у промисловості в 2007 р. займалося 1472 підприємства, або 14,2 % загальної кількості підприємств, що свідчить про позитивну тенденцію їх збільшення в порівнянні з попереднім роком (таблиця 2.7) [5; 21]. При цьому кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю протягом аналізованого періоду у 2007 р. була найбільшою.

Разом з тим, безпосередньо впроваджувала інновації в своїй діяльності ще менша кількість підприємств - лише кожне дев'яте підприємство (тобто 10,8 % їх загальної кількості) (рис. 2.14).

Таблиця 2.7 - Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю у 2004-2007 рр. (джерело: опрацювання [5; 21]).

Рік	Кількість промислових підприємств	% до загальної кількості підприємств
2004	1359	13,7
2005	1193	11,9
2006	1118	11,2
2007	1472	14,2

При цьому різке зменшення кількості таких підприємств у 2003-2005 рр. є об'єктивним критерієм умов інноваційної діяльності в Україні. Наступні два роки засвідчили відновлення позитивного тренду зростання інноваційної активності, проте розвиток економіки України у 2008 р. за глобальної фінансової кризи знову спричинив погіршення умов для інноваційної діяльності в Україні.

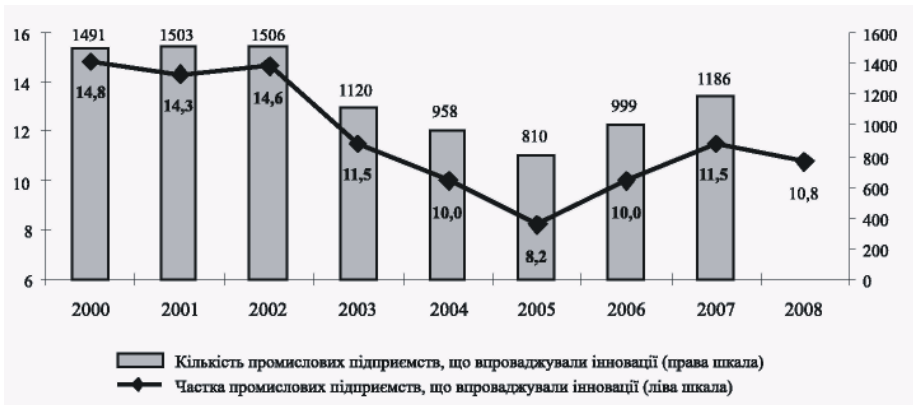

Рисунок 2.14 - Інноваційна активність промислових підприємств в 2000-2008 рр. (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1;14]).

За видами економічної діяльності більшою за середню частка інноваційно-активних підприємств була серед підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (33,3 % загальної кількості підприємств), машинобудування (23,3 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (21,6 %), а також металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (15 %) [5; 21].

Інноваційна активність підприємств у 2007 р. певною мірою залежала від форм господарювання підприємств. Зокрема, питома вага інноваційних підприємств серед відкритих акціонерних товариств становила 22,7 %, закритих акціонерних товариств – 20,9 %, спільних товариств – 20,8 %, державних підприємств – 19,4 % [21].

Протягом 2007 р. з метою здійснення нововведень 268 промислових підприємств придбали 1438 нових технологій, з яких 297 – за межами України. Із загальної кількості технологій 555 було придбано разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців, 528 – з устаткуванням, 138 – як результат досліджень і розробок, 96 – за договорами на придбання прав на патенти, за ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей; 40 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау [21].

У 2007 р. інновації впроваджували 1186 промислових підприємств, що більше на 187 підприємств ніж у попередньому році та на 376 підприємств в порівнянні з 2005 р. (таблиця 2.8). Таким чином, протягом 2005-2007 років спостерігалась позитивна тенденція збільшення загальної кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації. Проте, в порівнянні з 2000 роком у 2007 р. інновації впроваджували на 305 промислових підприємств менше, на підставі чого, аналізуючи більш тривалий період часу, можна зробити висновок щодо зниження інноваційної активності промислових підприємств (в порівнянні з 2000 р.).

Протягом 2007 р. нові технологічні процеси впроваджували 515 промислових підприємств, загальна кількість яких становила 1419 процесів, з них маловідходних і ресурсозберігаючих – 634 процеси (табл. 2.7, 2.8). В порівнянні з попереднім роком нові технологічні процеси збільшились на 274 процеси, а в порівнянні з 2005 р., навпроти, зменшились на 389 процеси. Впровадження ж нових маловідходних ресурсозберігаючих процесів в 2007 р. збільшилось на 210 процеси в порівнянні з 2006 р., а в порівнянні з 2005 р. зменшилось на 56. Як видно з таблиці 2.11, найбільшу кількість нових технологічних процесів було впроваджено у 1995 р. – 2936 процеси, у тому числі 1044 маловідходних ресурсозберігаючих процесів, що є найкращими показниками протягом аналізованого періоду.

Про більшу інноваційну активність промислових підприємств в минулі роки свідчать й кількість найменувань нових видів продукції (видів інноваційної продукції), виробництво яких було освоєно.

Таблиця 2.8 - Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2000 р., 2005-2007 рр. (джерело: опрацювання [5; 21])

	2000		2005		2006		2007	
	підприємств	%	підприємств	%	підприємств	%	підприємств	%
Усього	1491	x	810	x	999	X	1186	X
Впроваджували нові технологічні процеси	416	27,9	402	49,6	272	27,2	515	43,4
у тому числі маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні	172	11,5	208	25,7	161	16,1	287	24,2
Освоювали виробництво нових видів продукції (видів інноваційної продукції – з 2003 р.)	1372	92,0	630	77,8	466	46,6	564	47,6
з них нові види техніки	202	13,5	156	19,3	154	15,4	178	15,0
Реалізували інноваційну продукцію	1352	x	1022	x	918	X	1035	x

Так, якщо в 1995 р. було впроваджено 11472 найменувань нових видів продукції (з яких 1000 нових видів техніки), а в 2000 р. – 15323 найменувань (631 нових видів техніки), то у 2003 р. було впроваджено тільки 7416 видів інноваційної продукції (710), в 2005 р. – 3152 (657), а в 2006 р. – тільки 2408 видів інноваційної продукції (786).

У 2007 р. виробництво інноваційної продукції впровадили 564 підприємства, загальна кількість яких налічувала 2526 найменувань (у т.ч. 881 найменування нових видів техніки), що в порівнянні з попереднім роком на 118 найменувань більше, але в порівнянні з 2005 р. менше на 626 найменувань, з 2003 р. – менше на 4890, а в порівнянні з 2000 р. освоєно на 12797 видів інноваційної продукції менше. Отже, протягом 1995-2007 рр. спостерігається значне зменшення кількості найменувань інноваційної продукції, що було освоєно вітчизняними промисловими підприємствами.

Протягом 2007 р. 1035 підприємств реалізували інноваційну продукцію, обсяг якої склав майже 40,2 млрд. грн., 95 % якого – продукція переробної промисловості [21]. Із загальної кількості інноваційних підприємств у 2007 р. 420 реалізували продукцію, нову для ринку України, обсяг якої

становив 22,3 млрд. грн., або 3,7 % обсягу реалізованої промислової продукції. Майже половину з них становили підприємства машинобудування, обсяг реалізації яких склав 9,6 млрд. грн., або 11,2 % обсягу реалізованої продукції галузі, крім того 65 підприємств – з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (1,8 млрд. грн., або 2,1 %), 51 підприємство хімічної та нафтохімічної промисловості (5,7 млрд. грн., або 15,5 %) [21].

Таблиця 2.9 - Впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості в 1995, 2000, 2003-2007 роках (джерело: опрацювання [5; 21]).

	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів, процесів	2936	1403	1482	1727	1808	1145	1419
у тому числі маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	430	606	645	690	424	634
Освоєно виробництво нових видів продукції (видів інноваційної продукції – з 2003 р.), найменувань	11472	15323	7416	3978	3152	2408	2526
з них нових видів техніки	1000	631	710	769	657	786	881

Продукцію, що була новою тільки для підприємства (вже виготовлялася на інших підприємствах, але є новою або істотно поліпшеною для даного підприємства) протягом 2007 р. реалізовували 743 підприємства (17,9 млрд. грн., або 3,0 % обсягу реалізації промислової продукції). Як і в попередні роки, значну їх кількість склали підприємства машинобудування – 204 (3,8 млрд. грн. або 4,4 %), з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 198 (2,7 млрд. грн. або 3,2 %), хімічної та нафтохімічної промисловості – 83 (0,6 млрд. грн. або 1,5 % відповідно) [21].

Майже кожне третє інноваційне підприємство у 2007 р. поставляло свою продукцію на експорт, обсяг якої склав 14,7 млрд. грн., або 36,5 % реалізованої інноваційної продукції, у т.ч. в країни СНД – 7,3 млрд. грн., або 18,2 %.

За даними Держкомстату України у 2008 році інноваційною діяльністю займалося 1397 підприємств, або 13,0 % від їхньої загальної кількості. Ці підприємства впроваджували інноваційну продукцію, нову як для ринку, так і для самого підприємства. Зокрема, 2,5 % підприємств витрачали кошти на внутрішні НДР, 1,4 % — на зовнішні, 1,0 % — на придбання нових технологій та 7,6 % — на придбання машин, обладнання, установок та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій.

Упродовж 2008 року 1160 промислових підприємств займалися впровадженням інновації, що склало 10,8 % від загальної кількості промислових підприємств. Із цих підприємств проводили комплексну механізацію та автоматизацію виробництва — 813 (7,6 %), упроваджували нові технологічні процеси — 582 (5,4 %), освоювали виробництво інноваційних видів продукції — 667 (6,2 %). Найбільша кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2008 р. розташована в м. Київ — 140 (12,1 %), Харківській — 97 (8,3 %), Донецькій — 75 (6,4 %) та Івано-Франківській — 73 (6,3 %) областях.

У 2008 р. у промисловості було освоєно виробництво 2446 видів інноваційної продукції, що втричі нижче показника навіть 2003 р., коли було створено 7416 найменувань інноваційної продукції (рис. 2.15). Отже, результативність інноваційного процесу в промисловості України поступово знижується як щодо створення інноваційної продукції, так і щодо продукування нових технологічних рішень.

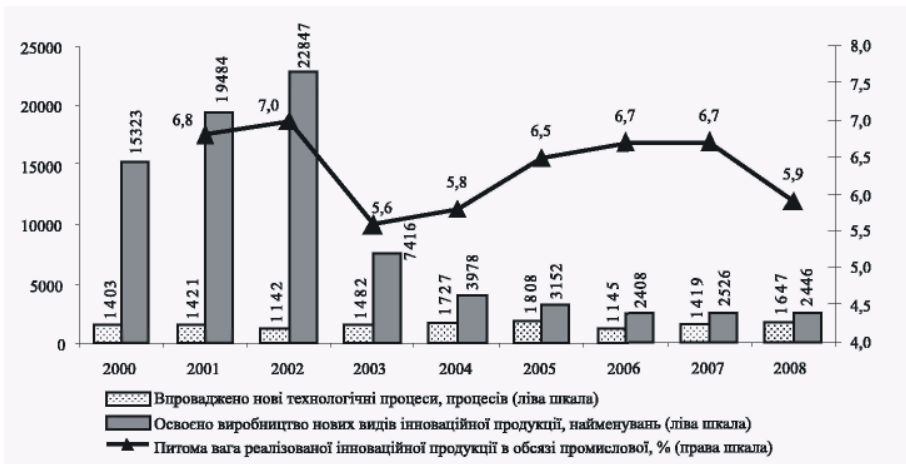

Рисунок 2.15 - Впровадження інновацій на промислових підприємствах в 2000-2008 рр. (Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України [1;14;21]).

Динаміка галузевої структури реалізованої інноваційної продукції свідчить про переважне відтворення існуючої структури промислового виробництва. Після 2004 р. відбулися значні негативні зрушення в структурі розподілу реалізованої інноваційної продукції промисловості. Якщо у 2004 р. частка машинобудування становила 44,6 %, то до 2006 р. вона знизилася більше ніж на третину - до 28,4 %. При цьому відбулося збільшення у 3,3 разу частки

металургійної галузі (з 7,8 % до 25,6 %). 2007 р. засвідчив корекцію цього тренду, частка машинобудування в структурі реалізованої інноваційної продукції зросла на 4,9 в. п. і досягла 33,3 %.

Проте для відтворення вітчизняної промисловості на інноваційній основі цього явно недостатньо, оскільки майже дві третини інноваційної продукції в економіці України створюють виробництва третього і четвертого технологічних укладів.

Найбільша частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції припадає на підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості - 17,0 %, або 6321,4 млн грн, машинобудування - 15,6 %, або 13386,7 млн грн, целюлозно-паперове виробництво - 9,8 %, або 1070,5 млн грн, металургії та оброблення металу - 6,2 %, або 9361,0 млн грн, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів - 5,3 %, або 4515,9 млн грн.

У 2008 р. за видами економічної діяльності найбільша кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, припадає на переробну промисловість — 1113 (95,9 % від загальної кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації), зокрема в галузі машинобудування — 354 (30,5 %), у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів — 261 (22,5 %), хімічній та нафтохімічній промисловості - 136(11,7%).

Упродовж 2008 року на промислових підприємствах упроваджено 1647 технологічних процесів, з яких 680 — маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних. Освоєно виробництво 2446 інноваційних видів продукції, з яких 758 нових видів техніки.

Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2008 році склав 45,8 млрд грн, або 5,9 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції. При цьому, питома вага продукції, що була новою для ринку, склала 32,1 %, питома вага продукції, що була новою тільки для підприємства, — 67,9 %. Найбільший обсяг реалізованої інноваційної продукції припадає на галузь машинобудування — 17,8 млрд грн, що складає 16,8 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції, целюлозно-паперове виробництво та видавничу діяльність — 15,1 млрд грн (10,9 %), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів — 16,3 млрд грн (8,4 %).

Упродовж 2008 року 341 підприємство реалізувало свою інноваційну продукцію за межі України на загальну суму 23,6 млрд грн (51,6 % від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції). Найактивнішими за обсягами реалізованої за кордон інноваційної продукції були Луганська (9,1 млрд грн), Запорізька (4,5 млрд грн) та Донецька області (4,4 млрд грн). У 2008

році у 8 регіонах частка реалізованої інноваційної продукції за межі України до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції перевищувала середній рівень по Україні — 51,6 %. Найбільшим цей показник був у Запорізькій області — 84,6 %.

За підсумками 2008 року найбільше було реалізовано інноваційної продукції за межі України підприємствами з виробництва готових металевих виробів — на суму 12,9 млрд грн. У машинобудуванні такий обсяг склав 8,2 млрд грн, у хімічній та нафтохімічній промисловості — 952,4 млн грн, у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів — 8,1 млн грн.

Обсяг інноваційних витрат у 2007 р. склав 10,82 млрд. грн., що на 4,67 млрд. грн. більше в порівнянні з попереднім роком. Загальний обсяг інноваційних витрат та їх структура у 2000 р. та з 2004 по 2007 роки представлені в таблиці 2.10. У 2008 році обсяги витрат на інноваційну діяльність склали 11,99 млрд грн, що на 11 % більше, ніж у 2007 р.

Як бачимо на рис. 2.16, відсутня помітна кореляція між інвестиційною діяльністю та фінансуванням інноваційних проектів. Активізація інноваційних процесів не супроводжується відповідним зростанням витрат на інноваційну діяльність. При цьому динаміка зростання інноваційних витрат за період 2001-2008 рр. значно поступається зростанню інвестицій у промисловість. У реальному вимірі протягом зазначеного періоду інвестиції збільшилися майже у 3,5 разу, тоді як на фінансування інноваційної діяльності спрямовано у 2,7 разу більше коштів, ніж в 2001 р.

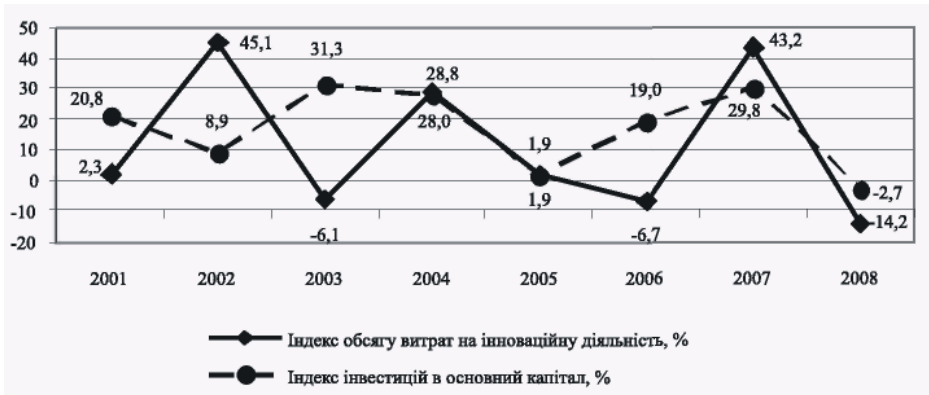

Рисунок 2.16 - Динаміка інвестицій в основний капітал і витрат на інноваційну діяльність в промисловості України в 2001—2008 рр., % (Джерело: дані Державного комітету статистики України).

Таблиця 2.10 - Загальний обсяг і структура інноваційних витрат у промисловості у 2000 р., 2004-2007 рр. (джерело: опрацювання [5; 21])

	2000	2004	2005	2006	2007
<i>у фактичних цінах, млн. грн.</i>					
Усього	1760,1	4534,6	5751,6	6160,0	10821,0
у т.ч. за напрямками:					
Дослідження і розробки	266,2	445,3	612,3	992,9	986,5
Придбання нових технологій ¹	72,8	143,5	243,4	159,5	328,4
Придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з управлінням інновацій ²	1074,5	2717,5	3149,6	3489,2	7441,2
Маркетинг, реклама ³	82,1	297,5	376,7	359,9	X
Інші	264,5	930,8	1369,6	1158,5	2064,9
<i>у відсотках до загального обсягу, %</i>					
Усього	100	100	100	100	100
у т.ч. за напрямками:					
Дослідження і розробки	15,1	9,8	10,6	16,2	9,1
Придбання нових технологій ¹	4,1	3,2	4,2	2,6	3,0
Придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з управлінням інноваціями ²	61,0	59,9	54,8	56,6	68,9
Маркетинг, реклама ³	4,7	6,6	6,5	5,8	X
Інші	15,1	20,5	23,9	18,8	19,0

¹ з 2007 р. – придбання інших зовнішніх знань.

² з 2007 р. – придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

³ з 2007 р. – показник віднесено до інших витрат.

Основна частина інноваційних витрат у 2007 р., як і в попередні роки, була спрямована на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 68,9 %, або на суму 7441,2 млн. грн. При цьому порівняно з 2006 р. частка витрат на придбання машин та обладнання, пов'язаних з впровадженням інновацій, зросла на 12,3 % і досягла найвищого рівня з 2000 р.

На дослідження і розробки у 2007 р. було спрямовано 9,1 %, що є найнижчим показником протягом аналізованого періоду, при цьому, на виконання науково-дослідних розробок силами підприємств (внутрішні НДР) було спрямовано 7,3 % загального обсягу інноваційних витрат, а на придбання результатів НДР інших організацій (зовнішні НДР), виконаних іншими

організаціями для розробки нових або вдосконалення продуктів та процесів – відповідно 1,8 % [5; 21].

На придбання інших зовнішніх знань (нових технологій, у т.ч. виключних майнових прав власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки; комерційних таємниць; проектів; товарних знаків, придбаних у зв'язку з проведенням підприємством інновацій; інжинірингових, консалтингових послуг) було спрямовано у 2007 р. тільки 328,4 млн. грн. або 3,0 % сумарних інноваційних витрат [5; 21].

Таким чином, зростає орієнтація промислових підприємств на придбання готових технологічних рішень, при цьому знижується зацікавленість до самостійної розробки нових товарів і технологій - частка витрат на дослідження і розробки порівняно з 2006 р. зменшилася майже вдвічі.

Найбільший обсяг інноваційних витрат припадає на підприємства: металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів – 2,8 млрд. грн.; машинобудування – 2,6 млрд. грн.; виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 1,7 млрд. грн.; хімічної і нафтохімічної промисловості – 1,6 млрд. грн. [21].

Понад 90 % підприємств у 2007 р. здійснювали інновації за рахунок власних коштів, обсяг яких становив 7,97 млрд. грн. або 73,7 % загального обсягу інноваційних витрат, при цьому власні кошти підприємств залишались основним джерелом фінансування інновацій протягом всього аналізованого періоду (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 - Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості у 2000 р., 2004-2007 рр., (джерело: опрацювання [5; 21])

	2000	2004	2005	2006	2007
Усього, млн. грн.	1757,1	4534,6	5751,6	6160,0	10821,0
у тому числі за рахунок:	% до загального обсягу				
Держбюджету	0,4	1,4	0,5	1,9	1,3
місцевих бюджетів	0,1	0,0	0,3	0,2	0,1
власних коштів	79,6	77,3	87,7	84,6	73,7
коштів інвесторів	2,8	0,2	1,4	0,4	0,2
- вітчизняних					
- іноземних держав	7,6	2,5	2,7	2,9	3,0
інших джерел	9,5	18,6	7,4	10,0	21,7

На фінансування інновацій у 2007 р. 145 підприємств отримало кредити на суму 2,0 млрд. грн [21]. Кошти іноземних інвесторів, обсяг яких становив у 2007 р. 0,3 млрд. грн. (3,0 %), залучили 23 підприємства. В порівнянні з 2005-2006 рр. частка цього джерела фінансування майже не змінилась (2,7 % і 2,9 % відповідно), але в порівнянні з 2000 р. зменшилась на 4,6 в.п., при цьому частка цього джерела в фінансуванні інновацій у 2000 р. була найвищою. В аналізованому періоді найвищою у 2000 р. була і частка вітчизняних інвесторів в фінансуванні інновацій, що в той рік складала 2,8 %, тоді як в 2007 р. – 0,2 %. Незначною в фінансуванні інновацій протягом всього аналізованого періоду залишалась частка державного і місцевих бюджетів. У 2007 р. лише 44 підприємства отримали підтримку держбюджету та 13 – місцевих бюджетів, їх сукупний обсяг становив 152,1 млн. грн., або 1,4 % всіх джерел фінансування [5; 21.]

У 2008 році основним джерелом фінансування інноваційної діяльності, як і в попередні роки, були власні кошти суб'єктів господарювання — 7,3 млрд грн, що складає 60,6 % від загального обсягу фінансування. Зросла частка кредитування інноваційної діяльності з 18,5 % у 2007 році до 33,7 % у 2008 р.

Інноваційна активність підприємств певною мірою залежала від розмірів підприємства. За статистикою, найбільш сприйнятливими до інновацій є великі промислові підприємства. Так, серед підприємств з чисельністю працівників від 5 тис. і більше осіб, частка інноваційно-активних становила 54,0 %, від 1000 до 5 тис. осіб – 40,2 %, від 500 до 1000 – 29,6 %, від 250 до 500 – 20,0 %, від 100 до 250 осіб – 15,4 % інноваційно-активних підприємств [14;21].

На наш погляд, справедлива думка авторів [3], які вважають однією з визначальних причин низької інноваційності малого й середнього бізнесу відсутність системи фінансової підтримки інноваційних проектів, яким притаманний високий рівень ризиковості, а, відповідно, і висока вартість залучення позичкових коштів, в той час як низький рівень рентабельності операційної діяльності промислових підприємств зумовлює недостатність власних коштів більшості з них для фінансування інновацій.

В розрізі регіонів найвищі показники інноваційних витрат в 2007 р. мали підприємства: Донецької (2639,9 млн. грн.), Луганської (1343,4 млн. грн.), Дніпропетровської (1179,6 млн. грн.) областей та м Києва (1666,0 млн. грн.). Одеська область за обсягом витрат на інноваційну діяльність в 2007 р. посіла на п'яте місце, що дорівнював 741,2 млн. грн. [21].

Як бачимо з рис. 2.17, у промисловості України більша частина інвестицій в основний капітал надійшла у галузі, які за класифікацією ОЕСР належать до середньо-низькотехнологічних - виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції.

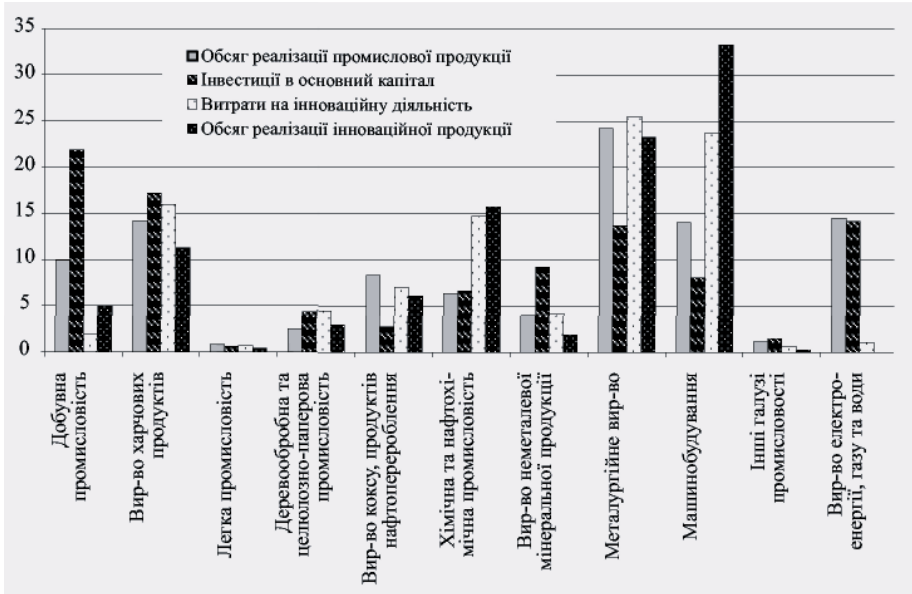

Рисунок 2.17 - Структура інвестицій в основний капітал, обсягу реалізації інноваційної продукції та витрат на інновації в промисловості України у 2008р., % (Джерело: дані Державного комітету статистики України [1]).

Натомість у галузі, які забезпечують пропорційно більшу частку виробництва інноваційної продукції, залучено значно менші обсяги інвестицій. Тим самим, інвестиційні процеси сприяють відтворенню і закріпленню поточної структури економіки. *Інвестиційний процес в Україні не виконує інноваційну функцію*, кінцевим результатом реалізації якої мала б стати структурна перебудова національної економіки у напрямі формування виробництв з довгостроковими інноваційними конкурентними перевагами, спроможними ефективно реагувати на посилення зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Отже, сучасний стан інноваційно-інвестиційних процесів в Україні характеризується наступними тенденціями:

1) Збереження низького рівня інноваційної активності промислових підприємств. Частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в Україні є суттєво меншою, аніж у країнах, для яких інноваційний розвиток економіки є пріоритетним завданням економічної стратегії.

2) Зниження результативності інноваційного процесу в промисловості як щодо створення інноваційної продукції, так і щодо продукування нових технологічних рішень.

3) Неefективність структури реалізованої інноваційної продукції. Динаміка галузевої структури реалізованої інноваційної продукції свідчить про переважне відтворення існуючої структури промислового виробництва.

4) Звуження інноваційного потенціалу інвестицій. Активізація інноваційних процесів не супроводжується відповідним зростанням витрат на інноваційну діяльність. Динаміка зростання інноваційних витрат за період 2001-2008 рр. значно поступається зростанню інвестицій у промисловість.

5) Недосконалість структури інноваційних витрат. Зростає орієнтація промислових підприємств на придбання готових технологічних рішень, при цьому знижується зацікавленість до самостійної розробки нових товарів і технологій.

6) Невідповідність структури фінансування інвестиційної діяльності пріоритетам інноваційного розвитку економіки. У промисловості України більша частина інвестицій в основний капітал надійшла у галузі, які належать до середньо-низькотехнологічних - виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції. Натомість у галузі, які забезпечують пропорційно більшу частку виробництва інноваційної продукції, залучено значно менші обсяги інвестицій. Тим самим, інвестиційні процеси сприяють відтворенню і закріпленню поточної структури економіки. Отже, інвестиційний процес в Україні не виконує інноваційну функцію.

7) Зниження інноваційної ефективності інвестицій в основний капітал. У цілому в промисловості у 2007 р. порівняно з 2004 р., зниження інноваційної ефективності інвестицій становило 12,5 %, зокрема у переробній - 16,6 %. При цьому найбільших втрат ефективності зазнали машинобудування, де цей показник знизився більше, ніж на третину - 38,4 %, целюлозно-паперове виробництво - 40,9 %

2.2.2 Інноваційно-інвестиційні процеси в Одеському регіоні.

В Одеському регіоні протягом 2005-2007 р. також спостерігалась позитивна тенденція динаміки інвестиційних витрат в економіку (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12 - Структура капітальних інвестицій в основний капітал по видам в Одеській області за 2005-2007 рр. (джерело: [5;17; 22;23])

Показники	Освоєно (використано)					
	у фактичних цінах, млн. грн.			у % до загального обсягу		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Всього	6119	9177	12844	100	100	100
інвестиції в основний капітал	5154	7339	10500	84,2	80,0	81,8
витрати на інші необоротні матеріальні активи	136	164	222	2,2	1,8	1,7
витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта (капітальний ремонт)	752	1514	2004	12,3	16,5	15,6
у тому числі:						
будівель і споруд	566,0	...	355,0	9,3	...	2,8
інвестиції в нематеріальні активи	56	139	99	0,9	1,5	0,8
витрати на формування основного стада	21	21	21	0,4	0,2	0,1

Так, в Одеському регіоні у 2007 р. підприємствами та організаціями усіх форм власності за рахунок всіх джерел фінансування було освоєно 12844 млн. грн. капітальних інвестицій (з них 10500 млн. грн. інвестицій в основний капітал, або 81,8 % від їхнього загального обсягу), тоді як в 2006 р. – 9177 млн. грн. (7339 млн. грн. або 80,0 %), а в 2005 р. - 6119 млн. грн. (5154 млн. грн. або 84,2 % відповідно).

Аналіз структури освоєння інвестицій в основний капітал в Одеському регіоні свідчить про те, що пріоритетними напрямками інвестування в 2007 р. були транспорт і зв'язок (30,1 %) та операції з нерухомістю (29,3 %), що в цілому збігається із загальнодержавною тенденцією (рисунок 2.18.).

Обсяги інвестицій у промисловість в Одеському регіоні у 2007 р. порівняно з 2006 р. збільшились на 11,3 %. В структурі інвестицій в основний капітал частка промисловості становила у 2007 р. 18,2%, тоді як у 2006 р. – 35,8 %, а в 2005 р. – 15,9 %.

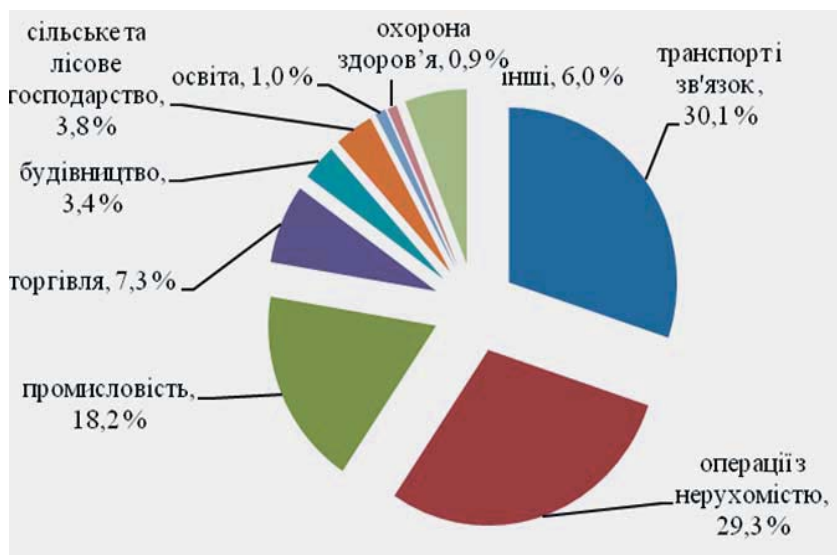

Рисунок 2.18 - Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Одеському регіоні у 2007 рр.,% (джерело: [17])

Станом на середину 2006 р. Одеський регіон посідав п'яте місце серед областей України за обсягом прямих іноземних інвестицій, а загальний обсяг прямих вкладень іноземного капіталу в економіку регіону складав 600 млн. дол. США. На протязі 2007 р. в підприємства регіону вкладено ще на 16,4 % більше, у т.ч. з країн СНД – 29,7 млн. дол., з інших країн світу – 688,96 млн. дол. Основна форма залучення - грошові внески на 172,5 млн. дол. та рухоме й нерухоме майно на 30,4 млн. дол. [119]. Частка вкладень іноземних інвесторів в основний капітал у 2005 р. зросла у порівнянні з 2004 р. на 6,3 в.п. та становила 552,7 млн. грн., у 2006 р. - 282,0 млн. грн., а у 2007 р. - 227,9 млн. грн. Пріоритетними для інвестування в області були такі види економічної діяльності як: додаткові транспортні послуги (226,9 млн. дол.); виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (122,8 млн. дол.); виробництво продуктів нафтопереробки та хімічна промисловість (90,4 млн. дол.); оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі (82,7 млн. дол.); операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг (79,8 млн. дол.); будівництво (66,6 млн. дол.); фінансова діяльність (61,7 млн. дол.) [24].

Це також збігається з загальноукраїнськими тенденціями – для іноземних інвесторів більш привабливими залишалися галузі із швидкою окупністю капіталу, а не ті де має формуватися інноваційний потенціал держави.

За обсягом витрат на інноваційну діяльність в 2007 році Одеська область. посіла на п'яте місце серед регіонів України із сумою в 741,2 млн. грн. [14;21].

В Одеському регіоні у 2007 р. інноваційну діяльність здійснювало 46 підприємств або 11,4 % їх загальної кількості проти 54 (14,6 %) у 2006 р., 49 (13,0 %) у 2005 р., 48 (10,8 %) у 2004 р., 61 (15,3 %) у 2003 р. та 19 (4,8 %) у 2000 р. Таким чином, починаючи з 2003 р. кількість інноваційно-активних промислових підприємств в Одеській області зменшується, а в 2007 р. значення цього показника є найнижчим починаючи з 2002 р. (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13 - Інноваційна активність промислових підприємств Одеської області за 2000-2007 рр. (джерело: опрацювання [5; 21;25;26])

Показники	Рік							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Кількість підприємств, од.	398	465	429	399	390	381	370	401
Кількість підприємств, які здійснювали інноваційну діяльність, од.	19	24	57	61	48	49	54	46
У загальній кількості обстежених, %	4,8	5,2	13,3	15,3	10,8	13,0	14,6	11,4

За видами економічної діяльності інноваційно-активні підприємства розподілились у 2001-2007 рр. досить нерівномірно (рисунок 2.19).

Найбільшу частку серед інноваційно-активних підприємств в Одеському регіоні у 2007 р. складали підприємства харчової промисловості – 34,8 %, що нижче на 4,2 в.п. в порівнянні з попереднім роком та на 8,1 в.п. – в порівнянні з 2005 р. Частка інноваційно-активних підприємств машинобудування у 2007 р. становила 28,3 %, що вище в порівнянні з показниками 2006 р. (на 4,2 в.п.) і 2005 р. (на 1,8 в.п.), але значно нижче значення 2001 р. – на 38 %. Частка машинобудування в загальній кількості інноваційно-активних підприємств у 2001 р. складала 66,3 %, що є найвищим показником протягом аналізованого періоду. При цьому, частка металургії в загальній кількості інноваційно-активних підприємств в 2007 р. напроти збільшилась в порівнянні з 2001 р. і якщо в 2001 р. їх частка становила 1,3 %, то у 2007 р. – 6,3 % .

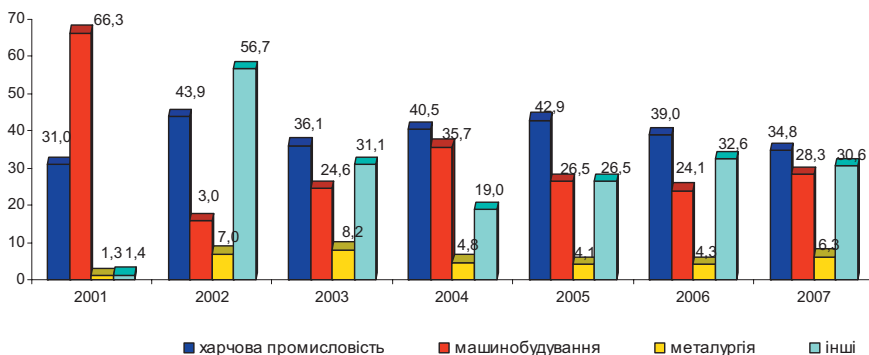

Рисунок 2.19 - Розподілення кількості інноваційно-активних підприємств в Одеській області за видами економічної діяльності, % (джерело: [25; 26])

У 2006-2007 рр. технологічно нові та значно вдосконалені продукти і процеси в Одеському регіоні розробляли і впроваджували переважно підприємства харчової промисловості (38,9-34,8 % інноваційно-активних підприємств); хімічної та нафтохімічної промисловості - 13,0-8,7 %; машинобудування - 24,1-28,3 %. Найбільші витрати на оновлення виробництва у 2006 р. - у машинобудуванні (28,4 % інноваційних витрат), які у 2007 р. впали до 12,6 %; нафтохімічної (27,9 %) та харчової промисловості (16,6 %). У 2007 р. 67,0 % інноваційних витрат припало на оновлення виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, 17,9 % - виробництво коксу та продуктів нафтопереробки [25; 26].

Кількість освоєних нових видів промислової продукції в Одеській області у 2005 р. становила 214 найменувань (з них нових видів техніки – 17 найменувань), що в порівнянні з 2004 нижче на 12,7 % (рисунок 2.20).

У 2006 р. 27 підприємств впровадили 300 видів інноваційної продукції (в тому числі 12 найменувань нових видів техніки), що на 40,2 % вище в порівнянні з 2005 р. Але за 2007 р. 11 підприємств впровадили тільки 30 видів інноваційної продукції (у т.ч. 14 нових видів техніки), що є найнижчим показником протягом аналізованого періоду, а в порівнянні з 2006 р. нижче в 10 раз.

Найбільші обсяги реалізованої інноваційної продукції по Одеському регіону у 2006 р. мали підприємства – виробники мінеральних добрив (77,1 % загального обсягу), рафінованої олії та жирів (6,9 %), напоїв (6,3 %), тоді як у 2007 р. найбільші обсяги реалізованої інноваційної продукції мали

підприємства – виробники хімічної продукції (87,8 %), харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (3,1 %) [25; 26].

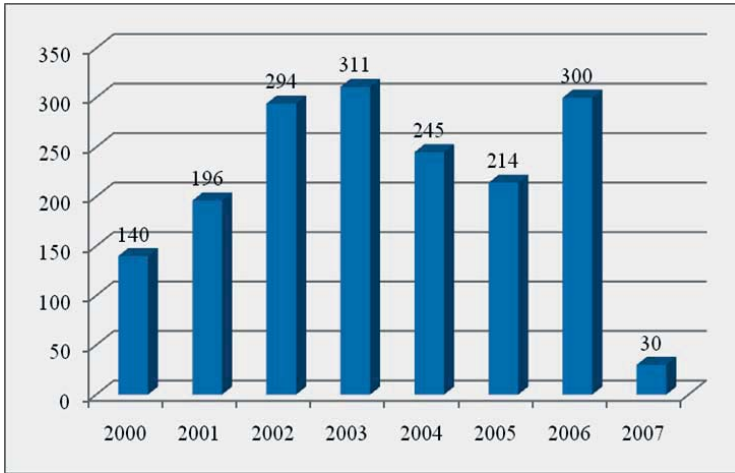

Рисунок 2.20 – Кількість освоєних нових видів промислової продукції в Одеському регіоні за 2000-2007 рр., найменувань (джерело: [25; 26])

На основі проведеного аналізу інвестиційних та інноваційних процесів в економіці України можна зробити наступні висновки:

1. *Обсяги інвестиційних витрат в економіку.* Динаміка інвестиційних витрат протягом аналізованого періоду мала позитивну тенденцію як в Україні в цілому, так і в Одеському регіоні.

2. *Структура інвестування.* Важливе значення мають не тільки загальні обсяги інвестиційних витрат в економіці, але й структура інвестування, що безпосередньо впливає як на стан та перспективи розвитку окремих секторів економіки, так і на рівень конкурентоспроможності країни в цілому. Проведений аналіз показав, що інвестування здійснювалося переважно в сектори економіки, що характеризуються швидкою віддачею й швидкою окупністю вкладених коштів, такі як роздрібна торгівля, фінансова діяльність, у той час як темпи зростання інвестицій у промисловість були значно нижче. Крім того, залишалась неефективною структура інвестицій й у саму промисловість.

Подібні тенденції зберігалися й в Одеському регіоні. Так, аналіз структури освоєння інвестицій в основний капітал в Одеському регіоні свідчить

про те, що пріоритетними напрямками інвестування в 2007 р. були такі сектори економіки як транспорт і зв'язок (30,1 %) та операції з нерухомістю (29,3 %).

3. *Прямі іноземні інвестиції, напрями іноземного інвестування.* Вплив прямих іноземних інвестицій на поліпшення технологічної структури виробництва в аналізованому періоді залишався незначним. Як показав аналіз, іноземні інвестори орієнтуються переважно на швидкоокупні та високорентабельні сегменти української економіки. Крім того, залишалась незначною частка іноземних інвестицій і в структурі джерел фінансування інвестицій в основний капітал, і в фінансуванні інноваційної діяльності в промисловості, що може свідчити про несприятливий інвестиційний клімат в Україні.

4. *Інноваційна активність промислових підприємств.* Протягом 2006-2007 рр. спостерігалось деяке поліпшення інноваційної активності промислових підприємств, що підтверджується й збільшенням загальної кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації, й збільшенням кількості впроваджених нових технологічних процесів, й збільшенням кількості освоєних видів інноваційної продукції. Проте, в цілому інноваційну активність промислових підприємств можна оцінити як достатньо низьку, а аналізуючи більш тривалий період часу можна зробити висновок щодо значного зниження інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. Так, якщо в 1995 р. було впроваджено 2936 нових прогресивних технологічних процесів, то у 2007 р. – 1419; якщо у 1995 р. було освоєно виробництво 11472 найменувань нових видів продукції, а у 2000 р. – 15323 найменувань, то в 2007 р. – тільки 2526 видів інноваційної продукції.

Непокоїть й надзвичайно низька інноваційна активність промислових підприємств в Одеському регіоні. Починаючи з 2003 р. кількість інноваційно-активних промислових підприємств в Одеському регіоні зменшується, а в 2007 р. значення цього показника є найнижчим починаючи з 2002 р. Значна частина інноваційних витрат у 2007 р. в області була спрямована на оновлення виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (67,0 %) та на виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (17,9 %). Протягом 2007 р. було освоєно лише 30 видів інноваційної продукції, що є найнижчим показником починаючи з 2000 р., а в порівнянні з 2006 р. нижче в 10 разів.

5. *Фінансування інноваційно-інвестиційних процесів.* Основну роль в фінансуванні інноваційно-інвестиційних процесів в промисловості України впродовж аналізованого періоду відігравали власні кошти підприємств і організацій.

Дійсно, власний капітал характеризується такими позитивними ознаками, як простота залучення капіталу, забезпечення фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможності в довгостроковому періоді, а, відповідно, і зниженням ризику банкрутства, проте, орієнтація переважно на власні джерела фінансування, через обмеженість інвестиційних ресурсів, істотно стримує інвестиційний процес і можливості розвитку вітчизняних підприємств. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність розширення джерел фінансування інноваційно-інвестиційних процесів економіки, а також актуальність вивчення питань, пов'язаних із залученням необхідних інвестиційних ресурсів вітчизняними промисловими підприємствами на ринку капіталу. Ця задача особливо актуальна в умовах високого ступеня зношеності основних виробничих фондів і гострої необхідності в їх оновленні, модернізації і реконструкції.

Отже, описані пріоритети інвестування засвідчують переважаючу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та якнайшвидшим обігом коштів. При цьому, варто відзначити, що випереджаючі темпи інвестування в сектори, які фактично здійснюють перерозподіл сукупного продукту, над інвестиціями у виробництво останнього (промисловість, сільське господарство) посилюють ризики нестабільності фінансової системи та інфляційний потенціал, який формується внаслідок перевищення сукупного попиту над пропозицією.

Головним напрямом поліпшення технологічної структури виробництва та зміцнення конкурентних позицій економіки є впровадження інновацій та забезпечення високого рівня інноваційної активності промислових підприємств. Між тим, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновок щодо низької інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств, що стримує їх розвиток та ослаблює їх конкурентні позиції на ринку в перспективі. Це, в свою чергу, сприяє й зниженню рівня конкурентоспроможності країни в цілому. Як наслідок, за даними глобального індексу конкурентоспроможності, у 2007 р. серед 131 країни Україна, займаючи за рівнем вищої освіти та фахової підготовки 53 місце, за технологічним розвитком посіла 93 місце, а за інноваціями – 65 [3].

Все це обумовлює гостру необхідність в активізації інноваційно-інвестиційних процесів в промисловості з метою поліпшення технологічної структури виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності українських промислових підприємств як на вітчизняному, так і на світовому ринках [9; 17; 27].

2.3 Сучасні проблеми інноваційної трансформації промислового сектору економіки України та світовий досвід їх вирішення

Протягом останніх десятиліть активізація інноваційно-інвестиційних процесів, трансферу технологій і технологічного розвитку є одним із пріоритетів економічної політики всіх провідних країн. Забезпечення довгострокового й стійкого зростання економіки України можливо лише шляхом її інноваційного розвитку, і, насамперед, активізації інноваційної трансформації в промисловості, як способу досягнення цієї мети.

При цьому, існує ряд факторів, що стримують інноваційну діяльність, як на макрорівні, так і на рівні окремого підприємства. Нижче представлені результати ряду опитувань, проведених на промислових підприємствах України й країн ЄС [28;29;30;31]. Складений за цими результатами рейтинг [9] відображає частку досліджених підприємств, керівники яких відзначили даний фактор, що негативно впливає на інноваційні процеси (таблиця 2.14).

Таблиця 2.14 - Фактори, що гальмують інноваційну діяльність у промисловості [9]

Фактори, що гальмують інноваційний розвиток	Україна		Країни ЄС	
	Ранг	Рейтинг	Ранг	Рейтинг
Недолік власних коштів	1	0,9	–	–
Неприйнятні умови кредитування й складності в одержанні кредитів	2	0,78	–	–
Недостатня фінансова підтримка з боку держави	3	0,77	–	–
Недолік ресурсів фінансування	–	–	3	0,32
Висока вартість інновацій	4	0,73	1	0,45
Тривалий строк окупності	5	0,6	2	0,34
Високий рівень ризику	5	0,6	6	0,26
Недолік кваліфікованого персоналу	6	0,5	2	0,34
Недолік інформації про нові технології	7	0,48	5	0,27
Недолік інформації про ринки збуту	8	0,47	8	0,19
Недостатні можливості кооперування з іншими підприємствами й науковими організаціями	9	0,46	–	–
Проблеми із законодавством, стандартами	–	–	4	0,3

Як видно з даних таблиці, в країнах ЄС не більше половини підприємств зіштовхуються із проблемами при здійсненні інноваційної діяльності (максимальний рейтинг - 0,45), тоді як в Україні таких підприємств більшість (0,9). Наявність всіх вищевказаних факторів й їх досить високий рейтинг свідчить про низький інноваційний потенціал більшості підприємств. Причому, домінує його фінансова складова - головними факторами названий недолік власних, кредитних і державних ресурсів фінансування інновацій.

Проте, на наш погляд, значним стримуючим фактором інноваційної активності підприємств окрім обмежених фінансових ресурсів є також низька якість менеджменту на підприємствах, нестача перспективних проєктів і лідера-новатора, здатного організувати їх розробку й реалізацію [32]. Як показує передовий зарубіжний і вітчизняний досвід, інноваційно-спрямоване інвестування припускає високі ризики й тривалий строк окупності інвестиційних ресурсів, однак, з іншого боку, високий ризик інноваційної діяльності в значній мірі може бути обумовлений недостатньою компетентністю менеджменту, що не володіє сучасною методологією управління. Крім того, багато сучасних керівників більш зацікавлені в отриманні короткострокового прибутку, ніж у довгостроковому, тому вони найчастіше віддають перевагу стратегії «зняття вершків» аніж стратегії «зростання», забезпечуючи при цьому найвищі показники діяльності підприємства в короткостроковому періоді й ставлячи під сумнів його довгострокові конкурентні переваги. Таким чином, основними стримуючими чинниками інноваційно-інвестиційних процесів в економіці, на наш погляд, є обмеженість фінансових ресурсів і недолік кваліфікованих управлінських кадрів, що володіють знаннями й навичками, адекватним сучасним умовам і вимогам ринку [33].

Як показує досвід індустріально-розвинених країн, провідну роль в інноваційних процесах відіграють малі підприємства, що є основними генераторами інноваційних ідей і виробниками інновацій: розраховуючи на одного зайнятого вони впроваджують в 2-3 рази більше нових видів продукції й технологій, чим гігантські монополії; їм необхідно майже на 35% менше часу, щоб довести ідею до стадії комерційної реалізації нового продукту [33; 34; 35]. На малий інноваційний бізнес в США доводиться більше 50% всіх наукових розробок [33; 36], а близько 15% щорічно створюваних у країні малих підприємств спеціалізується на розробці, виробництві й комерціалізації нової продукції й технологій [33; 36]. Тому США й країни ЄС виділяють значні суми на створення малих спеціалізованих інноваційних підприємств (4-5 вчених й 8-

12 менеджерів), як найбільш продуктивних й оперативних [36; 37]. В Японії значна частина малих підприємств, як субпідрядних, так і незалежних, також має яскраво виражену орієнтацію на розробку й виробництво якісно нової продукції [38].

Тому досить розповсюдженою є думка, що малі підприємства є більш схильними до розробки й освоєння різного роду інновацій [33;39; 35; 36]. Малі фірми стоять ближче до кінцевого споживача, проявляють більшу гнучкість і пристосованість до вимог ринку, швидше перебудовують виробничу програму, максимально враховують зростаючий попит, оперативніше реагують на структурні зміни в економіці.

Серед сучасних західних економістів існує думка, що саме вони керують еволюцією в промисловості шляхом створення й просування нових технологій, що підривають сталі ринки й стимулюють народження нових [37]. Тому в розвинених країнах держава прагне не тільки захистити малий бізнес, але й створити для нього рівні умови для конкуренції з великими компаніями.

При забезпеченні інноваційного розвитку кожне підприємство намагається знайти правильний баланс між внутрішніми розробками, придбанням ззовні й співробітництвом, як стратегіями трансформації ідеї в продукт. Численні дослідження показали, що розмір підприємства багато в чому визначає інноваційний підхід, що в ньому використовується [9;33;37].

З одного боку, великі підприємства мають необхідні персонал і ресурси, щоб ідеї, що були згенеровані всередині підприємства, довести до ринкового впровадження. З іншого боку, розвиток інновації від ідеї до того моменту, коли вона досягне досить великого за обсягом збуту ринку, щоб стати стратегічно важливою для підприємства, може зайняти занадто багато часу. Сам розмір великого підприємства підриває його стимули до прийняття великого ризику, пов'язаного зі створенням зовсім нових продуктів і виходом на нові ринки, з тієї причини, що очікувані прибутки протягом перших декількох років, будуть незначними. Тому великі підприємства звичайно розвиваються шляхом придбання нових технологій ззовні й відновлення існуючого асортименту продукції, не виходячи при цьому за рамки основної сфери діяльності [37].

Малі незалежні підприємства, особливо які тільки створені, відчують нестачу ресурсів для придбання нових технологій і розробок ззовні, тому не мають іншого вибору, крім як прямувати стратегії власних внутрішніх розробок, можливо в співробітництві з потенційними споживачами. При високому рівні технічної й ринкової невизначеності, малі незалежні бізнес-одиниці є найбільш ефективними структурами для створення інновацій [32;37;

40]. Малі субпідрядні підприємства, що працюють за замовленнями головного підприємства, часто утворюють з ним єдиний виробничий механізм й обслуговують його інноваційний розвиток, проводячи цільові науково-прикладні дослідження, розробляючи й тестуючи нові технології й продукти, виробляючи елементи кінцевої продукції. Вони відрізняються більш сильним прагненням до відходу від виробництва стандартної продукції й орієнтацією на випуск продукції, що дозволяє зайняти особливу нішу на ринку. У конкурентній боротьбі за замовленням головного підприємства підвищення рівня техніки й технології, освоєння виробництва продукції, що відрізняється по багатьом характеристикам від того, що можуть запропонувати конкуренти, стають вирішальним фактором підтримки життєздатності підприємства. В цілому, залежно від масштабу й наявних можливостей, участь сектора малого підприємництва в науково-технічному прогресі відбувається в різних формах - від підключення до окремих видів інноваційної діяльності до активної участі у всіх її видах [38].

Здатність малих підприємств до ініціалізації й здійснення інновацій у значній мірі визначається й властивому їм стилю керування, що характеризується наступними основними аспектами [32]:

- високий ступінь індивідуалізму;
- децентралізація (тобто мала глибина владних повноважень [41]);
- схильність до прийняття ризиків, що є ключовим чинником у просуванні інновацій, і тому виступає невід'ємною характеристикою інноваційних підприємств;

- "творчий" підхід до планування. Тверде планування може гальмувати розвиток ідей або звужувати до критичного рівня рамки, через які ці ідеї повинні пройти. Тому малі підприємства частіше використовують неформальні, нестандартизовані процедури аналізу й планування, особливо на початкових стадіях інноваційного процесу.

З іншого боку, результати зарубіжних досліджень [36; 37; 42;43] носять суперечливий характер і показують, що управлінські характеристики великих підприємств, такі як високий ступінь колективізму, система централізованого управління, схильність до уникнення ризику, тверде планування й контроль, також сприяють результативності інноваційної діяльності.

Визначити який стиль управління найбільш вигідний для реалізації інноваційного розвитку можна виходячи з двох стадій інноваційного процесу, що містить у собі 2 основні фази: фазу створення (ініціалізації) і фазу поширення (освоєння й ринкового впровадження). Відсутність бюрократичних

бар'єрів в організації й низький ступінь централізації сприяє розвитку інноваційних проектів й, навпаки, на етапі реалізації ідей аж до ринкової стадії, вважається доцільним більш тверде керування [33; 37].

Таким чином, можна помітити, що характеристики малих підприємств більш вигідні для першої фази інноваційного процесу. Характеристики великих підприємств, з однієї сторони перешкоджаючи ініціалізації інновацій, є кращими для успішного подолання ринкової фази - організації масового виробництва інноваційної продукції й виведення її на ринок (рисунок 2.21).

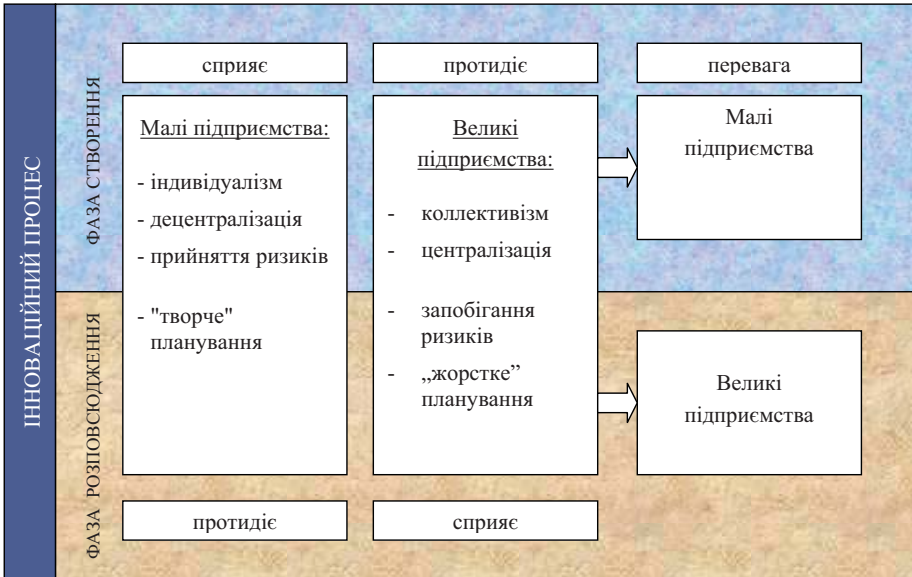

Рисунок 2.21 - Вплив управлінських характеристик малих і великих підприємств на успіх інноваційного процесу. (джерело: [9;32;33])

Отже, малі підприємства покликані відігравати провідну роль у процесі ініціалізації нововведень і розробки інноваційної продукції, а співробітництво малих інноваційних і великих промислових підприємств забезпечує максимальну ефективність інноваційних процесів у промисловості. Зв'язок між сектором великого й малого підприємництва, де малі підприємства генерують ідеї й нововведення, а великі перетворюють їх у комерційно-привабливі інновації, є одним з найбільш діючих механізмів інноваційного розвитку суспільства [9; 32].

В сучасних вітчизняних умовах процес комерціалізації результатів наукових досліджень і створення розвинутої мережі малого інноваційного підприємництва зіштовхується із численними перешкодами.

За результатами досліджень Міжнародного центра перспективних досліджень й Інституту Економічних досліджень і політичних консультацій, а також на думку ряду фахівців [32;33;44;45;46;47], найбільш відчутними проблемами малого бізнесу є наступні:

- недостача й складність одержання фінансових й інвестиційних ресурсів;
- надмірний податковий і регуляторний тиск, втручання органів державного управління в діяльність суб'єктів підприємництва;
- нестабільність законодавчого середовища бізнесу в Україні, у тому числі часті зміни податкового законодавства;
- поширення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю тощо);
- недостатня кваліфікація керівників у сфері маркетингу й менеджменту.

Однак, проблема фінансування, викликана відсутністю реальних і діючих механізмів фінансово-кредитної підтримки, обмеженим доступом до стартового капіталу й можливостей залучення фінансових ресурсів є однією з найбільш гострих [9;32;33;44;45;46].

Фінансування підприємств малого бізнесу може здійснюватися як за рахунок внутрішніх, так і за рахунок зовнішніх джерел. Внутрішні джерела - це, у першу чергу, прибуток й амортизаційні відрахування, а також грошові нагромадження й заощадження підприємців. Більшість малих підприємств в Україні використовують, як правило, внутрішні джерела, але їхніх обсягів явно недостатньо для забезпечення розвитку підприємства, особливо на стадії його становлення [47].

Особливості діяльності малих підприємств такі, що для їхнього становлення необхідне залучення зовнішніх джерел фінансування, особливо на «нульовому циклі». Багато проектів й ідей гинуть вже на стадії зародження через відсутність доступу до необхідного стартового капіталу. Залучення необхідних фінансових ресурсів можливо за допомогою кредитування або інвестування.

У даний момент для українського підприємця доступні наступні основні способи залучення кредитних ресурсів на розвиток власного бізнесу [9;47;48].

1. Цільові кредити, що надаються державою через уповноважені фонди. Недоліком цього варіанта є нестабільність фінансування з державного бюджету (для позичальників) і низький рівень повернення коштів (для держави-кредитора). Можна сказати, що сьогодні в Україні практично відсутні державні можливості фінансування сектора малого бізнесу.

2. Кредити, що надаються комерційними банками. На практиці банківський кредит, особливо малому підприємству, одержати досить важко. Високий ступінь банкрутств малих підприємств змушує банки або взагалі не надавати позички, або надавати їх під високий відсоток на жорстких умовах повернення. Таким чином, умови кредитування, пропоновані банківськими установами, практично неприйнятні для суб'єктів малого підприємництва. Теоретично існує можливість одержання кредиту в закордонному банку (вважається, що в закордонних банках процентна ставка нижче), але для цього необхідно, щоб підприємство-позичальник було відомо в країні, де воно має намір одержати кредит, або надало гарантію одного із провідних вітчизняних банків. Практика показує, що більшість вітчизняних малих підприємств виявляється не готовою до одержання кредитних ресурсів у закордонних банках.

3. Кредити, що надаються фінансовими посередниками (венчурні фонди) і профільними інвесторами. В Україні фонди, що називають себе венчурними, є, як правило, представництвами закордонних інвестиційних компаній або великих портфельних інвесторів. Однак, подібних структур, що працюють у сфері малого бізнесу, на Україні одиниці. Крім того, вони, як і банки, займають вичікувальну позицію й намагаються не фінансувати проекти на «нульовому циклі». Тому що більшість інвестиційних фондів в Україні - це представництва західних фінансових структур, то, проаналізувавши їхню кредитну діяльність, можна відзначити, що більшість кредитів було надано компаніям, що належать скоріше до сектора середнього бізнесу, ніж малого, і організованим або у формі франчайзі, або у формі спільних підприємств із відомими західними партнерами. Таким чином, закордонні фінансові структури надають фінансову підтримку суб'єктам господарювання своїх же країн, що завойовують український ринок, а для вітчизняного підприємця доступ до даного джерела кредитних ресурсів практично закритий.

4. Досить перспективне використання так званого «лізингового кредиту». Головна перевага лізингу в тім, що підприємець, починаючи свою справу, може мати в своєму розпорядженні тільки частину необхідних фінансових коштів для придбання основних фондів. Це - особливо актуально, тому що багато малих

підприємств все ще залишаються підприємствами із примітивними засобами виробництва, і сприяти їхньому оснащенню сучасним устаткуванням і технологіями простіше всього за допомогою лізингу. Однак, на практиці лізингове кредитування в Україні є недостатньо розповсюдженим і не здатне повною мірою вирішити проблему нестачі фінансування.

5. У більшості розвинених країн суб'єкти малого підприємництва активно використовують так званий «податковий кредит», що надається державою через систему пільгового оподаткування підприємств на етапі їхнього становлення. Найчастіше, тільки створені малі підприємства звільняються від сплати податків протягом перших трьох-п'яти років своєї діяльності, що дозволяє їм стати на ноги. У вітчизняному ж законодавстві поки не передбачено яких-небудь відсутніх і діючих податкових пільг для суб'єктів малого підприємництва.

Зняти багато проблем кредитування малого бізнесу могло б створення ефективної системи спеціальних банків при діяльній участі держави; створення умов для самоорганізації кредитних асоціацій малих підприємств й інших форм нагромадження й цільового використання тимчасово вільних коштів малих підприємств; звільнення від податків коштів, що перераховують у суспільства взаємного кредитування. Альтернативою залученню ресурсів кредитних установ є інвестування. Причому, якщо мова йде про фінансування підприємства на «нульовому циклі», інвестиції стають єдиним способом залучення стартового капіталу.

Сьогодні стратегічний інвестор для вітчизняних суб'єктів малого підприємництва - це звичайно велике іноземне підприємство, що працює в тій же галузі й зацікавлено в поширенні свого бізнесу на Україні або великі компанії, що вкладають гроші в перспективні нові проекти. Однак, із приходом стратегічного інвестора підприємству варто підготуватися до значного обмеження своїх прав. Намагаючись звести ризик інвестицій до мінімуму й забезпечити їхній захист через одержання пакета акцій підприємства, стратегічний інвестор звичайно претендує на блокуючий або контрольний пакет акцій, а також на вагому роль у безпосередньому управлінні підприємством [48]. Нарешті, дуже важливим є питання виходу інвестора з інвестиційного процесу - тобто яким чином, кому й за якою ціною буде реалізований приналежний йому пакет акцій після закінчення інвестиційного проекту й одержання їм певного доходу на вкладені кошти. Краще, коли це питання обмовляється ще на стадії залучення інвестицій. У протилежному випадку, якщо інвестиція виявиться вдалою, інвестор може запропонувати

підприємству продати йому пакет акцій, що залишився або ж викупити пакет акцій у нього за дуже високою ціною. Зовсім непередбаченою і небезпечною є ситуація, коли інвестор одержує право продажу своєї частки іншим учасникам ринку інвестиційних ресурсів.

Перевага роботи з портфельним інвестором полягає в тому, що він звичайно не прагне заволодіти підприємством і тому не претендує ні на контрольний пакет акцій, ні на вагомую роль в управлінні. У цьому випадку портфельні інвестори ризикують більше, ніж стратегічні, тому найчастіше й називають себе венчурними (від англ. venture - ризиковий). У світовій практиці поняття венчурний й інвестиційний фонди трохи різні. Венчурне фінансування діє переважно в сфері інноваційного бізнесу. При цьому венчурна компанія покладається на правильність вибору підприємства для інвестування, що повинне збільшити свою вартість в 10 і більше разів протягом 5-7 років, і не пред'являє твердих інвестиційних вимог [48]. Венчурикладають кошти в нові високоризикові інноваційні проекти, інвестиційні фонди - більше консервативні й прагнуть інвестувати проекти з мінімальним ризиком. У сучасній українській практиці ці два поняття стали ідентичними, хоча всі фонди, що навіть називають себе венчурними, ґрунтуються на принципах і діють за правилами інвестиційних.

Кожний з фондів займає свою інвестиційну нішу й має свої критерії оцінки привабливості проектів для інвестування. Але для всіх інвесторів характерна орієнтація, у першу чергу, на два ключових моменти - можливість одержання прибутку й мінімізацію ймовірних ризиків. При ухваленні рішення про інвестування всі інші характеристики підприємства оцінюються виходячи із цих двох вимог. Тому можна виділити деякі загальні пріоритети, особливо для фондів, що представляють інтереси західних інвесторів [9; 48]:

- Охотніше за все фінансуються високоприбуткові передбачувані проекти, по можливості з коротким строком окупності.

- Тому що багатофункціональність, з погляду інвестора, свідчить про непрозорість підприємства, - більше шансів одержати фінансування мають вузькоспеціалізовані фірми.

- Фонди цікавляться фінансовими вкладеннями в секторах економіки, які динамічно розвиваються, при цьому надають перевагу інвестуванню в підприємства - лідери тієї або іншої галузі.

- Перевага віддається підприємствам, які вже показали певний економічний ріст, при цьому які мають конкретні переваги в порівнянні з підприємствами - конкурентами. На безприбуткове підприємство інвестор може

прийти в тому випадку, якщо зацікавиться його нерухомим майном. Нове підприємство має шанс одержати стартові інвестиції якщо проект високотехнологічний, що припускає одержання унікальних результатів і високих прибутків.

Із усього вищесказаного витікає, що проблем на шляху залучення фінансування в малих підприємств багато. На українському ринку інвестиційні компанії й стратегічні інвестори воліють ігнорувати сектор малого бізнесу. Високий ступінь ризику вкладень і низькі, у порівнянні з великими підприємствами, обороти, поряд з відсутністю можливості виходу на фондовий ринок, характерні для підприємств малого бізнесу, роблять їх невивідними партнерами для традиційних інвестиційних інститутів. Таким чином, підприємницький потенціал, що існує, відчуває потребу в альтернативних джерелах і механізмах фінансування, що відповідають умовам діяльності саме малого й середнього бізнесу. Отже, у більшості випадків мале підприємство може покладатися тільки на себе. Труднощі з фінансуванням інвестицій негативно відбиваються на можливостях розширеного відтворення суб'єктів малого підприємництва, а складності із кредитуванням оборотних коштів ставлять під загрозу навіть просте відтворення.

Допомогти в рішенні цих проблем могло б впровадження й розвиток механізмів венчурного фінансування [9; 48], спрямованого на задоволення фінансових потреб саме малого підприємництва на всіх стадіях життєвого циклу.

Ефективна діяльність інститутів венчурного фінансування в країнах з розвинутою економікою довела свою доцільність при рішенні проблем розвитку малого бізнесу. Венчурне фінансування стало одним із двигунів економіки розвинених країн. У другій половині двадцятого століття переважна більшість розробок у прогресивних областях промисловості й медицини з'явилося на світ завдяки венчурному капіталу. Не випадково країни з розвиненим ринком венчурного фінансування (США, Канада, Японія, Великобританія, Німеччина, Нідерланди) виступають як найбільші експортери продукції високих технологій [14;48].

Але становлення й розвиток ринку венчурних ресурсів на Україні ускладнено через глобальну економічну нестабільність і політичну непередбачуваність, недостатню розвиненість сектора малого бізнесу й, як результат, надмірну ризикованість будь-яких фінансових вкладень.

На даному етапі свого становлення венчурний капітал в Україні все ще не здатний вирішувати проблеми малого бізнесу й у більшості випадків

залишається для нього недоступним. Так, більшість діючих на вітчизняному ринку венчурних фондів представляють інтереси західних інвесторів, переважно європейського походження, і тому у своїй діяльності виходять із принципів, що відповідають європейській моделі венчурного фінансування [48], а саме:

- Всі фонди надають перевагу прямим інвестиціям в акціонерний капітал, комбінована форма венчурного фінансування використовується в рідких випадках;

- Контрольний пакет акцій підприємства, що інвестується, вимагають 50% фондів, у 35% фондів необхідна частка в компанії становить 20-45%;

- Всі фонди здійснюють тільки фінансування розвитку, у більшості випадків - на більш пізніх його стадіях. Таким чином, можливості одержання фінансування для новостворених („seed” й „start-up”) компаній реально не існує. Однак, більшість розробок і проектів вимагають саме стартового фінансування.

Отже, інтегрована в Україні європейська модель венчурного інвестування [9], орієнтована на консервативного й не схильного до ризику інвестора, не здатна задовольнити потреби ризикованого сектору малого бізнесу, що розвивається. Існуючі на українському ринку фонди, хоч і називають себе венчурними, діють за принципом класичних портфельних інвесторів, а вони, як вже було сказано, ігнорують підприємства малого бізнесу. Фінансування ризикованих проектів й інноваційних компаній на етапі їхнього становлення - достоїнства класичних механізмів венчурного фінансування, і саме їхнє впровадження могло б послужити розвитку інноваційного підприємництва. Активізація цього процесу неможлива без активної й діючої підтримки з боку держави. У першу чергу, це припускає створення механізмів, що стимулюють вітчизняний капітал до участі в розвитку української венчурної індустрії, і розробку законодавчої бази, що регулює діяльність венчурних фондів, в тому числі створення стимулів у вигляді податкових й інших пільг як для самих підприємств, так і для суб'єктів, що їх кредитують.

В умовах обмеженості інвестиційних ресурсів актуальним є завдання розширення джерел інвестування, чому у світовій практиці безпосередньо сприяє ефективно працюючий фондовий ринок. Фондовий ринок відіграє вагомую роль в процесах інвестування, активне функціонування якого сприяє залученню, концентрації і перерозподілу інвестиційних ресурсів на користь перспективних галузей економіки і окремих підприємств. Розвиток фондового ринку є одним з найбільш пріоритетних напрямів активізації інноваційної

трансформації в сучасних умовах розвитку економіки і гострої нестачі достатніх інвестиційних ресурсів. Економіка України, її регіонів не може ефективно розвиватися без ринку цінних паперів. На жаль, сьогоdnішній стан фондового ринку не відповідає тій ролі, яку він повинен відігравати для забезпечення інноваційної трансформації в економіці. Основними завданнями активізації роботи фондового ринку України є наступні [49]:

- сформувати на організованому фондовому ринку стійкий вторинний ринок акцій перспективних, інвестиційно-привабливих емітентів;
- організувати розміщення й обіг на фондових біржах корпоративних облігацій виробничих підприємств і банків;
- випустити регіональні і муніципальні позики із залученням в регіон не тільки стратегічних, але і портфельних інвесторів.

Доцільно розробити багатопланову програму розвитку регіонального фондового ринку, створення й функціонування інвестиційно-позичкової системи, яка б мобілізувала вільні грошові ресурси населення, підприємницьких структур регіону, зовнішніх інвесторів, а також міжрегіонального співробітництва для інвестування регіональних інноваційних проєктів.

Держава через відповідну інвестиційну політику може активно впливати на подолання структурної незбалансованості економіки. Існують ряд чинників, які роблять державу важливим суб'єктом інноваційно-інвестиційної діяльності. Серед цих чинників найбільш істотними є наступні [14]:

- концентрація в руках держави значної частини виробничого потенціалу;
- існуюча жорстка система оподаткування, з одного боку, істотно зменшує інвестиційні можливості підприємств, а з іншого - забезпечує акумуляцію величезних фінансових ресурсів, які можуть бути використані для інвестування тих або інших проєктів ;
- довгострокові капіталовкладення для реалізації крупних інвестиційних проєктів, що забезпечують структурну перебудову економіки, здійснюються, як правило, при безпосередній участі держави, у свою чергу, приватний сектор переважно утримується від активної інвестиційної політики, що передбачає вкладення великого об'єму інвестиційних ресурсів і тривалий термін їх окупності в умовах значного ризику ;
- структурна перебудова значною мірою повинна бути спрямована на розвиток галузей виробничої й соціальної інфраструктури, які в результаті низької прибутковості навіть в країнах з розвиненою ринковою економікою інвестуються, головним чином, державою;

– держава має можливість впливати на структурну перебудову економіки не тільки методом прямого інвестування, але й шляхом опосередкованого впливу на макроекономіку, зокрема через механізм податкової, кредитної й цінової політики. Наприклад, шляхом диференціювання податкових ставок державні фінансові органи можуть стимулювати розвиток найбільш прогресивних секторів економіки й стримувати розвиток неперспективних. Маневрування ставкою відсотка дає можливість державі формувати прогресивну структуру народного господарства. У цьому напрямі діє й гнучка система регуляції цін на найбільш важливі види продукції [49].

В умовах значної обмеженості інвестиційних ресурсів і необхідності трансформаційних перетворень в економіці актуальним є завдання вибору найбільш ефективного варіанту державної політики. В економічній літературі розглядаються наступні варіанти державної інвестиційної політики, що упроваджувалися в країнах з перехідною економікою, відомі як “японський варіант”, “австрійський підхід” й “концепція МБРР” [49].

“Японський варіант” виходить з того, що головним завданням інвестиційної політики в країнах з перехідною економікою є вирішення продовольчої проблеми, а тому він передбачає першочергове інвестування АПК, який дасть можливість, по-перше, вирішити продовольчу проблему й, по-друге, сприятиме розвитку галузей, пов'язаних з АПК.

“Австрійський підхід” виходить з того, що головною проблемою в країнах з перехідною економікою є високий рівень безробіття, а тому й передбачає, що державні інвестиції повинні прямувати, головним чином, на створення робочих місць у виробничій і невиробничій сферах. Цей підхід також має чимало прихильників в Україні в умовах високого рівня безробіття.

В “концепції МБРР” на перше місце ставиться фінансування невиробничої сфери при одночасному скороченні інвестицій у виробничу. У цієї концепції також є чимало прихильників, оскільки, по-перше, розвиток невиробничої сфери в більшій мірі, чим розвиток виробничої сфери сприяє подоланню безробіття й, по-друге, відомо, що розвинені країни здійснювали накопичення фінансових ресурсів для індустріалізації за рахунок розвитку легкої промисловості. Остання, як і невиробнича сфера, забезпечує істотний приріст робочих місць і вирішує проблеми зайнятості.

Кожний з названих варіантів, безумовно, заслуговує на увагу, оскільки за певних умов може забезпечити корінну структурну перебудову народного господарства. Але в чистому вигляді, на наш погляд, жоден з них не може бути

застосований в Україні. Ми вважаємо, що національна інвестиційна політика повинна відштовхуватися від визначення найбільш пріоритетних ланок кожної галузі, фінансування яких дасть можливість накопичити ресурси для виведення з кризового стану всієї галузі. З іншого боку, якщо піти шляхом концентрації інвестиційних ресурсів в окремих галузях, то інші можуть остаточно занепасти й у результаті припинити своє існування.

Як показує зарубіжний досвід, допомогти в подоланні численних проблем інноваційної трансформації, та особливо активізації інноваційних процесів у секторі малого бізнесу, покликана інфраструктура підтримки інноваційної діяльності, що, по суті, являє собою сукупність державних, приватних і суспільних інститутів, що обслуговують інтереси суб'єктів підприємницької діяльності й сприяючому підвищенню їхньої ефективності шляхом створення сприятливих умов для розвитку [9; 14].

Аналізуючи досвід економічно розвинених країн, можна побачити, що для них характерна різноманітність елементів, що формують інфраструктуру підтримки інноваційного розвитку. До них відносяться: банки, інвестиційні фонди й компанії, кредитні, страхові й гарантійні установи, кредитні спілки, фонди громадських організацій; системи інформаційного й консультативного обслуговування малих підприємств; бізнес-центри й агентства розвитку малого підприємництва; навчальні центри по підготовці й перепідготовці фахівців для роботи на малих підприємствах; бізнес-інкубатори, виробничі й технологічні парки, технологічні центри; спеціалізовані фірми, що надають послуги малим підприємствам (бухгалтерські, аудиторські, рекламні агентства тощо) [9; 14; 32]. Особливої уваги заслуговує саме практика діяльності інноваційних структур: інкубаторів, технопарків і т.і.

Інкубатор - це спеціалізована організація, головним завданням якої є створення локального сприятливого середовища для діяльності малих інноваційних підприємств, через надання комплексних послуг: юридичної, консалтингової, інформаційної підтримки, підготовки кадрів для малих підприємств, пошуку інвесторів, надання в оренду обладнаних оргтехнікою приміщень тощо [50; 51; 52; 53]. Істотна різниця між бізнес-центрами й бізнес-інкубаторами полягає в тому, що остання форма, відповідно до загальносвітової практики, передбачає розташування підприємства безпосередньо на території бізнес-інкубатора, і надає йому можливість використання власної інфраструктури (офісних приміщень і виробничих площ, комунікацій, засобів зв'язку, офісного устаткування, секретаріату тощо) [9].

Аналіз світового досвіду показує, що малі підприємства є малостійкими, і тому вже за перші 5 років свого існування багато хто з них стають банкрутами. Підтримка, що надається інкубаторами на початкових - найбільш уразливих стадіях діяльності суб'єктів малого підприємництва, значно сприяє підвищенню життєздатності малих підприємств, як правило, інноваційних, і дозволяє в середньому вдвічі збільшувати строк їхнього життя після виходу з інкубатора в порівнянні з «позайнкубаторськими» підприємствами, що свідчить про дієвість подібних механізмів підтримки [9].

З метою сприяння розвитку й підтримки інкубаторів майже всі індустріально-розвинуті країни розробляють спеціальні інкубаторські програми, метою яких є підтримка малих підприємств на початковій, найбільш непередбачуваній стадії становлення, розробки й впровадження інновацій [37; 50; 52]. В рамках цих програм малі підприємства одержують доступ до оренди на пільгових умовах виробничих й офісних приміщень, устаткування, до системи підвищення кваліфікації [33]. У світовій практиці діяльність бізнес-інкубаторів переважно орієнтована на розвиток інноваційних підприємств, що діють у сфері розробки й виробництва інноваційної продукції. Світові бізнес-інкубатори функціонують або на базі науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів, або в безпосередньому партнерстві з ними.

Велика частина вітчизняних інкубаторів діє відособлено від науково-академічної сфери [9; 51]. Сьогодні більшість об'єктів інфраструктури виникають стихійно, зазвичай під певну програму зарубіжної технічної взаємодопомоги. Внаслідок нечіткого уявлення щодо специфіки, функцій та різниці між окремими елементами зареєстровані об'єкти інфраструктури підтримки інноваційної діяльності діють слабко. Крім того, багато хто з зареєстрованих структур фактично припинили свою діяльність як інноваційні.

Аналіз принципів діяльності та спектру послуг що пропонують недержавні елементи підтримки інноваційної діяльності в Україні дозволяє зробити такі висновки [9]:

- Існуючі бізнес-центри та агенції з розвитку малого підприємництва пропонують досить широкий спектр послуг, переважно у сфері управлінського консалтингу та підготовки управлінських кадрів. Проте, питанням організації та управління інноваційною діяльністю приділяється недостатня увага.

- Організаційні елементи інфраструктури працюють досить стихійно, не координуючи своїх дій, намагаючись власними силами сприяти на ситуацію. Проте, інфраструктура не може бути дієвою та ефективною без налагодженого механізму взаємодії всіх її складових. В Україні спостерігається наявність

множили елементів, які системно майже не взаємодіють, тому й не дають належного ефекту.

- Існуюча інфраструктура практично не сприяє рішенням специфічних проблем інноваційної діяльності у секторі малого виробничого бізнесу: 1) досі не існує дієвих механізмів рішення проблеми залучення зовнішнього фінансування малих інноваційних підприємств, особливо на стадіях створення та становлення; 2) майже не використовується інноваційний потенціал науково-академічної сфери.

Отже, у цей час необхідно удосконалення структурно-функціональних процедур й організаційних форм інфраструктури з метою її відповідності потребам інноваційного розвитку підприємств і тим самим активізації інноваційної трансформації в Україні.

Як показали дослідження й крупні інноваційно-активні підприємства, й особливо малий інноваційний бізнес в Україні мають численні перешкоди на шляху інноваційної трансформації [9]. Це й недосконалість існуючої законодавчої бази з питань регулювання інноваційної діяльності, особливо в частині податкової системи, й нерозвинутість інноваційної інфраструктури, існуючі елементи якої діючи без належної взаємодії між собою не дають належного ефекту, й нерозвинутість фінансового ринку для задоволення потреб інвестування та кредитування інноваційних процесів, й недостатня кваліфікація управлінського персоналу у питаннях управління інноваційною діяльністю.

Досвід розвинених та інноваційно-активних країн містить багато способів активізації інноваційних процесів як на рівні державної та регіональної політики, фінансового та невиробничого сектору, так й на рівні підприємств та їх об'єднань.

Особливої уваги заслуговують такі механізми активізації інноваційної діяльності на рівні держави та регіонів: 1) сприяння вирішенню проблеми фінансування за рахунок впровадження пільгової системи оподаткування для інноваційно-активних підприємств, та малих інноваційних високотехнологічних підприємств на етапах їх становлення, системи грантів державних цільових фондів та підтримки діяльності недержавних фондів (перш за все в галузі венчурного інвестування), діяльність яких спрямована на підтримку інноваційних проєктів та розвиток малого інноваційного бізнесу; 2) організація та регулювання дієвої інфраструктури підтримки інноваційної діяльності у складі урядових організацій, представників фінансового сектору, мережі бізнес-центрів, інноваційних центрів та бізнес-інкубаторів, науково-дослідницьких інституцій, академічної сфери [9].

Впровадження, навіть часткове, перелічених механізмів сприяло б вирішенню проблем інноваційної трансформації й в національній економіці.

Висновки

Останніми роками в Україні встановилась позитивна тенденція економічного розвитку, що виражається зростанням ВВП, підйомі промислового виробництва, поживленні інвестиційної діяльності у всіх сферах народного господарства, розвитку сектору малого підприємництва. Проте, у більшості промислові підприємства все ще характеризуються використанням застарілих технологій, в тому числі управлінських, що не дозволяє їм виробляти конкурентоспроможну продукцію та утримувати позиції на ринку.

В сучасних умовах конкурентоспроможність визначається не стільки ціновими характеристиками, скільки ступенем новизни продукції про одночасно високій її якості. Отже, визначальним потенціал розвитку підприємств стає не тільки обсяги інвестування, а їх ефективність за рахунок спрямованості у здійснення інноваційних процесів – впровадження новітніх досягнень НТП, освоєння передових технологій, виробництво якісно нової продукції, використання нових підходів та методів в управлінні та організації виробництва. Проте, проведений аналіз статистичних даних показав, що інноваційно-інвестиційні процеси все ще не мають належної ваги в економіці. Незважаючи на поступове зростання кількості інноваційно-активних підприємств, впроваджених нових технологічних процесів, найменувань видів інноваційної продукції, обсягів інноваційних витрат в промисловості ці показники знаходяться на досить низькому рівні, та не забезпечують вимог інноваційної трансформації.

Проведені дослідження дозволили виявити такі основні причини інноваційної пасивності у вітчизняній промисловості :

1) В умовах трансформаційного періоду існуючий за умов СРСР інноваційний потенціал був фактично втрачений, а для формування нового протягом тривалого періоду не вистачало коштів та державної підтримки.

2) Недосконалість законодавчої бази обумовило падіння інтересу підприємств до здійснення інноваційної діяльності. Незважаючи на цілу низку прийнятих за останнє десятиріччя законодавчих актів в цій галузі та затвердження інноваційної моделі розвитку держави дієві умови стимулювання інноваційної активності все ще не створені.

3) У фінансуванні інноваційних процесів підприємства досі переважно покладаються лише на власні сили. Внаслідок практичної відсутності державної фінансової підтримки, „жорстких” умовах кредитування фінансовими структурами, нерозвинутості фондового ринку та ускладненого

доступу до зовнішнього інвестування, дефіциту власних коштів проблема фінансування інноваційно-інвестиційних процесів досі є найбільш гострою.

4) Реалізація інноваційної трансформації потребує існування дієвої та ефективної інфраструктури підтримки інноваційних процесів, що поєднує у собі сектор державного управління, фінансовий сектор, невиробничий сектор (інформаційно-консалтингові структури), науково-академічний сектор, та спрямований на активізацію інноваційних процесів у промисловості та малому інноваційному бізнесі. Незважаючи на значну кількість зареєстрованих в Україні інноваційних структур (технопарків, бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів) вони зазвичай діють відособлено, виконують обмежену кількість функцій в рамках певних проектів та не дають належного ефекту навіть в регіональному або галузевому масштабах.

5) Активізація інноваційної трансформації на рівні підприємств часто гальмується й низькою якістю менеджменту, недостатністю кваліфікованих кадрів. Негативний вплив цього фактору посилюється недосконалістю інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційних процесів. Дані державних статистичних звітів не дають реальної оцінки інноваційної діяльності, відсутність загальнодоступного банку даних інноваційних проектів та підприємств ускладнює взаємозв'язок учасників інноваційних процесів та в цілому гальмує їх інноваційну діяльність.

Отже, активізація процесів інноваційної трансформації в промисловості України, як ключовому секторі національної економіки що визначає її конкурентоспроможність у світовому економічному просторі та потенціал її розвитку, потребує:

- розробки дієвої державної та регіональної інноваційно-інвестиційної політики;

- розробки дієвих механізмів фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів, що перш за все повинен регулюватись на рівні держави у вигляді державної інноваційної та інвестиційної політики та реалізовуватись далі на всіх рівнях управління;

- створення дієвої інфраструктури підтримки інноваційно-активних підприємств та інноваційного підприємництва, що сприятиме розширенню інноваційної діяльності, активізації співробітництва суб'єктів інноваційної діяльності з фінансовими структурами, потенційними користувачами інноваційної продукції, тощо;

- якісного інформаційно-аналітичного забезпечення, що сприятиме прийняттю актуальних управлінських рішень на всіх рівнях управління.

Бібліографія до розділу 2

1. Україна в 2008 році : процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / [за заг. ред. Ю. Г. Рубана]. — К. : НІСД, 2008. — 186 с.
2. Покришка Д. Основні чинники та ризики розвитку промисловості України на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juni08/12.htm> — 16.09.2008
3. Експертна доповідь “Україна в 2007 р. : внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку”, виконана в межах підготовки щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua> – 14.08.2008 р.
4. Соціально—економічний розвиток України за 2007 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/so_ek_r_u/soekru_u/soekru_12_07.htm — 16.09.2008
5. Статистичний щорічник України за 2007р. / Державний комітет статистики України ; [відп. за випуск В. Головка]. — К. : Консультант, 2008. — 538 с.
6. Жаліло Я. Деякі підсумки економічного розвитку України у 2007 році та першочергові завдання економічної стратегії держави [Електронний ресурс] / Я. Жаліло. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/March08/05.htm> — 16.09.2008
7. Геєц В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геєц // Общество и экономика. — 2006. — № 3. — С. 23—53.
8. Ворфоломеев А. “Новая экономика”, венчурный бизнес и особенности инвестирования высокотехнологических проектов и компаний / А. Ворфоломеев // Рынок ценных бумаг. — 2000. — № 19. — С. 56—59.
9. Волощук Л. О. Активізація інноваційно — спрямованого інвестування у промисловості України : дис. канд. екон. наук : 08.02.02 / Волощук Лідія Олександрівна. — О., 2004. — 272 с.

10. Волощук Л. О. Активізація інноваційно—спрямованого інвестування у промисловості України / Л. О. Волощук // Економіка : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць : у 4 т. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. — Т. II. — № 188. — С. 559—565.
11. Кучма Л. Д. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку на 2002—2011 роки : Послання Президента України до Верховної Ради України 2002 року / Л. Д. Кучма // Урядовий кур'єр від 04.06.2002.
12. Соловійова Н. М. Інноваційний розвиток України та її регіонів : матеріали ІХ Всеукраїнської науково — практичної конференції студентів і молодих вчених / Н. М. Соловійова. — Донецьк, 2007. — Ч.2. — С. 204—206.
13. Огляд актуальної наукової дискусії про перспективи розвитку світу в цілому та України як його частини / Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Києво—Могилянська Бізнес—Школа, Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. — К., 2008. — С. 28.
14. Інновації та інноваційний розвиток : матеріали Державного агентства України з інвестицій та інновацій до парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.innovation.gov.ua/>
15. Губанов, С. Конкурентоспособность экономики — функция системы воспроизводства / С. Губанов // Экономист. — 2003. — № 4. — С. 17.
16. Сімакова Н. М. Джерела фінансування інвестицій основний капітал підприємств України / Н. М. Сімакова, С. В. Філіппова // Труды ОНПУ : зб. наук. праць : статті. — Одеса, 2008. — № 1 (29). — С. 276—280.
17. Смоквіна Г. А. Формування політики інноваційно—інвестиційного розвитку регіону в умовах його ринкової трансформації (на прикладі Одеського регіону) : дис. кандидата екон. наук : 08.00.05 / Смоквіна Ганна Анатоліївна. — О., 2009. — 246 с.
18. Звернення Президента України до Верховної Ради України у зв'язку з Посланням Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.president.gov.ua/news/2359.html
19. A Time for New Ideas : Innovation in Central Eastern Europe // Economist Intelligence Unit, Oracle. — London : EIU, 2008.

20. The Global Competitiveness Report 2008—2009. — Geneva : World Economic Forum, 2008.
21. Інноваційна діяльність промислових підприємств : статистична інформація [Електронний ресурс] / Державне агентство України з інвестицій та інновацій. — Режим доступу : <http://www.in.gov.ua/> — 13.08.08
22. Капітальні інвестиції, інвестиції в основний капітал в Одеській області за 2006 р.—2007 р. : стат. бюлетень / Держкомстат України. — Одеса : Головне управління статистики в Одеській області Держкомстатистики України. — 2008. — 56 с.
23. Капітальні інвестиції, інвестиції в основний капітал в Одеській області за 2005 р. : стат. бюлетень [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Одеській області. — Одеса, 2006. — 56 с. — Режим доступу : www.od.ukrstat.gov.ua
24. Іноземні інвестиції в економіку Одещини станом на 1 січня 2008 року : прес-випуск від 01.02.2008 р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Одеській області. — Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> — 12.02.2009
25. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2006 р. : стат. бюлетень / Головне управління статистики в Одеській області. — Одеса, 2007. — 56 с.
26. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2007 р. : стат. бюлетень / Головне управління статистики в Одеській області. — Одеса, 2008. — 52 с.
27. Филиппова С. В. Трансформационные процессы в промышленном производстве / С. В. Филиппова. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. — 416 с.
28. Чухрай Н. Інновації та логістика товарів : [монографія] / Н. Чухрай, Р. Патора. — Львів : Національного університету “Львівська політехніка”, 2001. — 264 с.
29. Коробейников О. П. Интеграция стратегического и инновационного менеджмента / О. П. Коробейников, А. А. Трифилова / Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 4. — С. 34—42.
30. Гохберг Л. Инновационные процессы : тенденции и проблемы / Л. Гохберг, И. Кузнецова // Экономист. — 2002. — № 2. — С. 51—59.
31. European Business Innovation Centres / Office for Official Publications of European Commission. — Luxemburg, 2000.

32. Волощук Л. О. Механізми підвищення інвестиційної активності малого бізнесу / Л. О. Волощук // Регіональні перспективи. — Кременчук, 2001. — № 5—6. — С. 124—128.
33. Волощук Л. О. Роль підприємств малого бізнесу в інноваційному розвитку промисловості / Л. О. Волощук // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ, — 2002. — № 161. — С. 67 — 72.
34. Дойль П. Менеджмент : стратегія і тактика / П. Дойль. — СПб : Изд—во “Питер”, 1999. — 367 с.
35. Нойбауэр Х. Інноваційна діяльність на малих і середніх підприємствах / Х. Нойбауэр // Проблеми теорії і практики управління. — 2002. — № 3. — С. 58—63.
36. Ussman A. Are SME's really innovative? / Ussman A., Franco M. : Proceedings of 29th European Small Business Seminar. — Lisbon, 1999. — P. 430—437.
37. Branscomb Lewis M. Taking Technical Risks / Branscomb Lewis M., Auerswald Philip E. — The MIT Press, Cambridge, USA, 2001. — 242 p.
38. Лебедева И. Тенденції науко—технічного розвитку малого бізнесу в Японії / И. Лебедева // Проблеми теорії і практики управління. — 2002. — № 3. — С. 53—57.
39. Sexton D. L. Entrepreneurship : creativity and growth / Sexton D. L., Bowman N. B. — NY: Macmillan Publishing Company, 1991. — 244 p.
40. SMEs and European Union Programs for Research and Technological Development // European Commission Publications. — 2000 Edition. — 15 p.
41. Михайлова Е. А. Национальная культура и разработка новых продуктов / Е. А. Михайлова // Менеджмент в России и за рубежом. — 1999. — № 5. — С. 61—65.
42. Acs, Z. J. Innovation in Large and Small Firms: an Empirical Analysis / Acs, Z. J., Audretsch D. B. // American Economic Review. — 1988. — #78. — P. 678—690.
43. Бендиков М. А. Оценка реализуемости инновационного проекта / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 2. — С. 51—58.
44. Муминов Р. Малый инновационный бизнес : факторы устойчивого развития / Р. Муминов, И. Абдираимов, С. Маленова // Проблеми теорії і практики управління. — 2000. — № 4. — С. 32—36.

45. Наумова Л. Ю. Розвиток малого і середнього підприємництва як фактор фінансової стабілізації в державі / Л. Ю. Наумова // Фінанси України. — 2001. — № 11. — С. 24—29.
46. Рыбина М. Н. Организационно—экономические условия формирования конкурентоспособного малого предпринимательства / М. Н. Рыбина // Менеджмент в России и за рубежом. — 1999. — № 4. — С. 28—37.
47. Филиппова С. В. Проблемы финансирования предприятий малого бизнеса на Украине / С. В. Филиппова, Н. Ф. Приступа, Л. А. Волощук // Труды ОНПУ : зб. наук. праць : статті. — Одеса, 2001. — № 1 (13). — С. 167—170.
48. Волощук Л. О. Венчурний капітал як альтернативне джерело фінансування малого і середнього бізнесу / Л. О. Волощук // Економіка і управління. — Київ, 2001. — № 4. — С. 12—18.
49. Лисак В. В. Проблеми інвестиційної політики України / В. В. Лисак // Інвестиції : практика та досвід. — 2007. — № 9. — С. 22—23.
50. Багриновский К. А. Основные черты современного механизма научно-технологического развития / К. А. Багриновский // Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 5. — С. 37—45.
51. Варналій З. С. Мале підприємництво : основи теорії і практики / З. С. Варналій. — К. : Т—во “Знання”, КОО, 2001. — 277с.
52. Best practice in Business Incubation / U. N. — New York and Geneva, 2000. — 120 p.
53. Крижанівський Є. І. Нові організаційні структури в інноваційному підприємстві / Є. І. Крижанівський // Інноваційна діяльність в системі вищої освіти : наук.-метод. конф. : тези доповідей. — Івано-Франківськ, 2000. — С. 3—7.

РОЗДІЛ 3

Механізми активізації та регулювання інноваційної трансформації промислового сектору економіки України

3.1 Напрями активізації інноваційної трансформації промислового сектору економіки України

Аналіз проблем, пов'язаних як з визначенням стратегічних напрямів розвитку держави, так й з інтегруванням, потребує форсувати впровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки, що в свою чергу потребує й регулювання інвестиційних процесів. Отже, як вже зазначалось, інноваційна трансформація промисловості потребує активізації інноваційно-інвестиційних процесів та інноваційно-спрямованого інвестування.

Задача активізації інноваційної трансформації інвестування підприємств промисловості складається в створенні умов, що стимулюють і підтримують їх інвестиційну й інноваційну діяльність з метою забезпечення масштабного припливу капіталу в удосконалювання й відновлення промислового виробництва, підвищення його конкурентоспроможності й ефективності [1; 2; 3; 4; 5].

Вирішення подібного завдання передбачає реалізацію цілого комплексу заходів на трьох рівнях управління промисловим виробництвом:

- загальнодержавному;
- регіональному;
- на рівні окремих підприємств [1; 2].

Держава регулює інноваційну діяльність шляхом:

- підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, визначення діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проєктів;
- стимулювання банків та фінансово-кредитних установ щодо кредитування проєктів, які, за ст.12 Закону „Про інноваційну діяльність”

визначаються інноваційними, тобто проектами, якими передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції;

- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

- підтримки функціонування і розвитку інноваційної інфраструктури.

Загальнодержавний напрямок включає також розробку й реалізацію державної інноваційної політики, як системи цілеспрямованих заходів органів державної влади по забезпеченню інноваційної реструктуризації національної економіки [6]. Сучасна інноваційна політика є сукупністю фінансово-збутових, науково-технічних, виробничих і управлінських заходів держави, які пов'язані з просуванням нової або удосконаленої продукції на ринку [7]. Сьогодні у процесі становлення України як високотехнологічної держави більш ефективним стає здійснення державної інноваційної політики, яка забезпечує послідовну підтримку науки, виробництва та інновацій у межах національних та регіональних пріоритетів і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Першочерговою метою державної інноваційної політики повинне бути забезпечення інноваційної трансформації та розвитку через активізацію інноваційно-спрямованого інвестування в народному господарстві, і особливо в промисловому секторі [2].

Забезпечення державної інноваційної політики повинне складатися з наступних блоків:

- формування цілей, завдань, принципів, методичних, науково-технічних, економічних, організаційних, правових й інших умов реалізації інноваційної політики;

- формування й розвиток законодавчої бази регулюючої інноваційну діяльність;

- розробка й реалізація державних інноваційних програм;

- координація діяльності центральних органів державної виконавчої влади по виконанню вимог державної інноваційної політики;

- реєстрація, аналіз й експертиза інноваційних структур;

- міжнародне співробітництво в сфері інноваційної політики.

Забезпечення успішної реалізації державної інноваційної політики в частині забезпечення інноваційної трансформації промисловості складається в розробці й реалізації наступних напрямків її активізації, що здійснюються на всіх рівнях управління (рисунок 3.1):

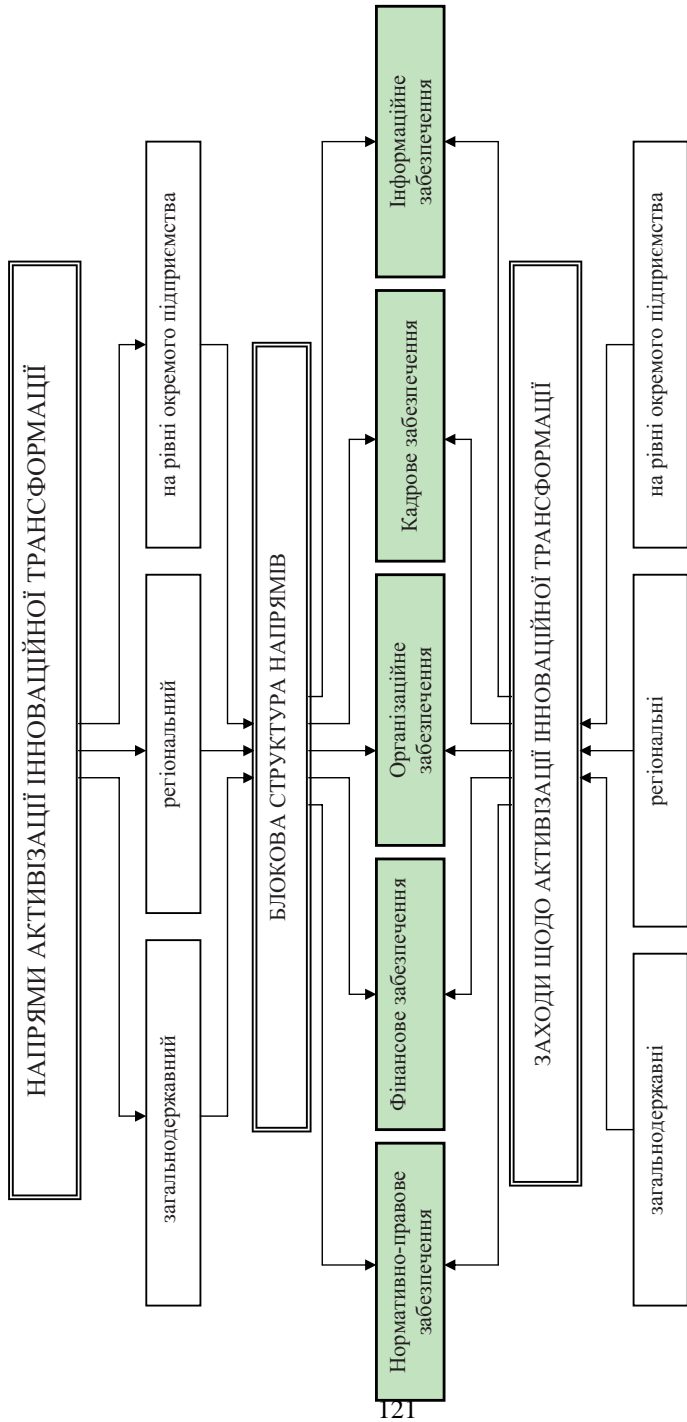

Рисунок 3.1 - Структура напрямів активізації інноваційної трансформації промисловості
(джерело: дороблено на основі [1,2])

- нормативно-правове забезпечення реалізації державної інноваційної політики;
- фінансове забезпечення;
- організаційне забезпечення;
- кадрове забезпечення;
- інформаційне забезпечення.

Напрямки являють собою сукупність блоків заходів, що мають свій склад і цілі, обумовлені специфікою відповідного рівня.

Короткий зміст основних напрямків активізації інноваційної трансформації наведено на рисунку 3.2.

Насамперед, розробка та реалізація державної інноваційної політики потребує відповідного нормативно-правового забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності. Саме правова система має важливе значення для іноземних інвесторів, яка дозволяє орієнтуватися на законодавчу базу країни, де інвестуються засоби. На рівні законодавчого регулювання встановлюються й пріоритетні напрямки інноваційного розвитку, на яких доцільно зосередити інноваційний потенціал країни.

Сфера інновацій регулюється законами України "Про наукову і науково-технічну діяльність" [8], "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" [9], Законом "Про інноваційну діяльність" [10]. Безсумнівна важливість Закону „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” [11], що визначає правові, економічні та організаційні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні.

Закони України "Про науку і науково-технічну діяльність", "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" та інші повинні були поліпшити результативність використання наукових знань у господарському комплекс країни. Але на практиці це не було реалізовано:

- Закон України від 1998р. № 284-Х V "Про науково-технічну діяльність" закріплює норму фінансування науково-технічної діяльності з державного бюджету в розмірі 1,7% ВВП (повинно було здійснюватись поетапно з 1999 по 2001рр). Фактично фінансування з Держбюджету протягом останніх п'яти років становить 0,33-0,38 ВВП. Закон також передбачає покриття до 30% загального обсягу витрат на науку з Держбюджету України на фінансування державних наукових науково-технічних програм за пріоритетними напрямами, проте ці норми не виконуються [12]. Нерідко фінансування програм взагалі призупиняється або переноситься на невизначений термін;

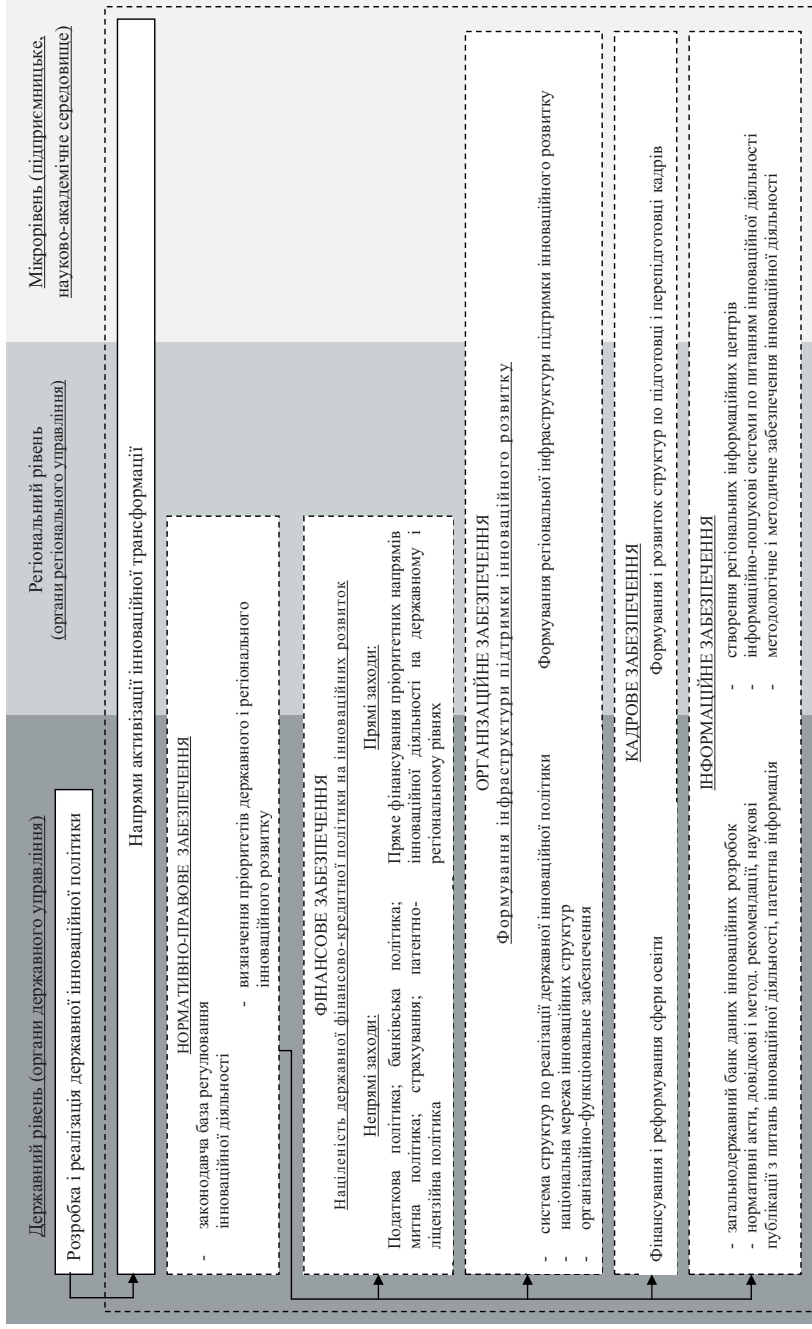

Рисунок 3.2 - Стилістичний зміст основних напрямів активізації інноваційної трансформації (джерело: дороблено на основі [1;2])

- Закон України від 2002 р. № 40-V "Про інноваційну діяльність" повинен був забезпечити пільги для підприємств щодо оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності. Норми закону щорічно блокуються Законом України "Про держбюджет України". Крім того, враховуючи дуже високі та жорсткі вимоги до визнання „інноваційності” продукту, проекту, підприємства та складність тривалої процедури реєстрації можна передбачити, що податкові пільги, задекларовані у Законі, можуть стати доступними лише для вузького кола „вишуканих”, та наврядчи будуть сприяти підвищенню інноваційної активності у промисловості та розвитку інноваційного підприємництва;

- Постанова Верховної Ради України "Про дотримання законодавства щодо розвитку науково - технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні" декларувала спрямування не менше 10 % коштів, отриманих від приватизації державного майна, на фінансову підтримку інноваційної діяльності підприємств, що мають стратегічне значення для економічної безпеки України. На практиці не виконується.

Отже, незважаючи на те, що законодавча база що регламентує інвестиційну та інноваційну діяльність в Україні сформована, правові умови здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності недосконалі, прийняті Закони та законодавчі акти сприяють процесам інноваційної трансформації лише теоретично [13]. Аналіз основних законодавчих актів дозволяє зробити такі висновки щодо стану нормативно-правового забезпечення активізації інноваційної трансформації:

- законодавча база інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні є нестабільною, часом суперечливою та ситуативною, тому вона не зможе надійно захистити інвесторів, які фінансують інноваційну діяльність; до того ж, законодавчі та підзаконні акти часто вступають у силу без попереднього широкого їх обговорення громадськістю та зацікавленими сторонами або з моменту їх публікації, що ускладнює процес планування економічної та фінансової діяльності суб'єктів господарювання; деякі закони та нормативні акти сформовано мовою, складною для розуміння навіть користувачами з юридичною підготовкою [7];

- створена нормативно-правова база містить низку суттєвих суперечностей, надає багато невиправданих пільг, недосконалих механізмів для реалізації законів. Для підвищення інвестиційної привабливості економіки на різних рівнях треба спростити податкову систему, реєстраційні й ліцензійні процедури, мінімізувати пільги, створити дійову інфраструктуру фондового

ринку, аби іноземцям було зручніше інвестувати українські підприємства за звичайними для них схемами купівлі акцій [5];

– головною проблемою українського законодавства на сьогодні є невизначеність терміна «інноваційна діяльність», яку у Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [10]. Але положеннями зазначеного Закону не змінено ст.3 Закону України «Про інвестиційну діяльність», де інноваційну діяльність визначено розширено як одну із форм інвестиційної діяльності, до якої входять, з одного боку, «прогресивні міжгалузеві структурні зрушення», а з іншого – «фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил» [14]. Згаданий вище термін не враховує ринкову природу інновацій [7]. В прийнятому ж у 2003 р. Господарському кодексі України не враховані зміст і межі, передбачені Законом України "Про інноваційну діяльність"[7]. Інноваційна діяльність це діяльність учасників господарських відносин яка здійснюється на основі реалізації інвестицій з тривалими термінами окупності витрат, з метою виконання довгострокових науково-технічних програм і впровадження у виробництво і в сферу суспільного життя нових науково-технічних досягнень [15]. Наочно суперечливості та розбіжності законодавства, що ускладнює процес прийняття управлінських рішень. Тому є доцільним обрати визначення інноваційної діяльності, наведене в Законі «Про інноваційну діяльність» і внести відповідні зміни в інші закони;

– для застосування стимулюючих заходів необхідно чітко визначити перелік нових конкурентоспроможних наукомістких галузей та виробництв, які складуть основу матеріально-технічної бази довгострокового економічного зростання країни, у яких інновації стимулюватимуться першочергово. Насамперед, це стосується таких галузей, як біотехнологія, аерокосмічний комплекс, інформаційні технології, виробництво нових матеріалів (у тому числі нанотехнології), ресурсозберігаючі технології [16].

В задачі нормативно-правового забезпечення реалізації державної інноваційної політики, як невід'ємної складової цієї політики, входить регламентація й інших елементів організаційно-економічного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів: фінансового забезпечення, в тому числі через удосконалення державної кредитно-фінансової політики, організаційного забезпечення, в тому числі через удосконалення механізму регулювання

діяльності інноваційних структур та елементів інноваційної інфраструктури, кадрового забезпечення та інформаційного забезпечення.

У рамках державної фінансово-кредитної політики з метою забезпечення її націленості на інноваційний розвиток економіки необхідно передбачити комплекс прямих і непрямих заходів, покликаних допомогти суб'єктам виробництва в рішенні проблеми фінансування інноваційної діяльності.

До прямих заходів фінансового забезпечення інноваційної трансформації відноситься, в першу чергу, пряме фінансування інноваційних проектів із коштів бюджетних і позабюджетних фондів загальнодержавного й регіонального рівня. Обмеженість фінансових ресурсів змушує сконцентруватися на рішенні інноваційних пріоритетів, що охоплюють найбільш важливі напрямки економічного розвитку. При цьому, проекти й програми, фінансовані за рахунок бюджетних коштів, повинні охоплювати максимально можливу кількість підприємств, що дозволить протягом обмеженого періоду вирішити певну, важливу в національному масштабі, проблему [17].

Непрямі заходи фінансового забезпечення передбачають удосконалення податкової, банківської, страхової й митної політики з метою створення сприятливих умов і стимулювання інноваційного інвестування в промисловості.

До першочергових заходів даного блоку доцільно віднести наступні [13]:

- диференційоване зниження податків залежно від обсягів інноваційно-спрямованого інвестування;
- надання податкових пільг фізичним особам - авторам нових технологій й інших інноваційних рішень;
- прискорення амортизації основних фондів;
- надання можливості формування власних фондів інноваційного розвитку на підприємствах за рахунок собівартості;
- стимулювання створення спеціалізованих інноваційних банків; диференціювання ставки податку на прибуток комерційних банків залежно від напрямків використання ресурсів за допомогою зниження її у випадках довгострокового кредитування інноваційних проектів і підприємств;
- впровадження механізмів державного страхування інвестицій і кредитів, пов'язаних з фінансуванням інноваційних проектів і малих інноваційних структур;

- координація ліцензійної політики з науково-технічною політикою держави в тих секторах економіки, технологічний розвиток яких підтримується державними коштами;

- створення системи захисту прав на інтелектуальну власність суб'єктів інноваційної діяльності.

Більшість з цих заходів вже прописані і в напрямках державного регулювання інноваційної діяльності, та навіть конкретизовані у відповідних Законах (наприклад, Закон „Про інноваційну діяльність” [10] передбачає 50-ти відсоткові податкові пільги для інноваційних підприємств), проте їх реалізація на практиці є дуже повільною та стримується, перш за все, бюджетним дефіцитом. Кризові явища в економіці у 2008-2009 роках тим більше не дають змоги сподіватися на значне покращення у сфері фінансового забезпечення інноваційних процесів у промисловості ні з боку держави, ні з боку приватного фінансового сектору [4].

Важливою умовою реалізації державної інноваційної політики є її організаційне забезпечення, як обов'язковий елемент механізму управління інноваційним процесом у країні. Метою організаційного забезпечення є формування фізичної інфраструктури підтримки інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів виробництва й, отже, інноваційної трансформації промисловості. На загальнодержавному рівні для досягнення цієї мети повинен бути реалізований наступний комплекс заходів [1; 2]:

- створення скоординованої системи структур, що забезпечують реалізацію державної інноваційної політики на державному й регіональному рівнях;

- удосконалення організаційних структур фінансового забезпечення активізації інноваційно-спрямованого інвестування;

- створення національної мережі інноваційних структур:

- парків (наукових парків, технопарків, інноваційних парків, науково-освітніх парків, науково-технологічних парків, науково-комерційних парків, агропарків, рекреаційних парків тощо);

- центрів (технологічних, інноваційних, виробничих, науково-виробничих, інформаційних, консалтингових тощо);

- організаційно-функціональне забезпечення, що включає розробку й удосконалення наступних процедур:

- ліцензування інноваційної діяльності;

- стандартизацію й сертифікацію інноваційної продукції підприємств;

- експертизу матеріалів, проектів, систем й інших об'єктів інноваційної діяльності;

- аудит інноваційної діяльності;

- контроль за виконанням принципів і вимог державної інноваційної політики й інноваційної діяльності.

Державні елементи інфраструктури здійснюють регуляторну діяльність (реєстрація, ліцензування, статистичний і податковий облік тощо), розробляють і здійснюють заходи щодо реалізації державної політики підтримки інноваційного підприємництва й інноваційного розвитку, тощо. В Україні вони представлені законодавчими й виконавчими органами управління на всіх рівнях, контрольними й регуляторними органами, торговельними палатами й таке інше. На державному рівні регулювання інвестиційних та інноваційних процесів здійснюється Кабінетом міністрів через ухвалу відповідних законопроектів, концепцій та програм розвитку, Міністерством освіти і науки України, Державною агенцією України з інвестицій та інновацій, що підпорядкована Кабміну. Організаційне забезпечення створення і діяльності бізнес-інноваційних структур здійснює на рівні держави Міжвідомча Рада з координації діяльності, що пов'язана з організацією та функціонуванням технопарків і інноваційних структур інших типів.

Недержавні елементи інфраструктури покликані взаємодіяти безпосередньо з суб'єктами інноваційної діяльності, надаючи їм широкий спектр послуг з метою сприяння в рішенні існуючих проблем інноваційної трансформації та розвитку [1; 2].

В сучасному розумінні, поширеному на рівні нормативних актів [18], інноваційна інфраструктура містить базову складову, до якої відносять суб'єкти, що забезпечують розвиток науково-технічного та інноваційного потенціалу країни (науково-дослідні інститути вищі навчальні заклади, державні лабораторії, тощо), та допоміжну – суб'єкти, що забезпечують впровадження інновацій на всіх стадіях (консультативні, інформаційні та лізингові компанії, венчурні фонди, тощо). Особливої уваги заслуговує формування допоміжної інфраструктури, оскільки порівняно з базовою вона недостатньо розвинута і комплексно несформована.

В цілому, інноваційна інфраструктура в Україні є функціонально неповною, недостатньо розвинутою. Вона не охоплює усі ланки інноваційного процесу. В інноваційному середовищі практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-

технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних, високих наукоємних технологій, а також інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних технологій, науково-технічних досягнень. Не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури.

З метою усунення означених недоліків та створення інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки Постановою Кабміну України [18] було затверджено Державну цільову економічну програму "Створення в Україні інноваційної інфраструктури" на 2009 - 2013 роки. Очікувані результати реалізації програми такі [18]:

- забезпечення функціонування інноваційної інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу;
- забезпечення розвитку мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої входитимуть близько 400 одиниць, в результаті чого буде створено понад 10 тис. нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів;
- збільшення до 10 тисяч кількість суб'єктів малого підприємництва, що реалізують інноваційні проекти;
- підвищення не менш як на 5 відсотків інноваційну активність промислових підприємств;
- прискорення темпів виробництва інноваційної продукції не менш як на 20 відсотків;
- залучення близько 7 млрд. гривень інвестицій для реалізації інноваційних проектів.

Фінансування Програми планується здійснювати за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також інвестицій підприємств та організацій, грантів міжнародних організацій. Орієнтовний обсяг необхідних для виконання Програми фінансових ресурсів становить близько 280,35 млн. гривень, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету - близько 104,25 млн. гривень, за рахунок місцевих бюджетів – 79,4 млн.грн. Обсяги видатків на виконання передбачених Програмою заходів мають щорічно уточнюватися з урахуванням можливостей державного та відповідних місцевих бюджетів.

Проте, враховуючи сьогоденну економічну ситуацію в країні та крайню обмеженість бюджетних ресурсів, слід зробити висновки що на рівні державного регулювання має бути розроблено комплекс заходів з стимулювання участі саме приватного капіталу у створенні інноваційної інфраструктури через непрямі заходи – впровадження податкових та митних пільг, сприятливих умов кредитування й т.і. [4].

Процес інноваційного розвитку і якісної перебудови виробництва вимагає постійної зміни професійної структури персоналу й підвищення його кваліфікації. Як свідчать результати досліджень (див.п.2.3) однією з перешкод інноваційної трансформації є недостатність кваліфікованих кадрів у реальному секторі економіки, в тому числі недостатня кваліфікація управлінців у сфері організації та здійснення інноваційної діяльності. Тому кадрове забезпечення стає невід'ємною умовою активізації інноваційної трансформації виробничих суб'єктів. Роль держави у відтворенні й підвищенні кваліфікації трудових ресурсів реалізується головним чином за допомогою фінансування й реформування системи освіти, в тому числі підтримки системи другої вищої освіти у сфері управління та менеджменту інноваційної діяльності. Крім впровадження елементів інноваційної політики у сфері вищої освіти необхідна підтримка діяльності державних та приватних організацій, що надають консультаційну підтримку при здійсненні інноваційної трансформації у промисловості – консультаційно-навчальних центрів, інноваційних центрів та т.п. елементів інноваційної інфраструктури [4].

В рамках інформаційного забезпечення активізації інноваційної трансформації на державному рівні пропонується здійснення наступних заходів:

- систематичне видання й поширення збірників нормативних актів, довідкових і методичних рекомендацій з питань інноваційної діяльності;
- створення загальнодержавного інформаційного банку даних інноваційних розробок по видах діяльності (промисловість, торгівля, транспорт, зв'язок, управління);
- створення системи регіональних інформаційних центрів на базі єдиної комп'ютерної мережі;
- створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем, що мають повний банк даних фірм, наукових центрів України, інформації по патентах й наукових публікаціях з питань інноваційної політики [13];
- поширення мережі віртуальних бізнес-інкубаторів та створення віртуального „ринку інновацій” [4].

В рамках наведеної концепції значний обсяг заходів щодо забезпечення активізації інноваційної трансформації пропонується перенести на регіональний рівень [2].

Внесок регіону, крім особистої участі органів виконавчої влади в реалізації єдиної державної інноваційної політики, полягає в реалізації заходів щодо організаційного забезпечення активізації інноваційної трансформації. Таким чином, на регіональному рівні основні зусилля пропонується направити на формування й розвиток регіональної інфраструктури підтримки інноваційно-інвестиційної активності суб'єктів господарювання, особливо в пріоритетних для регіонального розвитку сферах. Масштаби регіональної інноваційної інфраструктури можуть варіюватися, відповідно вона може орієнтуватися на підтримку інноваційно-активного підприємництва в цілому або його пріоритетних напрямків, що відповідає стратегії регіонального розвитку. Незалежно від спеціалізації, ефективність регіональної інноваційної інфраструктури може бути досягнута лише при наявності елементів, що сприяють забезпеченню всіма необхідними для інноваційного розвитку виробничих суб'єктів ресурсами, зібраних воедино й тісно взаємодіючих [2].

Розмежування функцій і завдань органів регіонального управління, представників науково-академічного й підприємницького середовища в процесі формування й розвитку регіональної інноваційної інфраструктури, кадрового й інформаційного забезпечення інноваційної трансформації являє собою складне завдання. Реалізація необхідного комплексу заходів лише силами органів регіональної влади й управління без залучення інтелектуального потенціалу з боку науково-академічного середовища й інвестицій - з підприємницького середовища, неможлива. З іншого боку, діяльність елементів регіональної інноваційної інфраструктури повинна прийматися й підтримуватися відповідними структурами влади за умови, що ці елементи дійсно сприяють вирішенню проблем регіонального розвитку.

Тому до обов'язкових елементів регіональної інноваційної інфраструктури пропонується віднести:

- структури, що представляють органи регіональної виконавчої влади, а також патентно-ліцензійні й сертифікаційні центри;
- структури, відповідальні за фінансування (інвестиційні фонди, венчурні фонди, філії банківських установ тощо);
- структури, відповідальні за інформаційне забезпечення (інформаційні агентства, тощо)

- структури, відповідальні за кадрове забезпечення (центри підготовки й перепідготовки кадрів, навчальні центри, тощо);
- структури, що сприяють у реалізації управлінських функцій підприємств, особливо малих (консалтингові центри, бізнес центри, аналітичні центри);
- бізнес-інкубатори;
- вищі навчальні заклади, науково-дослідні організації і їхні підрозділи, відповідальні за взаємодію із зовнішнім середовищем (центри трансферу технологій, інноваційні центри, тощо) [1; 2].

При цьому, такі організації як вузи й НДІ потенційно можуть виконувати кілька функцій одночасно, як то: кадрове, консультаційне й інформаційне забезпечення.

У світовій практиці найбільші зусилля по створенню інфраструктури підтримки інноваційної трансформації підприємств здійснюються саме на регіональному рівні [19]. Досвід розвинених країн показує, що концентрація всіх необхідних елементів інфраструктури на географічно обмеженому просторі є одним з головних умов її ефективності. Таке зосередження, єднання й мережна взаємодія елементів інфраструктури досягається за допомогою створення так званих інноваційних кластерів у вигляді наукових, технологічних, бізнес-парків тощо [20; 21]. Інноваційний кластер - це, по суті, економічний інститут, що спеціалізується на створенні інноваційних підприємств у передових галузях і технологіях, що дозволяє зрощувати новий бізнес із високим потенціалом розвитку [22]. Його ключовим елементом зазвичай є потужні науково-дослідні організації, вищі навчальні заклади, і їхні окремі структури, діяльність яких фокусується на взаємодії із зовнішнім бізнес-середовищем.

Розробка й проведення перерахованих вище заходів активізації інноваційної трансформації, як і створення регіональної інноваційної інфраструктури, є програмою дій на кілька років. Тому на початковому етапі на регіональному рівні пропонується створення ряду структуроутворюючих елементів, які здатні: по-перше, дати вагомий результат за відносно короткий строк у масштабах регіону; по-друге, бути реалізованими силами окремих суб'єктів господарювання або їхніх об'єднань. В якості одного з таких елементів пропонуються структури по підтримці підприємницької й інноваційної діяльності на базі організацій, що володіють найбільшим науковим потенціалом, а саме - провідних вищих навчальних закладів й інститутів НАНУ [1; 2; 3; 5; 23], що буде детально розглянуто у п.3.3.

3.2 Формування регіональної політики інноваційної трансформації промисловості та механізми її регулювання: структурний підхід

Ефективне управління регіонами і організація інноваційно-інвестиційних процесів є однією з головних умов переходу до економіки знань та прискореного розвитку країни. Його особливістю в сучасних умовах стає *структурний підхід до формування політики інноваційної трансформації регіону*, що має на меті *розвиток інноваційного потенціалу регіону на засадах активізації інвестиційної підтримки позитивних структурних змін його економіки по таких напрямках:*

- трансформація науково-технічного потенціалу галузей економіки регіону на тлі концентрації власних природних, матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів на пріоритетних напрямках науки і техніки;
- створення постійно діючого інституту розробників і керівників інноваційних проектів у регіоні з місцевих науково-технічних фахівців;
- формування фонду майна науки і інновацій за рахунок об'єктів науки державної власності, що не використовуються за призначенням;
- удосконалення використання лізингу для підприємств, що розробляють наукоємну продукцію з використанням коштового обладнання;
- вдосконалення механізмів банківського кредитування інноваційної діяльності, стимулювання розвитку ринку капіталу;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення податкового законодавства стосовно інноваційної діяльності [24].

Позитивною структурною зміною вважається така, що підвищує інноваційний потенціал регіону або створює умови для його підвищення [5].

Для досягнення наведеної мети потрібні нові організаційні форми інтеграції науки та інноваційного бізнесу, які б дозволяли підвищити ефективність фундаментальних досліджень і прискорити впровадження їх результатів у практику. Насамперед, необхідно переглянути можливості використання двох форм організації інноваційного процесу на регіональному рівні, що використовуються у країнах з розвинутою ринковою економікою:

- ініціативна форма, яка втілюється у фінансування та надання допомоги малим підприємствам, створеним для освоєння нововведень;
- адміністративно-господарська форма, яка об'єднує під спільне керівництво наукові дослідження і розробки, що втілюється в науково-виробничий центр виробництва і збуту нової продукції [25].

Особливістю ініціативної форми організації інноваційного процесу є активне використання внутрішніх венчурів крупної корпорації, тобто її підрозділів, функціонуючих за принципами малого інноваційного бізнесу, що поєднує переваги великого та малого бізнесу. В Україні ініціативною формою організації інноваційного процесу доцільно обрати інноваційні концерни, створені внаслідок добровільної кооперації комерційно незалежних суб'єктів інноваційного підприємництва на принципах:

- конкуренція суб'єктів інноваційного підприємництва з економічними суб'єктами із зовнішнього середовища та між собою в межах концерну;

- незалежність їх діяльності від материнської корпорації;

- мінімізація інноваційного ризику одним з таких методів: диверсифікація впровадження інноваційних проектів, яка передбачає, що один і той же проект впроваджується на різних виробництвах і у різних галузях господарства; інноваційне акціонування, яке створює інноваційну впевненість шляхом продажу співробітникам інноваційних акцій під дослідження, що проводяться ними; страхування прикладних науково-дослідних робіт (НДР), яке передбачає сплату замовникам-суб'єктам інноваційного підприємництва страховки зі спеціального неустойочно-страхового фонду у випадку, коли вони не отримали кінцевий результат, закріплений в угоді на використання дослідження, або сплату гонорару за виконану роботу виконавцям-суб'єктам інноваційного підприємництва;

- поєднання інноваційної та інвестиційної діяльності у інноваційному концерні, який кредитує звичайні НДР та надає суб'єктам інноваційного підприємництва можливість зосередитись на дослідженні, створює умови для підвищення якості його виконання та зниження інноваційного ризику;

- кредитно-страхова організація досліджень (один механізм їх паралельного кредитування та страхування) [26] - суб'єкт інноваційного підприємництва для проведення досліджень отримує кредит, який повертає після закінчення дослідження з гонорару, отриманого за його виконання [27].

Якщо регіон обирає ініціативну форму, надається фінансова допомога тим малим підприємствам, що створені для освоєння нововведень, діяльність яких здійснюється у напрямках, зафіксованих Законом «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [11], що передбачає формування ієрархії інноваційних пріоритетів з чотирьох рівнів:

1. Стратегічні 10-річні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні, до яких віднесено модернізація електростанцій; нові і поновлювані джерела енергії; новітні енергозберігаючі технології; машинобудування і

приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії; нано-технології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації; удосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій; високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості; транспортні системи: будівництво і реконструкція; охорона і оздоровлення людини і навколишнього середовища; розвиток інноваційної культури суспільства. По кожному з них законом затверджені інноваційні пріоритети середньострокового загальнодержавного рівня, передбачено визначення галузевих і регіональних. Незважаючи на деяку непослідовність, різна масштабність названих напрямів, певне переплетення з науково-технічними пріоритетами, безперечним є певна систематизація процесу формування інноваційно-інвестиційної політики.

2. Середньострокові 3-5-річні пріоритетні напрями інноваційної діяльності трьох рівнів - загальнодержавного, галузевого та регіонального.

До пріоритетних сфер інноваційно-інвестиційної діяльності, що мають складати основу державних, регіональних і галузевих інноваційно-інвестиційних програм та отримати першочергову підтримку (прямі інвестиції, податкові пільги тощо), належать: масове житлове будівництво, виробництво екологічно чистої продовольчої продукції, екологічно чисті технології, створення і модернізація транспортного комплексу.

Доцільно паралельно створювати концерни і забезпечувати рівні умови для розвитку декількох концернів, що конкурують між собою, та інших форм організації інноваційного бізнесу. Суб'єкти інноваційного підприємництва, оцінюючи переваги, що надаються різними інноваційними концернами та іншим корпоративним формам інноваційного підприємництва, вирішуватиме самостійно, якій з них надати перевагу. Їм надається інформаційна допомога - інформація щодо ризику співпраці з інноваційними концернами [28, 29].

Ступінь ризику визначається відповідно до класифікації зон ризику, які враховують середовище галузі, стан інноваційного концерну і його основних учасників в галузі, прибутковість, ліквідність, надійність виробництва:

- низький ризик відповідає інноваційним концернам - лідерам ринку, що знаходяться в міцних галузях, розвиваються та мають високу надійність;
- середній ризик - концернам, що знаходяться у галузі із задовільним або достатнім рівнем прибутковості, але прибуток зменшується порівняно з попередніми періодами, мають достатній потік грошових коштів, але з

тенденцією до зменшення, кваліфіковану, але мало-чисельну команду, середній контроль відносно вартості ліквідності ледве більше одиниці;

– високий ризик - концернам, що знаходяться у галузях у стані спаду, терплять збитки, прибутковість нижче середнього, ліквідність активів, граничний потік коштів, слабкий контроль [30].

Оскільки в Україні не застосовується докладна методика аналізу галузей для визначення ризику кредиту, потрібно зосередитися на оцінці якості бізнес-планів по кожному інноваційно-інвестиційному проекту, насамперед, його фундаменту: наявності природних ресурсів, що придатні для переробки і використання (газ, нафта, золото, ліс тощо); інформації про плани збільшення виробництва в галузях-споживачах або про збільшення попиту на вже вироблювану продукцію; можливості диверсифікації виробництва на єдиній сировинній базі із розвитком нових технологій.

Враховуючі недостатній рівень підготовки управлінського персоналу більшості малих підприємств в більшості регіонів України при оцінці будь-якого проекту необхідно враховувати наступні положення:

– проведення оцінки ступеня стійкості інвестора треба проводити системно - з визначенням вірогідності несприятливого результату інвестицій або ступеня ризику, з порівняльною оцінкою альтернативних варіантів використання грошових і матеріальних ресурсів;

– при оцінці використовувати мінімальну кількість критеріїв оцінки, однозначних і доступних для розуміння неспеціаліста. Але при визначенні критерію необхідно враховувати вплив проекту на структурні зміни в регіоні, мету інвестування і передбачувану технічну політику інвестора.

Класичний інвестиційний аналіз призначений переконати інвестора у доцільності капіталовкладень і наявності сприятливих умов: обрано кращий з альтернативних проектів; проект направлений на максимальне збільшення вартості майна підприємства і акціонерів; визначені основні ризики проекту, проведена оцінка їх впливу на реалізацію проекту і існує стратегія управління і контролю цих ризиків; визначені об'єми ресурсів, необхідних для інвестицій, виробництва і роботи проекту; фінансові ресурси для реалізації проекту залучені на найбільш вигідних для даної ситуації умовах. При такому підході аналіз ефективності проекту ведеться на основі статистичних методів і методів дисконтування, розрахунку простої норми прибутку та терміну окупності. Проте для інвестора в умовах структурних трансформацій регіональної економіки загострюється питання щодо вибору сфери інвестування. Його вирішує рейтинг галузей, що дозволяє визначити природу трансформацій та

концентрацію інвестицій у суміжних секторах економіки [31], який є для регіону зовнішньою умовою.

Галузева трансформація означає усунення неефективних виробництв, правильне використання засобів внутрігалузевої структури, підвищення конкурентоспроможності продукції, заміну застарілих технологій на новітні ресурсозберігаючі, екологізація навколишнього середовища. Її цілями виступають: [32].

- доведення галузі до високорентабельного функціонування або до певного рівня дотаційності, якщо до неї застосовано державне регулювання цін на її продукцію на початку реформування;

- забезпечення конкурентоспроможності продукції галузі на зовнішньому та внутрішньому ринку при зниженні протекціоністського захисту;

- активізація переливу капіталу як в галузі, так і між галузями;

- екологізація виробництва.

Внаслідок недосконалості законодавчої бази, що регулює інвестиційні та інноваційні процеси в Україні, на сьогоднішній день не створено ефективного механізму акумуляції вільних грошових коштів, тому у випадку безпосереднього фінансування пріоритетних інвестиційно-інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету треба: встановити жорстку нормативну межу його витрачання на споживання; розмежувати кошти на дві частини: бюджет споживання і бюджет розвитку; бюджет споживання побудувати за системою нормативів, що визначають мінімум бюджетної забезпеченості в частині поточних і капітальних соціальних витрат на душу населення, а по деяких статтях - за типами об'єктів витрачання; бюджетні доходи, одержані понад нормативного мінімуму, спрямувати на фінансування інноваційного розвитку економіки.

При виборі ініціативної форми організації інноваційного процесу у вирішенні інвестиційних проблем активно залучати:

- *лізинг* як один з оптимальних механізмів розвитку виробництва, рівно ефективний для великих і для малих підприємств. Перспективний напрям його використання - розширення лізингових операцій за межі країни, тому його законодавче забезпечення мусить розвиватися у напрямку прийняття нормативних актів, які регламентують лізинг на відповідність законам про страхування і оподаткування;

- *кошти населення*, які сприятиме вирішенню проблеми покриття зростаючої потреби підприємств у ліквідних грошових активах інноваційно-

інвестиційної сфери. Нажаль, механізм їх залучення до інвестиційної діяльності досі не створено, а на інвестиційному ринку - платіжна криза, яка дезорганізує роботу окремих галузей економіки;

– підтримка амортизаційного каналу мобілізації ресурсів та активна державна амортизаційна політика на основі використання прогресивних норм амортизаційних відрахувань та їх цільового використання з метою швидкого провадження новітніх технологій.

Особливістю адміністративно-господарської форми організації інноваційного процесу є створення регіональної організаційної структури, що об'єднує під загальним керівництвом наукові дослідження і розробки, виробництво та збут нової продукції, та обирає з усіх існуючих у вітчизняній практиці моделей інноваційного розвитку (табл.3.1) ту, що найбільш за все підходить даному регіону, виходячи з його територіальних, галузевих і структурних відмінностей науково-технічного потенціалу.

Таблиця 3.1 - Узагальнена характеристика існуючих моделей інноваційного розвитку регіонів України (джерело: опрацювання на засадах [33; 34; 35; 36; 37])

Назва моделі	Опис моделі	
	Зміст	Переваги
1) Активна дифузія інновацій	Взаємозв'язок уряду з науковими організаціями, підприємствами, ВНЗ. Головне завдання науки - розробка нових способів застосування вітчизняних і зарубіжних технологій	Легкість впровадження
2) Державна підтримка інноваційних форм	У системі міжнародної ринкової економіки головним завданням уряду це державна підтримка національних інноваційних структур нарощування науково-технічного потенціалу і вихід України з наукоємкою продукцією на світовий ринок.	Найбільша ефективність на етапі вирівнювання науково-технічного потенціалу України і розвинених країн світу
3) Локальне інноваційне середовище	Створення територіальних науково-технічних центрів, з підприємств з науковим, суспільним, виробничим потенціалом, об'єднаних єдиним процесом технологічного розвитку	Висока концентрація на відповідній території інноваційних ресурсів
4) Міжгалузеві науково-технічні комплекси	Об'єднання моделей 1-3 в єдину систему	Прискорення структурних змін регіональної економіки
5) Кооперація СНД	Науково-технічна співпраця країн СНД за загальними програмами, комерційними замовленнями на науково-технічну продукцію	Концентрація зусиль на окремих напрямках та галузях

Продовження таблиці 3.1

Назва моделі	Опис моделі	
	Зміст	Переваги
6) Інтеграція у світове виробництво	Активна участь регіону в міжнародній науково-технічній співпраці, обмін науково-технічними результатами і технологіями	Високі темпи впровадження світових інновацій

Регулювання інноваційних процесів регіону проявляється в фінансуванні підприємств, залученні іноземних та вітчизняних кредитів, розробці регіональних програм розвитку інноваційного підприємництва. Модель інноваційної трансформації регіону є пріоритетом, яка визначає зміст стратегії інноваційної трансформації регіону, але вона не може існувати сама по собі, її треба втілювати в програмні документи, механізми та інструменти [38].

Надалі, стратегія також визначає задачі відповідної або відповідних політик, тому вибір її типу (табл.3.2) має вирішальне значення для формування переліку завдань політики інноваційної трансформації регіону на перший період часу.

Таблиця 3.2 - Типи регіональних інноваційних стратегій (джерело: власне опрацювання на засадах [33; 34; 35; 36; 37])

Найменування регіональної стратегії	Зміст стратегії
1. Мезорегіональні стратегії	
1.1 Самозабезпечення	Організація на зниження залежності регіону від ввезення продукції й інтелектуальних послуг з інших регіонів
1.2 Мобілізація	Прагнення забезпечити розвиток за рахунок мобілізації власних інтелектуальних, виробничих і сировинних ресурсів
1.3 Залучення зовнішніх ресурсів	Прагнення забезпечити власний розвиток за рахунок залучення інтелектуальних та інших ресурсів
1.4 Реалізація виняткових можливостей	Прагнення забезпечити розвиток за рахунок наявних у регіоні виняткових ресурсів, особливостей розвитку його виробничої й наукової бази, географічного положення то що.
1.5 Інтелектуальної кооперації	Спроба підвищення інноваційного рівня за допомогою здійснення спільних проектів з іншими регіонами
1.6 Технологічної ніші	Концентрація зусиль по розробці й виробництву особливих технологій і продуктів
1.7 Інтелектуального й технологічного лідерства	Прагнення перетворити регіон в експортера інтелектуальних продуктів і технологій
2. Державні стратегії розвитку територій	
2.1 Вибіркового пріоритетного розвитку	Концентрація державних ресурсів в окремих пріоритетних регіонах, що мають історично високий рівень розвитку
2.2 Рівномірного розвитку	Вирівнювання рівнів розвитку за допомогою напрямку більш значних ресурсів у слаборозвинені регіони

Продовження таблиці 3.2

Найменування регіональної стратегії	Зміст стратегії
2.3 Пропорційного розподілу ресурсів	Розподіл ресурсів пропорційно обраному параметру (чисельність населення, території та ін.)
3. Регіональний аспект макростратегії	
3.1 Локалізації	Прагнення реалізувати макроінноваційну стратегію за використанням потенціалу обмеженого числа високорозвинених регіонів
3.2 Концентрації	Прагнення реалізувати макроінноваційну стратегію за рахунок залучення й розвитку потенціалу максимально можливого числа регіонів

Матеріальною базою будь-якої інноваційної структури є територія з розвинутою господарсько-соціальною інфраструктурою, що орієнтована на масове впровадження нових технологій, матеріалів, обладнання. Створення в регіонах України інноваційних структур, таких як: інкубатори (технологічні інноваційні); паркі (технопарки, наукові парки); фонди (регіональні, державні та інші); технополіси дає державі реальні можливості цілеспрямовано впливати на розвиток базових галузей економіки країни, стимулювати ініціативу місцевої влади з реалізації регіональних економічних програм [38].

Незалежно від вибраного типу організаційної форми інноваційної трансформації складові регіональної стратегії інноваційної трансформації мають базуватись *на наступних принципових положеннях* [5]:

а) інвестиційна складова охоплює:

- відновлення стимулів до нагромадження капіталу;
- стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів;
- узгодження грошово-кредитної політики із завданнями стратегії;
- залучення іноземних інвестицій до структурної перебудови економіки;
- підвищення ефективності використання інвестицій.

б) інноваційна складова охоплює:

- сприяння посиленню інноваційної активності шляхом використання науково-технічних досягнень і оновлення виробництва;
- спрямування на світову підтримку базисних і поліпшуючих інновацій як основи технологічного устрою економіки знань;
- сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіонах країни, міжнародному трансферту технологій і співпраці з інвесторами, захисту вітчизняного інноваційного бізнесу;

одночасне державне регулювання інноваційних процесів та діяльності з функціонуванням ринкового інноваційного механізму, зокрема, захистом інтелектуальної власності;

в) узгоджувальна складова охоплює:

- положення, що будь-який інноваційний проект розглядатиметься як тривалий інвестиційний, що спрямований на отримання прибутку, тобто як план або підприємницька ідея, реалізація якої потребує інвестицій;
- підтримку інноваційно-спрямованого інвестування;
- моніторинг інноваційно-інвестиційного іміджу регіону;
- структурний підхід до формування регіональної політики інноваційно-інвестиційного розвитку;
- комплексне вдосконалення регуляторної та інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону.

Узагальнює наведені положення політика інноваційної трансформації регіону, реалізація якої потребує не тільки активізації діяльності держави на фондовому ринку та максимального використання ринкової інфраструктури, але й створення власного інноваційно-інвестиційного механізму, що є необхідною умовою щодо виконання завдань відповідної політики інноваційної трансформації регіону [5; 39]. Створення інноваційно-інвестиційного механізму (рис.3.3) сприяє інноваційній діяльності та створенню інноваційної інфраструктури та вимагає визначення переліку та змісту його обов'язкових елементів, до яких віднесено: об'єкти, функції та методи регулювання інноваційно-інвестиційною діяльністю, відповідні управлінські рішення.

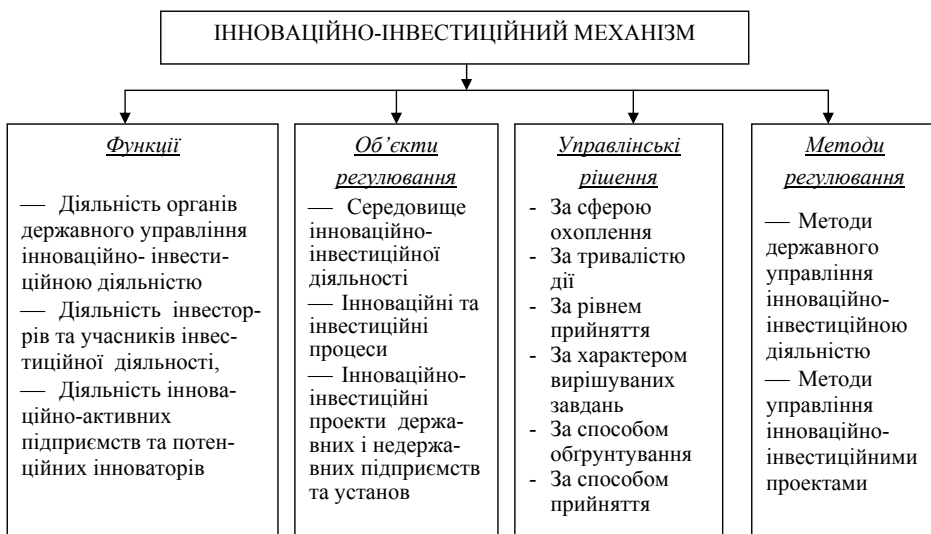

Рисунок 3.3 - Елементи інноваційно-інвестиційного механізму регіону

(джерело: [5; 39])

Всі наведені елементи мають певну логічну єдність та знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку, тому мусять мати прямий та зворотній зв'язок, що реалізований у конкретні заходи та інструменти регіонального управління (рис.3.4).

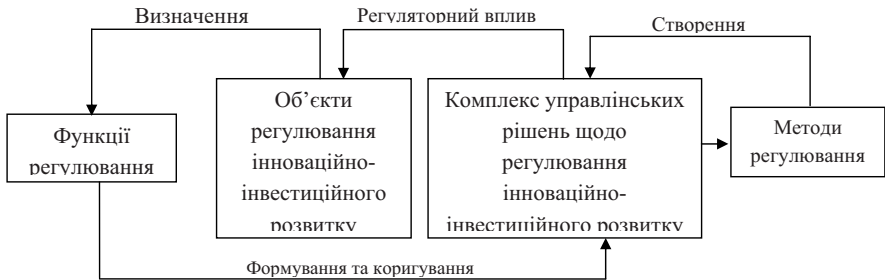

Рисунок 3.4 – Модель регулювання інноваційної трансформації регіону
(джерело: [5; 40])

Інноваційно-інвестиційний механізм регіону складається з сукупності механізмів різної природи, які реалізовуватиме політику інноваційної трансформації регіону.

Серед існуючих у світовій практиці прогресивних видів інноваційного механізму, які можна долучити до створення інноваційно-інвестиційного механізму, виділені такі механізми: організаційно-впроваджувальний, фінансування, інтелектуальної власності (рис. 3.5).

Механізм організації та впровадження. Його задача - формування і реорганізація структур, що здійснюють інноваційні процеси та впроваджують механізми: пошуку інноваційних рішень; пошуку нових ідей, технічних рішень, створення, розробки і впровадження новацій. Шляхи появи організаційних форм - створення, поглинання, ринкова інноваційна інтеграція, виділення. В якості організаційних форм управління циклом «наука-техніка-виробництво-риннок» можна використовувати технопарки, технополіси та фінансово-промислові групи. Технологічні парки концентрують підприємства, які спеціалізуються на впровадженні діяльності в області високих технологій. Вибір їх виду здійснюється з такого переліку:

- промислові, засновані на використанні виробничого потенціалу регіону;
- технологічні, спеціалізовані на впровадженні високих технологій та мають в своєму складі високотехнологічні компанії;
- дослідно-конструкторські, спрямовані на проектування нових виробів.

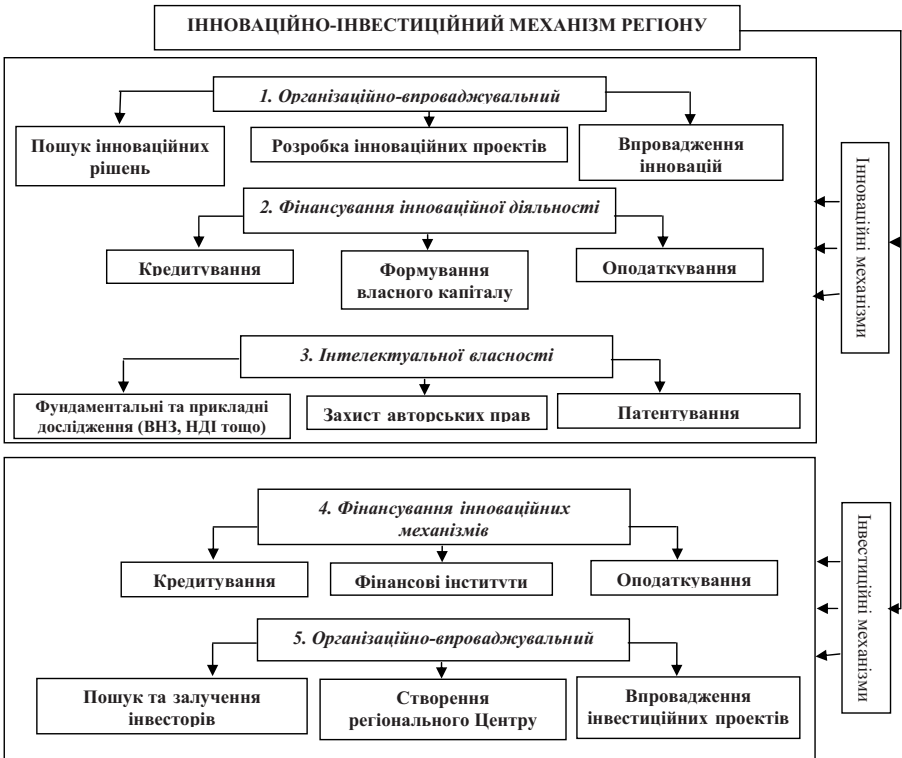

Рисунок 3.5 - Структура регіонального інноваційно-інвестиційного механізму (джерело: [5; 39])

Механізм функціонування технопарків ефективний для країн, які мають високий рівень фундаментальних досліджень поза комерційною орієнтацією. Регіон може їх розвивати, якщо виконуються такі умови: в регіоні присутні науково-дослідні установи світового рівня, є достатня чисельність кваліфікованих фахівців, присутній ризиковий капітал. У випадку, коли обирається такий організаційно-впроваджувальний механізм, місцева влада повинна надавати технопаркам допомогу у вигляді безвідплатного фінансування, пільгового виділення земель, податкових пільг (у світі їх більше 300). Наслідки такої політики є позитивними: дрібні місцеві підприємства дістають доступ до наукових досліджень; підвищується якість підготовки кадрів; інвестиції концентруються територіально.

Створення технополісу - міста з дослідницькими центрами, висококваліфікованими кадрами, сучасним виробництвом - припускає новий підхід до регіональної економічної політики. Його особливостями є:

- можливість формування в умовах помірних темпів зростання економіки;
- розвиток новітніх технологій: електроніка, біотехнологія, нові матеріали;
- головна роль місцевих органів влади;
- заохочення діяльності малих і середніх підприємств з високим науковим і виробничим рівнем;
- розвиток індустрії дозвілля, сервісні структури тощо.

Адміністративне управління технополісом здійснює місцева влада - адміністрація зони, задачами якого є: контроль дотримання економічних і політичних інтересів на території технополісу через уповноважених, що спеціально призначаються шляхом контролю державних інвестицій в технополіс, залучення його установ до виконання держзамовлень; контроль діяльності керівництва технополісу. Питання економічного розвитку і господарської діяльності технополісу вирішує господарча Рада.

Метою використання у світі промислово- фінансових груп (ПФГ), які, нажаль, не закріплені у законодавстві України, є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів через прискорення заходів науково-технічного потенціалу внаслідок того, що ПФГ об'єднує низку підприємств, банків і інших об'єктів підприємницької діяльності.

Порівнянням можливостей організаційних форм встановлено, що технопарки та технополіси більше спрямовані на інноваційну складову розвитку, при цьому перший є більш простішою формою, а другий більше сприяє структурним змінам економіки регіонів. ПФГ - більш маневрена та інвестиційно-незалежна від держави форма, але вибір інновацій як об'єкту інвестування також у її компетенції. Кожна з них вирішує різні задачі.

Їх альтернативою бачиться створення високотехнологічних кластерів – сукупності суб'єктів інноваційного підприємництва та інших суб'єктів різних видів господарської діяльності, об'єднаних у єдину організаційну структуру, орієнтовану на випуск стратегічної інноваційної конкурентоспроможної продукції, які взаємно пов'язані та спільно працюють для забезпечення власного розвитку за рахунок використання ефекту синергії [33; 34; 41].

Механізми фінансування. Задача - визначення способів формування фінансових ресурсів підприємництва, підвищення його зацікавленості у

впровадженні інновацій. Механізми - кредитування, формування власного капіталу, узгодження оподаткування з інтенсивністю інноваційної діяльності. Витрати розвинених країн на науку складають 1,7-2,5% від ВВП, величина менш 1% від суми ВВП вважається критичною. Україна в 2007р. витратила 0,07% ВВП [41; 42].

Механізм інтелектуальної власності. Задачі - сприятиме посиленню інтелектуальної активності населення та підприємств регіону, забезпечувати функціонування інноваційної моделі розвитку економіки, розробляючи гнучкі механізми її підтримки. Особливості - інноваційна модель змінює його основу: рушійною силою розвитку стають наукові розробки й технології.

Серед стратегічних напрямів інноваційної діяльності, що потребують першочергової інвестиційної підтримки та розглядаються як альтернативна основа інноваційної трансформації регіону, зокрема, виділяються:

- ресурсозберігаючі технології, нові матеріали і джерела енергії;
- конкурентоспроможна продукція машинобудування і радіоелектроніки, розширення її експорту і зайняття нових ніш світового ринку;
- імпортозаміщення виробництва;
- інформаційні технології;
- телекомунікації і зв'язок;
- переробка і зберігання сільськогосподарської продукції;
- охорона навколишнього середовища.

Державна інноваційна політика, заснована на структурному підході й спрямована на створення сприятливого ділового клімату для інноваційних та інвестиційних процесів, виконує такі функції: державне фінансування науки; відомчі програми підвищення інноваційної активності бізнесу; державні замовлення, фіскальні та інші елементи державного регулювання зовнішнього середовища; держава виступає в ролі посередника в справі організації ефективної взаємодії академічної і прикладної науки [38].

В світі існують дві моделі інноваційної політики, що виправдали себе: а) американська, яка базується на найвищій автономії підприємництва, принципи вільної конкуренції по регулюванню ринку крупними міжнародними корпораціями, а орієнтація технологічного розвитку здійснюється шляхом виділення пріоритетної галузі; б) японська, яка передбачає забезпечення державою технологічних пріоритетів за допомогою стимулювання не окремих галузей, а конкретних технологій [5; 38]. У державних стратегічних документах [30;32;34] практично обрано американську модель, але *структурні зміни та ринкові трансформації регіонів України створили об'єктивні передумови*

вибору іншого, структурного підходу та власної моделі, що передбачає системне стимулювання тих технологій і галузей, які сприятиме позитивним трансформаціям економіки регіонів [5].

Політика інноваційної трансформації та розвитку, заснована на структурному підході, базується на таких *найважливіших принципах* як:

- визнання моделі інноваційного розвитку економіки як пріоритетної;
- створення економіко-правових умов і механізмів, що забезпечують перетворення інновацій на істотний чинник економічного зростання;
- максимальне використання ринкових механізмів активізації інноваційної діяльності і підприємництва у пріоритетних галузях, створення рівних стимулів для всіх суб'єктів господарювання всіх форм власності;
- ефективний розвиток і використання власного науково-технічного потенціалу, його реформування відповідно до цілей політики;
- поєднання інтересів розробників, виробників продукції і інвесторів;
- визнання об'єктів інтелектуальної власності як джерела доходів;
- прискорення структурних змін економіки регіонів [5].

В цьому контексті інноваційна діяльність здійснюватиметься в галузях впровадження досягнень НТП і повинна включати:

- випуск і розподіл принципово нового виду техніки і технологій;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- тривалі науково-технічні програми з великим терміном окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін в стані продуктивних сил;
- розробку і впровадження нової і ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного стану.

Використання досвіду зарубіжних країн щодо структурних змін у політиці інноваційної трансформації відображують заходи з розвитку міжнародної науково-технічної співпраці у напрямках: а) підтримки базисних і поліпшуючих інновацій; б) поєднання державного регулювання інноваційної діяльності з ефективним функціонуванням ринкового інноваційного механізму, захистом інтелектуальної власності; в) сприяння підвищенню інноваційної активності, що забезпечує зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції; г) сприяння розвитку в регіонах міжнародному трансферту технологій і міжнародній інвестиційній співпраці, захисту інтересів національного інноваційного підприємництва [38].

У політиці інноваційної трансформації, заснованій на структурному підході передбачаються як прямі, так і непрямі методи впливової дії на інноваційну та інвестиційну діяльність [5]:

1) прямі передбачають адміністративно-відомчу форму у вигляді прямого фінансування, здійснюваного відповідно до спеціальних законів, що приймаються з метою безпосереднього сприяння інноваціям; програмно-цільову форму у вигляді контрактного фінансування інновацій через державні цільові програми їх підтримки; програму міжгалузевого обміну інноваціями усередині виробничого комплексу України та стеження за науково-технічною думкою, тенденціями у області новітніх технологій

2) непрямі передбачають стимулювання інноваційних процесів через створення сприятливого клімату для новаторської діяльності у вигляді лібералізації податкового і амортизаційного законодавства; законодавчих норм; формування соціальної інфраструктури (табл.3.3).

Таблиця 3.3 - Узагальнена характеристика існуючих інноваційних політик світу (джерело: власне опрацювання на засадах [31; 41; 43; 44; 45])

Тип політики	Характеристика
Японська	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтація інноваційної стратегії на потребі економічної політики; – другорядність фундаментальних досліджень; – цілеспрямована підготовка кваліфікованих кадрів.
Англійська	<ul style="list-style-type: none"> – немає централізованого регулювання науково-дослідною діяльністю; – існує добре розроблений механізм взаємодії, який дозволяє здійснювати координацію на державному рівні; – немає достатньо ефективної взаємодії основних партнерів по науково-технічній кооперації; – низький рівень комерціалізації досліджуваних робіт. <p><i>Основне завдання</i> - ефективність комерціалізації результатів наукової діяльності, забезпечення якості продукції відповідно до світових стандартів, просування нової продукції на ринки.</p>
Американська	<ul style="list-style-type: none"> – децентралізація, орієнтація на ринок. <p><i>Основне завдання</i> - першорядне значення приділяти конкретним проектам і прикладним розробкам</p>
Німецька	<ul style="list-style-type: none"> – заснована на науковому пошуку, відмові від прямого втручання держави. <p><i>Основне завдання</i> - орієнтація на міжнародну співпрацю та чітку і відпрацьовану регіональну структуру управління.</p>
Концепція МБРР	<ul style="list-style-type: none"> – фінансування невиробничої сфери при одночасному скороченні фінансування виробничої. <p><i>Основне завдання</i> - більш робочих місць.</p>

З впливових непрямих методів регулювання інноваційної політики, вживаних в світовій практиці, доцільно використовувати:

- пряме фінансування до 50% від витрат на створення нової продукції і технології (Франція, США, ін.);
- надання позик, зокрема без виплат відсотків (Швеція);
- дотації (практично всі країни);
- створення фондів впровадження інновацій з урахуванням можливого ризику (Великобританія, Німеччина, Франція, Швеція і ін.);
- безвідплатні позики, до 50% витрат на впровадження (Німеччина);
- зниження державного мита на індивідуальні винаходи (Австрія, Німеччина, США тощо).

Таким чином, структурний підхід до формування регіональної політики інноваційної трансформації, що пропонується, дозволяє, використовуючи світовий досвід організації інноваційного процесу, створити нові форми та механізми інноваційної трансформації регіону [5].

3.3 Супроводження реалізації політики інноваційної трансформації регіону

Для визначення переліку заходів щодо впровадження та супроводження політики інноваційно-інвестиційного розвитку регіону, заснованої на структурному підході, виконано всебічне дослідження світового і вітчизняного досвіду досягнення цієї мети [46]. Доведено, що змін потребують:

- загальний регуляторний механізм підприємницької діяльності;
- податкова політика;
- кредитна політика;
- організаційний механізм впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону.

Для прискорення інноваційної трансформації регіонів загальний регуляторний механізм повинен виконувати дві важливі функції:

- удосконалити правила поведінки учасників інноваційно-інвестиційних процесів, що має посилити саморегульованість ринку інвестицій та інновацій;
- обмежувати пряме втручання держави в ринкову систему чіткими та зрозумілими критеріями, забезпечувати його передбачуваність та

ефективність та гарантувати принцип досягнення поставлених цілей інноваційної трансформації з мінімумом витрат всіх учасників.

Оскільки з двох шляхів реформування регуляторного механізму (*перший* - загальна та швидка зміна законодавчої бази та єдина комплексна реформи без розділення на регуляторну, адміністративну, податкову, інвестиційно-інноваційну та інші реформи; *другий* - поступова зміна адміністративних процедур, адміністративна реорганізація, зміна систем мотивацій органів влади, поступова зміна правил, вимог та стандартів) Україна скористалась довготривалим другим, сьогодні здійснюється кілька розрізаних між собою і не узгоджених за планами та часовими межами реформ: адміністративної, регуляторної, бюджетної, податкової тощо. виправити таке становище можна за рахунок а) створення інституції, що буде координувати та впроваджувати регуляторну реформу та б) забезпечення певного рівню її підтримки [47].

Процес проведення регуляторної реформи містить два етапи:

- 1) тимчасові заходи з дерегулювання підприємницької діяльності;
- 2) регуляторна політика, направлена на досягнення необхідної регуляції підприємницької діяльності [47].

Висновок про надбання та недоліки впровадження регуляторної реформи [46] на першому етапі визначає, що підхід, який полягає лише у дерегулюванні, є недостатньо ефективним для забезпечення сприятливого підприємницького середовища в Україні фактично зосереджуючись на зупиненні або зміні певних чинних актів органів виконавчої влади Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва і підприємницька спільнота не мають впливу на процес прийняття нових актів. Здобуток другого етапу - створення інституціоналізованої системи з прозорими процедурами підготовки та впровадження регуляторних актів - не знайшов підтримки у більшості органів державного управління, оскільки суттєво посилювало їх відповідальність. Механізм створення органу "урядового самоконтролю" не був підтриманий, але наділив його повноваженнями відбору регуляторних актів, які значною мірою не відповідають принципам регуляторної політики [48]. Набуває формального значення узгодження з Державним комітетом України з питань регуляторної політики і підприємництва, публічне обговорення проєктів регуляторних актів, яке стає більш виключенням ніж правилом [48].

Тому до звичної схеми прийняття та впровадження регуляторних актів, яка складалася з процедур розроблення проєкту акту, його погодження та подання на затвердження, пропонується додати чотири нових ланки:

- планування роботи з підготовки проєктів регуляторних актів;

- розробка проекту регуляторного акта;
- аналіз регуляторного впливу;
- погодження проекту регуляторного акта з Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва або відповідним територіальним органом Комітету;
- публічне обговорення проекту та його альтернативних варіантів;
- подання проекту регуляторного акта на затвердження;
- здійснення заходів щодо визначення ефективності дії впровадженого регуляторного акта та підготовка звітності про ці заходи [48; 49; 50].

Регуляторний вплив включає в себе:

- визначення мети пропонованого регулювання;
- аналіз вигод та витрат, що враховує не лише витрати бюджету, а й вигоди та витрати суб'єктів підприємницької діяльності та споживачів;
- аналіз деяких альтернатив запропонованому регулюванню, ефективності, що свідчитимуть про досягнення регулюванням своєї мети, який дає змогу побачити, чи взагалі потрібно регулювання в даному випадку і чи не має інших способів досягти мети.

Особливості регуляторної реформи на регіональному рівні полягають в наступному. Більшість регуляторних актів створюються на центральному рівні управління державою, однак їх впровадження та виконання здійснюється на місцевому рівні. Місцеві органи влади мають певні повноваження щодо регулювання окремих аспектів підприємницької діяльності, тому повинні мати позитивну мотивацію сприяти створенню позитивного клімату в регіонах. Такою мотивацією можуть бути а) можливість збільшити доходи місцевого бюджету, які залежать від рівня розвитку підприємництва в регіоні, а також б) соціальна стабільність і зайнятість населення регіону.

Ключовими компонентами успішних заходів з реалізації ефективної регуляторної політики є:

- обмеження державних органів щодо права на регулювання підприємницької діяльності;
- удосконалення процесу та процедур розробки та прийняття регуляторних актів у напрямку планування регуляторної діяльності державних органів, залучення громадськості до вироблення політики;
- створення уповноваженого державного органу, що координує та контролює здійснення заходів щодо реалізації регуляторної політики в державні акти;
- побудова механізму секторального або галузевого перегляду існуючого

законодавства і підготовка пропозицій щодо регулювання [48].

Тому пропозиції щодо регуляторної політики містять таке:

1) внести законодавчі зміни:

– визначити роль кожної ланки системи органів влади у виконанні регуляторної політики та відповідальність за невиконання обов'язків;

– закріпити в Законі необхідність існування в системі центральних органів виконавчої влади спеціального органу з регуляторної політики, що забезпечуватиме виконання функції її впровадження. Визначити статус та повноваження органу і його голови;

– розширити сферу регуляторної політики. Надати функції аналізу проектів законів за методикою аналізу регуляторного впливу відповідному експертному управлінню Верховної Ради України;

2) врегулювати процедурні питання щодо запровадження регуляторної політики: реалізація кожного її компонента мусять мати чіткі процедури;

3) ввести елементи публічної відповідальності за розробку регуляторних актів шляхом розміщення у мережі Інтернет проектів регуляторних актів, їх обґрунтуваннями, інформації про розробників та зауваження, що подаються іншими органами державної влади до проекту регуляторного акту;

4) створити мотивацію для місцевої влади втілювати регуляторну політику, тобто створювати сприятливий для розвитку бізнесу регуляторний клімат шляхом подальшої децентралізації владних повноважень та спрямування більшого відсотка податкових надходжень до місцевих бюджетів [46].

Другим комплексним заходом щодо впровадження та супроводження інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону, заснованої на структурному підході є удосконалення податкової політики.

Відомо, що збільшення податкового навантаження застосовується при необхідності різко скоротити або загальмувати ріст виробництва для запобігання кризі перевиробництва продукції в умовах, коли платоспроможний попит задоволений повністю. Для забезпечення приросту реалізації інноваційної продукції необхідно, щоб у покупців відбувся приріст коштів. Це можливе за рахунок зменшення податкового тиску на них та заміщення нестатку власних обігових коштів кредитами та інвестиціями за доступною (до 10% річних) ставкою. Зниження податкового тиску лише на заробітну плату не зменшує тиск на продуцента продукції і приріст споживання буде випереджати приріст виробництва продукції. Тому з часом внаслідок використання наднормативних товарних запасів через появу товарного дефіциту почнеться

інфляційне зростання цін. Запобігти цьому на короткий термін можливо лібералізацією імпорту, але при цьому збільшиться відтік запасів (резервів) ВКВ за кордон. Якщо, при цьому не зменшити податковий тиск на власного виробника, розмір заробітної плати, навіть при зменшеному податковому тиску на неї, знову впаде. В результаті впаде і споживання [41; 50].

Тому, якщо у політиці інноваційної трансформації ставиться на мету недопущення зменшення споживання, то пропозиція продукції (товарів, послуг) на внутрішньому ринку має бути не менш ніж на 5% більшою, ніж того вимагає повністю задоволений платоспроможний попит на неї. Дана мета може досягатися захистом внутрішнього ринку від зовнішнього конкурента: або збільшенням ввізного мита, або суттєвим зменшенням податків на власне виробництво.

Перший спосіб знижує рівень споживання, а другий піднімає. Якщо надходження від ввізного мита за розмірами близькі або більші відсотків від податкових надходжень - вплив на економіку негативний, тобто станеться «затиснення» виробництва гіпертрофованою фіскальною функцією податкової системи або зросте інфляція.

Якщо використати обидва способи одночасно, то тоді внутрішній попит і псевдо-поповнення бюджету відбуваються за рахунок неконтрольованого відтоку валюти і зниженню експорту. Якщо цього не покаже статистика, то це свідчить про прихований «тіньовий» характер зовнішньоекономічних операцій. В таких випадках часто застосовується псевдо-регулювання митом ввозу продукції (його підвищення).

Треба враховувати, що розширення експорту інноваційної продукції доцільно, як вбачається, за трьох економічних умов:

1) забезпечення конкурентоздатності ціни вітчизняної продукції на світовому ринку зменшенням розміру податків, що включаються в ціну, та (або) суттєвого збільшення продуктивності праці, що можливе при технічному переозброєнні підприємства. Для цього потрібен приріст власних коштів, що досягається зменшенням податків та заміщенням нестачі власних коштів кредитами за доступною ставкою (до 15% річних);

2) забезпечення конкурентоздатності якості вітчизняної продукції на світовому ринку заміною існуючої техніки та технології на більш прогресивну, що можливе при технічному переозброєнні підприємств. Для цього потрібен приріст власних коштів, що досягається зменшенням податків та заміщенням нестачі власних коштів кредитами за доступною ставкою (до 15% річних);

3) забезпечення збуту вітчизняної продукції на світовому ринку за

рахунок ефекту першої пропозиції - шляхом розробок і постановки на виробництво принципово нової продукції, якої до цього взагалі не існувало). Для цього окрім зменшення податків та доступності до кредитів потрібні додаткові (цільові) кошти на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи [46].

Таким чином, суттєве збільшення експорту інноваційної продукції неможливе, якщо суттєво не зменшити податковий тиск на господарчі суб'єкти в Україні. Активізувати споживання і виробництво слід через зменшення податкового тиску як на юридичних, так і на фізичних осіб одночасно: загальний максимальний обсяг всіх податків, податкових платежів, нарахувань та відрахувань не повинен перевищувати 30% від суми бруто «фонд оплати праці та прибуток підприємства». Це зменшує податковий тиск наполовину. Тому доцільно залишити певні податки у незмінному вигляді, а по деяким змінити ставки та механізм розрахунку (табл.3.4).

Таблиця 3.4 - Пропозиції щодо удосконалення податкової політики
(джерело: розроблено на засадах [3; 51-59])

Податок	Ставка	Механізм розрахунку
1. Податок на додану вартість	10 %	за діючим Законом
2. Податок на прибуток підприємств	20 %	за діючим Законом
3. Відрахування до Пенсійного фонду	25%	від фонду оплати праці
4. Кошти фонду соціального страхування	8%	акумулюються на рахунках підприємств. Невикористана частина за результатами року може бути спрямована підприємством на медичне страхування працюючих
5. ПДВ на імпорт та ввізні мито: - на сировину та енергоносії, матеріали та комплектуючі, які не видобуваються (не виробляються) в Україні або видобуваються (виробляються) в недостатній кількості - на обладнання, устаткування та технології, що мають вдвічі вищу продуктивність і вдвічі вищий рівень енергозбереження від аналогічного, що виробляється в Україні	в існуючих розмірах в існуючих розмірах	анулюються. Не анулюються для реекспортерів вказаної продукції (але сплачується при експорті до перетину митного кордону України). сплачуються при експорті до перетину митного кордону України
6. Експортне мито: - на всю продукцію, окрім невідновлюваних природних ресурсів - на невідновлювані природні ресурси	анулюються в існуючих розмірах	-індикативні ціни залишаються інтересам антидемпінгової політики -за діючим законом
7. Рентні платежі	анулюються	-

Продовження таблиці 3.4

Податок	Ставка	Механізм розрахунку
8. Податок на майно (від вартості майна): - для юридичних осіб - майно для фізичних осіб	1% 0,5%	рівнозначне введенню в базу оподаткування обсягу амортизаційних відрахувань -
9. Подоходний податок з громадян (з основного заробітку)	за існуючою шкалою	відміна оподаткування заробітку за сумісництвом. Постійне підвищення неоподаткованого мінімуму
10. Податок на дивіденди від акцій та на відсотки по вкладах населення	5%	оподатковуються кінцевим податком лише та їх частина, що не реінвестується в акції резидентів
11. Податок на власників транспортних засобів	в існуючих розмірах	за діючими Законами
12. Податок на землю		
13. Платежі за спецвикористання надр		
14. Акцизний збір	в існуючих розмірах	за діючим Законом (один рік)
15. Податок на орендну плату житла	не вище за 5%	за діючим Законом

Додаткові заходи щодо вдосконалення податкової політики:

– у зв'язку зі зменшенням вдвічі податкового тиску ліквідувати всі податкові пільги для всіх юридичних та фізичних осіб і не вводити нових. Залишити існуючі пільги для підприємств: а) що використовують труд інвалідів, б) в сфері науки, освіти та культури та в) підприємств функціонуючих в зоні радіоактивного забруднення. Залишити існуючі пільги для фізичних осіб: а) інвалідів всіх категорій та б) постраждалих в результаті аварії на ЧАЕС та ліквідації її наслідків (не учасників, а лише постраждалих);

– заборонити введення нових податків, платежів та відрахувань до бюджету поза перераховані;

– за приріст обсягів реалізації інноваційної продукції зменшувати а) податки в тому місяці, в якому досягнуто приріст і б) розмір оподаткування частини прибутку, що отримана завдяки приросту;

– місцеві податки та платежі податкового характеру для інноваційно-активних підприємств встановлювати в межах різниці між 30% від раніше розглянутих сум та суми, що акумулюється державним бюджетом (і не можуть перевищувати за абсолютним розміром вказаної різниці);

– не збільшувати існуючих ставок та не вводити нових видів послуг, що обкладаються держмитом [46].

Третім комплексним заходом щодо впровадження та супроводження інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону, заснованої на структурному підході є удосконалення кредитної політики. Шляхи реалізації заходу – а) введення абсолютної анонімності рахунків, б) підвищення ставок по депозитах в національній валюті до рівня вищого від темпів інфляції, в) зменшення маржі, г) зменшення ставок оподаткування прибутку банків, д) створених офшорних банківських зон на період досягнення необхідної концентрації іноземного банківського капіталу в економіці, е) додаткове оподаткування прибутку комерційних банків при завищенні ними рівня маржі.

В якості першого напрямку удосконалення кредитної політики доцільним виглядає збільшення концентрації дешевого іноземного грошового капіталу (в ВКВ) в національній економіці, що підвищує ставки по депозитах на 10% та знижує ставки по кредитах на 10% від існуючих ставок по ВКВ у національних банківських системах.

При посиленні в економіці країни інфляційних процесів Національний банк піднімає облікову ставку на рівень, вдвічі вищий, ніж показник інфляції: перша половина її підняття забезпечує захист від знецінення коштів на депозитах, а друга - необхідний рівень накопичення та інтереси вкладників. Комерційні банки видають кредити за ставкою, що не перевищує 1,5 ставки від облікової ставки. Маржа (розмір перевищення ставки по кредитах над обліковою ставкою нацбанку) покриває витрати банків та збільшує їх власний капітал. За стабільних умов показник інфляції не перевищує 3% річних, облікова ставка по депозитах – 6%, по кредитах – 9%. За таких умов у інших країнах ціна на депозити складає 5-7 % річних, а на кредити - 6,5-9 %.

Завищення і невчасне зниження облікової ставки (із зменшенням показників інфляції) гальмує інфляцію через наступну стагнацію виробництва, що слідує за завищенням чи невчасним зниженням розміру облікової ставки. Це тому, що підвищені витрати по обслуговуванню кредитів з більшою швидкістю, ніж показник інфляції, «вимивають» грошові оборотні кошти підприємств, які не захищені так, як кошти на депозитах. Коли зниження ставок по кредитах відстає від зниження облікової ставки НБУ, а зниження останньої проходить меншими темпами ніж темпи зниження інфляції, то [60]:

– НБУ переставується або невчасно реагує на зміну показників інфляції;

– не забезпечується еластичність пропозиції кредитних ресурсів через: а) їх надмірну мобілізацію в державні цінні папери; б) існування дефіциту кредитних ресурсів в комерційних банках через надмірну норму резервування

та недостатній рівень емісії.

Тому ресурси кредитної емісії повинні спрямовуватись на фінансування дефіциту бюджету (тобто в сферу споживання), на кредитування приросту виробництва, а не на фінансування дефіциту кредитних ресурсів.

Репартіювати ВКВ резидентів та акумулювати їх в банківській системі України можна лише шляхом амністії його власників та встановленням ставок по депозитах у ВКВ вищими (7-9% річних), ніж у національних банківських системах держав-емітентів ВКВ, де відповідна ставка становить 5-7 %. Таким чином можна залучити на депозити українських банків і кошти нерезидентів. Додатково є варіант залучення в економіку іноземного капіталу шляхом створення в Україні офшорних банківських зон.

Меншої ставки по кредитах у ВКВ іноземних держав, міжнародних фінансових інститутів, фондів та комерційних банків резидентам України, ніж 15 % річних, до 01.09.2008р. не було. Отже, залучивши репатрійований капітал резидентів та ресурси іноземних вкладників під 8-9%, банки могли б надавати резидентам кредити у ВКВ під 11-12%, що сприяло б переливу кредитних ресурсів ВКВ і нерезидентів з національних банківських систем в українську.

В якості другого напрямку удосконалення кредитної політики доцільним виглядає законодавче визначення механізму економічного регулювання верхньої межі маржі комерційних банків, що враховує такі положення [46]:

1) прибуток банків від завищеної ставки по кредитах на протязі трьох років, оподаткувати за окремою шкалою.

2) Критерієм завищення вважати розмір кредитної ставки, більший ніж у 1,5 рази від розміру облікової ставки НБУ.

3) При облікової ставці НБУ 20 %, ставка по кредитах не може перевищувати 30% річних, при 10% - не може перевищувати 15%. У випадку перевищення сума прибутку, отриманого від завищеного рівня кредитної ставки обкладається податком на прибуток за шкалою (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 - Сума прибутку від завищеного рівня кредитної ставки (джерело: власна розробка на підставі [52; 54; 59; 61])

Показник	Ставка				
	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9 і більше
1. Коефіцієнт перевищення ставкою по наданих комерцбанками кредитах рівня облікової ставки НБУ	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9 і більше
2. Ставка додаткового оподаткування отриманих додаткових доходів комерцбанків від перевищення рівня кредитної ставки понад 1,5 рази від облікової ситавки НБУ,%	0	10	30	80	95

4) При зниженні маржі (зменшення більш ніж у 1,5 рази ставки по кредитах для резидентів в порівнянні із обліковою ставкою НБУ), розмір оподаткування доходів банків зменшувати за шкалою табл. 3.6.

Таблиця 3.6 - Оптимальна величина залежності розміру маржі від ставки оподаткування (джерело: власна розробка на підставі [52; 54; 59; 61])

Показник	Ставка					
	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1,05
1. Розмір маржі (коефіцієнт до облікової ставки)	1,5	1,4	1,3	1,2	1,1	1,05
2. Ставка оподаткування, %	20	17,5	15	12,5	10	5

5) Доходи банків від довгострокового кредитування резидентів (понад 3 роки), оподатковувати за ставкою (табл. 3.4 -3.5), зменшеною на 20 % .

6) При мобілізації кредитних ресурсів комерційних банків у придбання державних цінних паперів та на кредитування нерезидентів - 100% отриманого прибутку від вказаних операцій перераховується до Держбюджету в вигляді додаткового податку.

7) норму резервування ресурсів комерційних банків в НБУ зменшити до рівня резервів першої лінії (страхових), тобто до 9-11% і підвищувати норму резервування (вводити резерви 2-ї лінії) лише при збільшенні темпів інфляції понад 3% річних. Рівень підвищення норми резервування встановити вдвічі більший від приросту темпів інфляції.

В якості третього напрямку удосконалення кредитної політики доцільним виглядає зміна механізму надання кредитів з бюджету резидентам. Пропонується запровадити принцип їх ешелонування за наступними рангами:

– в першу чергу – для розв’язання проблем інноваційного розвитку і варіантів їх задоволення;

– в другу чергу – на кредитування виробництва конкурентної продукції, що замінює імпорт, на яку на внутрішньому ринку є незадоволений попит;

– в третю чергу – на закупівлю технологічних ліній та ноу-хау з виробництва конкурентоздатної продукції, попит на яку на зовнішньому ринку задоволений менш, ніж на 50%, що потенційно здатні збільшити її експорт з України (при умові, що термін окупності цих ліній не перевищує 6-8 років);

– в четверту чергу – на закупівлю технологій для виробництва традиційної для внутрішнього ринку продукції (для власного споживання), але продуктивною силою більшою, (не менш як у двічі, ніж аналогічні технології власного виробництва та, не менш як у двічі), вищим рівнем енергозбереження в порівнянні з вітчизняними;

– в п'яту чергу – на закупівлю продукції для внутрішнього споживання, яку в найближчі 3-5 років важко відтворити на рівні імпортової продукції [46].

В якості четвертого напрямку удосконалення кредитної політики доцільним виглядає запровадження порядку новітнього та ефективного ініціювання, підготовки та дійового використання регуляторних технологій у регіоні на засадах посилення інформованості підприємців та громадян територіальної громади щодо нормативно-правових актів, які планується приймати або вже прийняті міськими радами чи їх виконавчими комітетами.

Відомо, що існує певний розрив у часі між підготовкою та прийняттям акту та доведенням його положень до широкого кола громадськості. В той же час, деякі акти мають дуже великий вплив на певні сфери бізнесу: встановлення обґрунтованих ставок єдиного податку, запровадження нової процедури проведення конкурсів на продаж, оренду земельних ділянок, тощо [62].

Четвертим комплексним заходом щодо впровадження та супроводження інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону, заснованої на структурному підході є створення організаційного механізму впровадження та супроводження інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону.

Потрібна система комплексного управління науково-технічною, інвестиційною і інноваційною діяльністю регіону, яка забезпечуватиме:

- комплексний аналіз та прогнозування стану розвитку регіонального господарського комплексу;
- обґрунтування пріоритетів різних аспектів розвитку регіону (науково-технічного, промислового, соціально-економічного), його структурної та технологічної трансформації;
- участь інноваційно-активних підприємств у регіональних програмах і організаційне їх виконання;
- реалізація регіональних науково-технічних програм та доопрацювання інноваційних проектів;
- допомога в розвитку тих, що існують і створення нових структур науково-виробничої спрямованості і структур науково-технічних інновацій.

На думку науковців [63-67] питання інноваційної діяльності на регіональному рівні повинні вирішувати підрозділи обласних адміністрацій, територіальні центри науково-технічної інформації, регіональні відділення Держстандарту. Але до організацій, які забезпечують регіональну науково-технічну і інвестиційну політику, належать і відділення державних інвестиційних фондів та компаній, діяльність яких спрямована на підтримку досліджень і розвиток науково-технічної та інноваційної сфер діяльності.

Незважаючи на величезну кількість установ, залучених до управління розвитком регіону, їх діяльність нажалі, не координується. Аналіз показав, що методичний підхід до формування програм інноваційно-інвестиційного розвитку регіону призводить до розпилення фінансових, інтелектуальних і трудових ресурсів, відірваності діючих програм різних рівнів від проблем регіону. Тому для ліквідації такого стану пропонується змінити організаційну структуру управління інноваційною трансформацією регіону. Насамперед, додати в організаційну структуру регіону [41; 68; 69] Центр управління його інноваційною трансформацією, створений при Одеському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України (рис. 3.6), який розглядається як елемент цілісного механізму управління розвитком регіону.

Метою створення Центру управління інноваційною трансформацією регіону (далі Центру) – є мобілізація і раціональне використання інноваційного та інвестиційного потенціалу регіону, консолідація інвестиційних ресурсів по реалізації інноваційних проєктів. До напрямків роботи Центру управління інноваційною трансформацією регіону відносяться:

- орієнтація інноваційно-інвестиційної діяльності в регіоні в напрямку реалізації основних пріоритетів його соціально-економічного розвитку;
- мобілізація інноваційного потенціалу регіону;
- диверсифікація та кооперація можливих джерел інвестування для фінансування соціально-економічного розвитку регіону;
- сприяння поліпшенню внутрішнього інвестиційного клімату, мобілізації регіональних резервів та їх оптимізації;
- підвищення привабливості регіону для внутрішніх і зовнішніх інвесторів.

Основними завданнями Центру можуть бути [5]:

- законодавче, виконавче та територіальне узгодження шляхів вирішення інвестиційно-інноваційних проблем регіону;
- формування інвестиційного пакету регіону, що охоплює пріоритетні сфери інноваційної інфраструктури;
- сприяння реалізації інноваційно-інвестиційних намірів усіх суб'єктів економічної діяльності на території регіону;
- визначення схем і механізмів залучення й акумуляції ресурсів для реалізації масштабних регіональних програм;

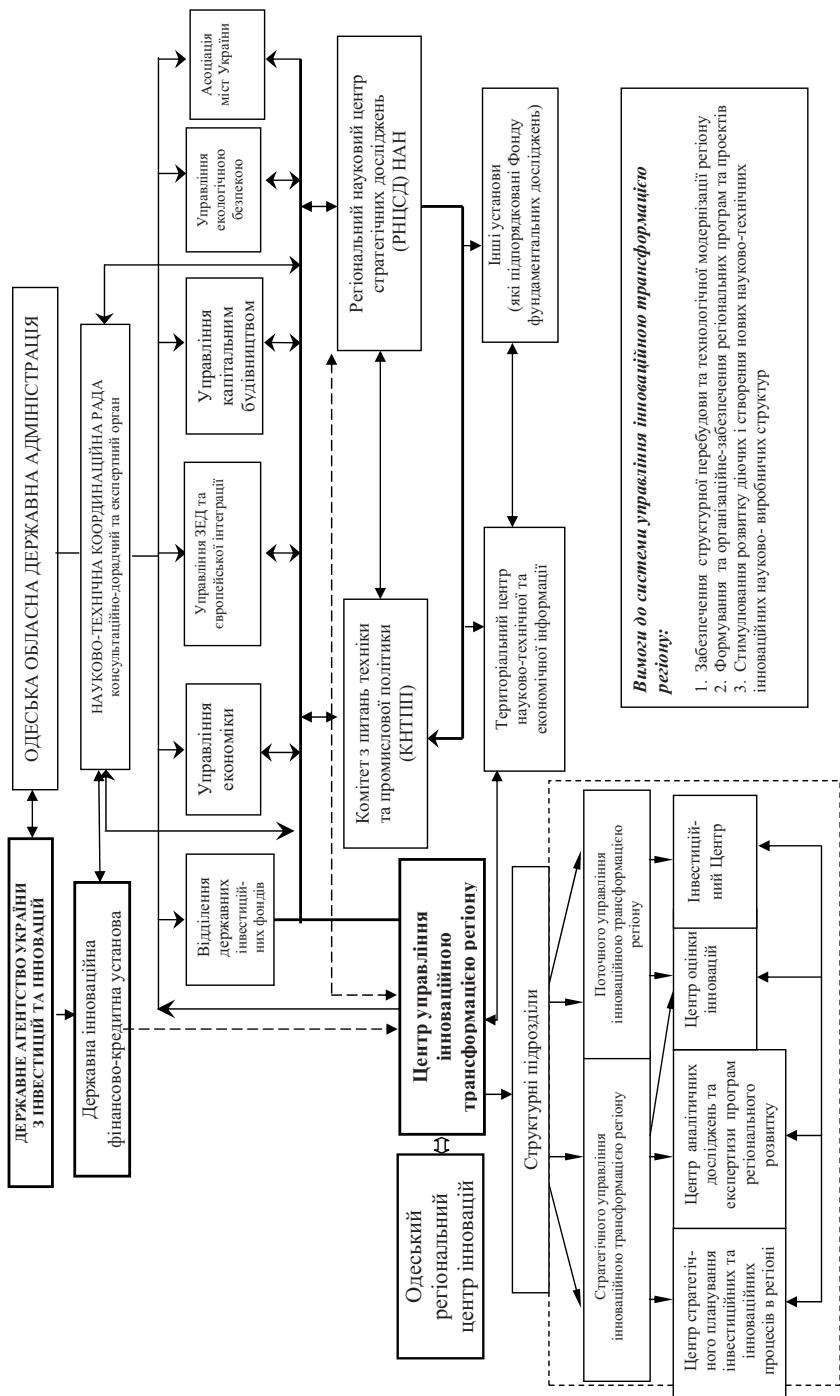

Рисунок 3.6 - Структура управління інноваційною трансформацією регіону

- сприяння інтеграції інтелектуального та підприємницького потенціалу регіону, досвіду керівників, підприємницьких і наукових структур;
- інформування суб'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності та прозорість інвестиційного ринку на території регіону.

Проведення державою активної інноваційної та інвестиційної політики можливе тільки за умов створення нових конкурентоздатних виробництв, розвитку наукоємких і високотехнологічних галузей. Тому Центру потрібна активна співпраця із громадськими організаціями - товариствами раціоналізаторів і винахідників, науково-технічними, науковими, інженерними та економічними товариствами тощо, які зацікавлені в реалізації заходів по розвитку науки і техніки та впровадженні їх в практику. Їх можна залучати до експертизи інвестиційних проектів, розробки досвідних зразків, обговорювання рішень у науково-технічній сфері регіону, формування програм і проектів [38].

Перспективні пріоритетні напрями науково-дослідних робіт Центру:

- оцінка погодженості регіональної інноваційної політики з державною;
- дослідження проблем, факторів та регіональних механізмів, які впливають на економічний і соціальний розвиток;
- правове забезпечення політики інноваційної трансформації регіону;
- оцінка та розробка заходів стосовно забезпечення збалансованості розвитку науки, освіти і виробничого потенціалу.

Одним із найголовніших і найважчих передумов створення організаційного механізму впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону є пошук джерел фінансування. Оскільки місцева влада часто не має законодавчо закріпленого фінансування на такі проекти [66;203], пропонується максимально спрощена та функціонально насичена організаційна структура Центру (рис. 3.7):

Запропонована організаційна структура Центру управління інноваційною трансформацією адаптована для Південного регіону України. Вона не вимагає значних витрат на утримання, але дозволяє виконати йому повний обсяг наведених завдань та розв'язати цілу низку проблем ринкової трансформації регіональних економік. Структура враховує наявність значної кількості ВНЗ, академічних закладів, тобто високий рівень інтелектуального, інноваційного та науково-технічного потенціалу регіону. Саме внаслідок їх наявності пропонується проектний метод створення робочих груп для виконання тематичних досліджень у Центрі аналітичних досліджень та експертизи програм регіонального розвитку.

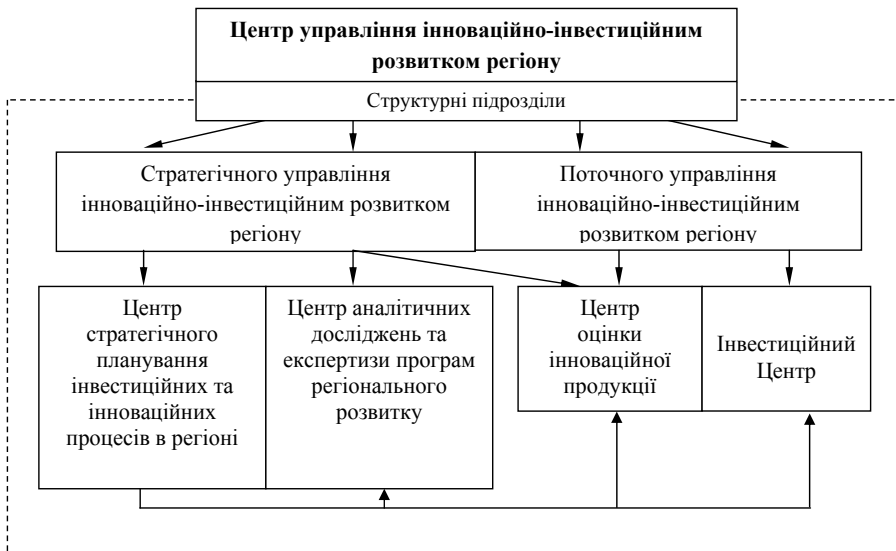

Рисунок 3.7 - Структура Центру управління інноваційною трансформацією регіону (джерело: дороблено на підставі [5;46])

Основні напрямки роботи здійснюють структурні підрозділи Центру:

1) стратегічного планування інвестиційних та інноваційних процесів в регіоні: розробка пріоритетів, обґрунтування стратегії та узгодження програм інноваційного, інвестиційного, економічного, технологічного та соціального розвитку регіону;

2) аналітичних досліджень та експертизи програм регіонального розвитку: експертиза існуючих програмних документів, проведення тематичних досліджень з оцінки альтернативних напрямків розвитку регіону та його окремих територій, експрес-діагностика стану та оцінка можливих наслідків впровадження інноваційно-спрямованих інвестиційних проектів, моніторинг виконання прийнятих програм;

3) оцінки інноваційної продукції: оцінка продукції, що підпадає під категорію «інноваційна» з позиції впливу на структурні зміни економіки регіону, моніторинг інноваційно-активних підприємств регіону з позиції прибутковості інновацій;

4) Інвестиційний Центр: створення бази даних інноваційних проєктів, їх ранжирування з позиції інвестиційного прибутку, розробка та незалежна експертиза бізнес-планів інвестиційних проєктів регіонального масштабу, пошук потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів, моніторинг інноваційно-інвестиційного іміджу регіону [46].

Як було зазначено вище, основним методом створення робочих груп обрано проєктний, який дозволяє мінімізувати витрати на утримання Центру за рахунок тимчасового залучення необхідних спеціалістів на умовах трудових угод, контрактів або як співвиконавців держбюджетних науково-дослідних робіт на термін виконання конкретного проєкту, а саме:

– тимчасового залучення до виконання аналітичних та дослідних молодих та відомих вчених регіону, робіт що спеціалізуються на аналогічних проєктах. Слід активніше залучати наукові резерви – аспірантів, що проходять підготовку за напрямом «економічні науки» та «державне управління»;

– ревізії економічної тематики держбюджетних безоплатних тем науково-дослідних робіт вищих навчальних закладів регіонів та порядку створення колективу виконавців. Слід активніше залучати зовнішніх спеціалістів, що знаються на проблемах тем та мають досвід або бажання їх вирішувати.

Це також дозволяє створити прозору систему контролю цільового використання бюджетних та позабюджетних коштів, тому що всі витрати мають цільове призначення та обґрунтовуються відповідними кошторисами робіт проєктів.

За таких умов запропонований комплекс заходів щодо політики інноваційної трансформації регіону значно спрощує механізм впровадження та подальшого супроводження. Теоретичні дослідження матимуть логічне організаційне завершення та втілення в реальні програми регіонального розвитку, а інструменти їх супроводження стають об'єктом постійного незалежного моніторингу та контролю. Тим самим забезпечується обґрунтованість, комплексність та системність заходів.

Висновки

Забезпечення довгочасного й стійкого зростання економіки України можливо лише шляхом її інноваційного розвитку, і, насамперед, активізації інноваційної трансформації та інноваційно-інвестиційних процесів в промисловості, як засобу досягнення цієї мети.

Завдання активізації інноваційної трансформації суб'єктів промислового виробництва полягає в створенні умов, що стимулюють і підтримують їхню інвестиційну й інноваційну діяльність із метою забезпечення масштабного припливу капіталу в удосконалення й відновлення промислового виробництва, підвищення його конкурентоспроможності й ефективності.

Рішення цього завдання може бути здійснене в декількох напрямках, представлених блоками заходів щодо нормативно-правового, фінансового, організаційного, інформаційного й кадрового забезпечення, зміст яких варіюється залежно від рівня управління: загальнодержавного, регіонального, окремого підприємства. Усі перераховані вище блоки вимагають удосконалення з метою стимулювання необхідних інноваційних перетворень у промисловому виробництві.

Значний обсяг заходів запропоновано перенести на регіональний рівень, де основні зусилля пропонується направити на формування регіональної інноваційної інфраструктури та інноваційного підприємництва, особливо в пріоритетних напрямках регіонального розвитку.

Формування регіональної політики в умовах ринкової трансформації економіки регіону спирається на нові явища та процеси, тому вимагає зміни методичних підходів. Запропоновано структурний підхід до формування регіональної політики інноваційної трансформації, що має на меті розвиток інноваційного потенціалу регіону на засадах активізації інвестиційної підтримки позитивних структурних змін його економіки по шістьох обґрунтованих напрямках. Він дозволяє, використовуючи світовий досвід організації інноваційного процесу, створити нові форми та механізми інноваційної трансформації регіону.

У програмних стратегічних документах України використовується американська модель інноваційної політики, але структурні зміни та ринкові трансформації регіонів України створили об'єктивні передумови вибору іншого, структурного підходу та розробки моделі системного стимулювання технологій і галузей, яка сприятиме позитивним трансформаціям економіки регіонів. Незалежно від обраного типу організаційної форми інноваційної трансформації складові регіональної стратегії мають базуватись на однакових положеннях, що розроблені для інноваційної, інвестиційної та узгоджувальної складової окремо. Її впровадження вимагає розробки інноваційно-інвестиційного механізму, що сприяє інноваційній діяльності і створенню сучасної інноваційної інфраструктури та складатиметься з механізмів різної

природи, які реалізовуватиме політику інноваційної трансформації регіону (організаційно-впроваджуваний, фінансування, інтелектуальної власності), структуру якого обґрунтовано.

Впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону є ефективним на засадах використання та комплексного поєднання загального регуляторного механізму підприємницької діяльності, податкової та кредитної політики, організаційного механізму впровадження та супроводження. Теоретичні дослідження організаційно завершуються та втілюються в реальні програми регіонального розвитку, а інструменти їх супроводження стають об'єктом постійного незалежного моніторингу та контролю, що забезпечує обґрунтованість, комплексність та системність заходів.

Стосовно загального регуляторного механізму сформульовано дві його функції. Запропоновано до схеми прийняття та впровадження регуляторних актів додати чотири нових ланки: 1) планування роботи з підготовки проектів регуляторних актів, 2) аналіз регуляторного впливу, 3) публічне обговорення та 4) здійснення заходів щодо визначення ефективності дії впровадженого регуляторного акта та підготовка звітності про ці заходи. Обґрунтовані законодавчі зміни у напрямку: визначення ролі ланок системи органів влади у виконанні регуляторної політики та відповідальності за невиконання обов'язків; створення в системі центральних органів виконавчої влади органу з регуляторної політики та визначення його статусу та повноважень; сфери регуляторної політики; функції аналізу проектів законів за методикою аналізу регуляторного впливу. Запропоновано врегулювати процедурні питання щодо запровадження регуляторної політики: процедурна стандартизація кожного компонента; публічна відповідальність за розробку регуляторних актів шляхом розміщення у мережі Інтернет проектів регуляторних актів, їх обґрунтуваннями, інформації про розробників та зауваження, що подаються іншими органами державної влади до проекту регуляторного акту; мотивація місцевої влади щодо втілення регуляторної політики, тобто створення сприятливого для розвитку бізнесу регуляторного клімату шляхом подальшої децентралізації владних повноважень та спрямуванням більшого відсотка податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Удосконалення податкової політики бачиться у зміні її цільової спрямованості шляхом оптимізації складу та ставки податків, ліквідації більшості існуючих пільг, заборонаю введення нових податків, платежів та відрахувань до бюджету. Пропонується за приріст обсягів реалізації

інноваційної продукції зменшувати податки і розмір оподаткування частини прибутку, що отримана завдяки приросту. Не збільшувати існуючих ставок та не вводити нових видів послуг, що обкладаються держмитом. Місцеві податки та платежі податкового характеру для інноваційно-активних підприємств встановити в межах різниці між 30% від суми, що акумулюється державним бюджетом (вони не можуть перевищувати за абсолютним розміром вказаної різниці).

Удосконалення кредитної політики бачиться як введення абсолютної анонімності рахунків, підвищення ставок по депозитах в національній валюті до рівня вищого від темпів інфляції, зменшення маржі та ставок оподаткування прибутку банків, створених офшорних банківських зон на період досягнення необхідної концентрації іноземного банківського капіталу в економіці, додаткове оподаткування прибутку комерційних банків при завищенні ними рівня маржі. Розроблено відповідну шкалу оподаткування. Доцільним виглядає зміна механізму надання кредитів з бюджету резидентам за принципом їх п'ятиступеневого ешелування відносно впливу на інноваційний розвиток регіонів, інноваційних змін.

Створення організаційного механізму впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону бачиться на засадах удосконалення організаційної структури управління регіоном шляхом створення Центру управління його інноваційною трансформацією. Його метою є створення комплексу заходів з об'єднання інвестиційних ресурсів по реалізації інноваційних проектів і раціональному використанні інвестиційного потенціалу регіону. Обґрунтовано основні першочергові та перспективні напрямки та завдання роботи Центру та його структурних підрозділів. Максимально спрощена та функціонально насичена організаційна структура Центру не вимагає значних витрат на утримання, але дозволяє виконати йому повний обсяг наведених завдань та розв'язати цілу низку проблем ринкової трансформації регіональних економік. Пропонується проектний метод створення робочих груп для виконання тематичних досліджень. Запропонований комплекс заходів щодо інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону значно спрощує механізм її впровадження та подальшого супроводження.

Розроблені в ході дослідження рекомендації з формування напрямків та механізмів активізації інноваційної трансформації в комплексі з відповідним методичним забезпеченням будуть сприяти подальшому розвитку вітчизняного промислового виробництва.

Бібліографія до розділу 3

1. Волошук Л. О. Активізація інноваційно—спрямованого інвестування у промисловості України : дис. канд. екон. наук: 08.02.02 / Волошук Лідія Олександрівна. — О., 2004. — 272 с.
2. Волошук Л. О. Активізація інноваційно—спрямованого інвестування у промисловості України / Л. О. Волошук // Економіка : проблеми теорії і практики : збірник наукових праць : в 4 т. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. — Том II. — № 188. — С. 559—565.
3. Смоквіна Г. А. Формування політики інноваційно—інвестиційного розвитку регіону в умовах його ринкової трансформації (на прикладі Одеського регіону) : дис. кандидата екон. наук : 08.00.05 / Смоквіна Ганна Анатоліївна. — О., 2009. — 246 с.
4. Волошук Л. О. Проблеми організаційно—економічного забезпечення інноваційного розвитку промисловості та комерціалізації результатів наукових досліджень вищих навчальних закладів / Л. О. Волошук, С. В. Філіппова // Международный научный журнал “Acta Universitatis Pontica Euximus”. — Варна, 2009. — С. 80—83.
5. Смоквіна Г. А. Політика інноваційно—інвестиційного розвитку регіону в умовах ринкових трансформацій : структурний підхід : [монографія] / Г. А. Смоквіна, С. В. Філіппова. — Одеса : ОНПУ, 2008. — 74 с.
6. Гусев В. Государственная инновационная политика: аспект интернационализации / Гусев В. // Экономика Украины. — 2003. — № 5. — С. 77—84.
7. Бобух І. М. Законодавча та нормативно—правова база діяльності спеціальних економічних зон в Україні / І. М. Бобух. — К. : РВПС України НАН України, 2004. — 573 с.
8. Закон України “Про науку і науково-технічну діяльність” від 16.12.2004 р. № 2261-IV [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. — 2005. — № 2 (28 січня). — С. 27. — Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
9. Закон України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності технологічних парків” від 12.01.2006 р. № 3333-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 року № 40-IV [Електронний ресурс] // ВВР. — 2002. — № 36. — 266 с. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16 січня 2003 року № 433-IV [Електронний ресурс] // ВВР. — 2003. — № 13. — 354 с. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Коваль Я. В. Регіональна економіка / Я. В. Коваль, І. Я. Антоненко. — К. : РВПС України НАН України, 2005. — 257 с.
13. Волощук Л. О. Роль підприємств малого бізнесу в інноваційному розвитку промисловості / Л. О. Волощук // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. — Дніпропетровськ, 2002. — № 161. — С. 67 — 72.
14. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р. : документ № 1560-12 із змінами та доповненнями [поточна редакція від 01.01.2008 р.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. “Концепція регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки” : постанова від 01.06.1995 р. № 384 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
16. Данилишин Б. М. Інноваційна складова в стратегічному потенціалі продуктивних сил України / Б. М. Данилишин, В. І. Чижова // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки : сб. матеріалів міжнарод. научно-практичної конференції. — Київ, 2008. — С. 99—106.
17. Лапко О. О. Розвиток системи управління науково—інноваційною сферою в Україні / О. О. Лапко // Економіка і прогнозування.—2002.—№1. — С. 55—62.
18. “Державна цільова економічна програма “Створення в Україні інноваційної інфраструктури” на 2009—2013 роки” : постанова № 447 від 14.05.2008 р. [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua> ; <http://www.innovations.gov.ua>.
19. Титов К. Региональная промышленная политика : цели, задачи, приоритеты / К. Титов // Проблеми теорії та практики управління. — 2002. — № 5. — С. 45—49.
20. Шукшунув В. Е. Российские технопарки : вчера, сегодня, завтра / В. Е. Шукшунув. — Санкт-Петербург : Ассоциация “Технопарк”, 1995. — 52 с.
21. Innovation and Enlargement: a focus on newly associated states // Cordis Focus. Specialized Edition. — Dec. 2001. — P. 12—14.
22. Багриновский К. А. Основные черты современного механизма научно—технологического развития / К. А. Багриновский // Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 5. — С. 37—45.

23. Филиппова С. В. Трансформационные процессы в промышленном производстве / С. В. Филиппова. — Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. — 416 с.
24. Данилишин Б. М. Інвестиційна політика в Україні / Данилишин Б. М., Корецький М. Х., Дацій О. І. — Донецьк : Юго-Восток, 2006. — 346 с.
25. Левковська Л. В. Інвестиційний розвиток продуктивних сил України в умовах економічної трансформації / Л. В. Левковська // Інвестиції : практика та досвід. — 2007. — № 11. — С. 5—11.
26. Бондарчук І. Інвестиційна політика в Україні : [навч. посібник] / І. Бондарчук. — К. : УАДУ, 2003. — 240 с.
27. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України / Б. Патон // Вісник НАН України. — 2001. — № 2. — С. 11—18.
28. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки : модель системи управління, державна політика / Л. І. Федулова. — К.: Основа, 2005. - 552с.
29. Тарасова Н. В. Промисловий комплекс України: економічні трансформації та пріоритети розвитку РВПС України НАН України / Тарасова Н.В., Калініченко І.С., Горський А.М. — К. : Науковий світ, 2005. —154 с.
30. Лисак В. В. Проблеми інвестиційної політики України / В. В. Лисак // Інвестиції : практика та досвід. — 2007, — № 9. — С. 22—23.
31. “Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України” : Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року [редакція від 11.07.2006 р.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>
32. Варналій З. С. Регіони України : проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / З. С. Варналій. — К. : Знання України, 2005. — 498 с.
33. Аньшинина В. Н. Инновационный менеджмент : концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития : [учебное пособие] / В. Н. Аньшинина ; под ред. В. Н. Аньшина, А. А. Дагаева. — [2-е изд. перераб., доп.]. — М. : Дело, 2006. — 584 с.
34. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільства та економіці України : в 3 т. / [за ред. акад НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. С. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. — Т.2 : Інноваційно-технологічний розвиток економіки / [за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.С. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. — 564 с.
35. Данилишин Б. М. Соціально-економічні проблеми регіонів : методологія і

- практика / Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фашевський М. І. ; за ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Черкаси, 2006. – 315 с.
36. Науково-технічні (інноваційні) проекти НАН України : розробка міжсекторальних моделей розвитку регіонів 2008 рік [Електронний ресурс] / Національна академія наук України. – Режим доступу : <http://www.innovations.nas.gov.ua>.
37. Петренко П. С. Построение региональной инновационной политики на основе формирования высокотехнологических отраслевых кластеров / П. С. Петренко // Ринкова економіка : сучасна теорія і практика Управління. — 2007. — Т.11. — № 19. — С. 123-133.
38. Смоквіна Г. А. Шляхи регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в Україні / С. В. Філіппова, Г. А. Смоквіна // Економіка розвитку. — ХНЕУ. — 2008. — № 2 (46). — С. 51-53.
39. Смоквіна Г. А. Формування ефективного інноваційно- інвестиційного механізму / Г. А. Смоквіна // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. Вип. 2 (26). — Одеса : ОРІДУ НАДУ, — 2006. — С. 282 – 287.
40. Смоквіна Г. А. Розвиток інвестиційного механізму в Одеському регіоні / Г. А. Смоквіна // Труды ОНПУ : зб. наук. праць : статті. — 2007. — № 1 (25). — С. 249-253.
41. Стратегічні виклики XXI століття суспільства та економіці України : в 3 т. / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. — Т.3 : Конкурентоспроможність української економіки / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. — 556 с.
42. Статистичний щорічник України за 2007 р. / Державний комітет статистики України ; [відп. за випуск В. Головка]. – К. : Консультант, 2008. – 538 с.
43. Гаман М. Світовий досвід стимулювання інновацій та можливості його застосування в Україні / М.Гаман // Вісник національної академії державного управління. – 2004. – № 1. – С. 213-217.
44. Даниелов А. Научно промышленная стратегия развития экономики США / А. Даниелов // США-Канада : Экономика, политика, культура. – 1999. – № 2. – С. 104-111.
45. Кулик В. Стимулювання інноваційної діяльності / В. Кулик // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 81-90.

46. Смоквіна Г. А. Інвестиційно-інноваційний та регуляторний механізми ринкової трансформації : [монографія] / Смоквіна Г. А., Ясінський В. Л. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 128 с.
47. Регуляторна реформа: на порозі другого етапу [Електронний ресурс] / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва ; [під ред. Р. Дяченко] // Праця і зарплата. – 2005. – № 42. – Режим доступу до газети: http://www.dkrp.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=54651&cat_id=33070.
48. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : [підручник] / В. М. Гриньова, М. М. Новікова. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2007. – 736 с.
49. Балабаєв З. В. Вдосконалення системи державного управління соціально-економічними та політичними процесами. На прикладі півдня України / З. В. Балабаєв. – Одеса : ОДЦЕНТЕІ, 1998. – С. 229-239.
50. Гончаренко Е. Н. Финансовые методы управления инвестиционными проектами / Е. Н. Гончаренко. – Одесса : Астропринт, 2008. – 208 с.
51. Концепція реформування податкової системи України / [підготовлено робочою групою Секретаріату Президента України : В. Лановий, І. Акімова, М. Альперович, Д. Боярчук, І. Голоднюк, Дубровський, М. Катеринчук, С. Кисельов, С. Ковалюк, Ляпіна, О. Пасхавер, М. Полудьоний, О. Рогозинський, А. Федоренко]. – Київ : 2005. – 195 с.
52. Тарасов И. Т. Финансы и налоги / И. Т. Тарасов, А. А. Исаев. – М. : Статут, 2004. – 559 с.
53. Закон України “Про систему оподаткування” від 25.06.1991 : документ № 1251-12 із змінами та доповненнями [поточна редакція від 30.09.2006 р.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
54. Адаптація податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/>.
55. Економічний прогноз 2005–2007 р р. [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : <http://icps.com.ua/forecast/rozdil1.html>.
56. Громадські слухання “Податкова реформа в Україні” [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/project.html?pid=7>.
57. Податкова реформа : загальне бачення [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/lichylnyk.html>.

58. Проблеми податкової системи [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/>.
59. Спрощені системи оподаткування [Електронний ресурс] / Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/>.
60. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. И. Рейкова. – К. : Знання, 1999. – 514 с.
61. Геєць В. М. Моделі ендегенного зростання економіки України / Геєць В.М.; за ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченко. — К. : Ін-т екон. та прогнозування, 2007. — 576 с.
62. Кубліков В.К. Управлінський аспект підвищення конкурентоспроможності Одеського регіону / В. К. Кубліков, В. В. Андріанов, Д. І. Макосій : матеріали щорічної науково-практичної конференції [“Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування : сучасний стан та перспективи регіонального розвитку”]. — Одеса : ОРІДУ НАДУ при Президентіві України, – 2005. – С. 305-309.
63. Инновационный менеджмент : [учебник для вузов] / [под ред. С. Д. Ильенковой]. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327с.
64. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2000. – 208 с.
65. Забарная Э. И. Инновационно-инвестиционная система : методология формирования и развития / Э. И. Забарная, С. К. Харичков. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2002. – 140с.
66. Рубан В. Инновационная модель стратегического развития Украины / В.Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Экономика Украины. – 2003. – № 5. – С. 14—19.
67. Гохберг Л. Инновационные процессы : тенденции и проблемы /Л. Гохберг, И. Кузнецова // Экономист. – 2002. – № 2. – С. 51—59.
68. Меркулов М. М. Науково-технологічна діяльність : інноваційний аспект : [монографія] / М. М. Меркулов. – О. : Астропринт, 2007. – 118 с.
69. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільства та економіці України : в 3 т. / [за ред. акад НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. – Т.1 : Економіка знань — модернізаційний проект України / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2007. — 544 с.

ВИСНОВКИ

Сукупність сформульованих і обґрунтованих в роботі положень, виводів і рекомендацій є новим вирішенням важливої науково-прикладної проблеми — розвитку теоретико-методологічних засад інноваційної трансформації промислового сектору економіки України на галузевому, регіональному і державному рівнях.

1. На сьогоднішній день підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва є одним з найважливіших пріоритетів стратегічного розвитку держави. Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств безпосередньо пов'язано із здійсненням реальних інвестицій, які повинні сприяти не тільки короткостроковому виживанню, але й досягненню стратегічних цілей розвитку. Доведено, що інвестиції в тому випадку можуть сприяти забезпеченню ефективності суб'єктів промислового виробництва, коли мають інноваційну спрямованість. Це обумовлює необхідність поєднання в цілях управління інвестиційних та інноваційних процесів та введення категорії інноваційно-інвестиційного процесу, в основі якого лежить інноваційно-спрямоване інвестування, що на мікрорівні являє собою інвестування в реалізацію інноваційних змін, спрямованих на вдосконалення виробничого процесу та системи управління на підприємстві з метою підвищення ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів і забезпечення конкурентоспроможності, а на регіональному (галузевому) рівні — є сукупністю процесів, пов'язаних з інвестуванням інноваційних змін, спрямованих на удосконалення виробничого процесу підприємств регіону (галузі) та інфраструктури з метою підвищення ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності регіону (галузі). Отже, на сучасному етапі визначальним фактором конкурентоспроможності стала якість управління інноваційно-інвестиційними процесами, а застосування інноваційних чинників при формуванні стратегії розвитку набуло першочергового значення.

2. Водночас, будь-яка соціально-економічна система досягає успіху, знаходячись в стані послідовного і неухильного розвитку - трансформації. Трансформація промислового виробництва є кардинальною зміною напрямів, форм і характеру його розвитку, що покликана забезпечити підвищення його ефективності. Така трансформація, по суті, є інновація, а трансформаційні процеси у промисловому виробництві є інноваційними. Отже, забезпечення подальшого розвитку потребує інноваційного характеру перетворень у

промислового секторі – його інноваційної трансформації. Інноваційна трансформація, як перехід до інноваційного шляху розвитку економіки, ґрунтується на ефективному використанні досягнень науки у виробництві та освоєнні новітніх технологій, застосуванні у трансформаційних процесах таких ресурсів як науково-технічні досягнення, людський капітал, інноваційні інвестиції. *Явище інноваційної трансформації, що є слідством об'єктивної необхідності поєднання трансформаційних та інноваційно-інвестиційних процесів, обумовлює необхідність її поєднання завдань та механізмів управління ними на всіх рівнях.*

3. Дослідження останніх тенденцій розвитку промисловості свідчать, що попри кризові явища наприкінці 2008 р.- протягом 2009 р. та значну втрату динаміки розвитку промисловістю за підсумками 2008 р., можна зазначити такі загальні позитивні тенденції чотирирічного періоду: 1) зростання ролі найбільш інноваційної галузі - машинобудування як рушія розвитку промисловості; стимулами розвитку галузі стали як споживчий, так і інвестиційний попит, а також значна частка експортної продукції у валовому випуску галузі; 2) збереження високої динаміки зростання виробництва у галузях, орієнтованих на задоволення споживчого попиту. Водночас, серед негативних тенденцій слід зазначити такі: 1) яскраво виражена сировинна орієнтація промислового виробництва поряд із скороченням частки технологічно складних фондоутворюючих галузей; 2) нестійкість тенденцій промислового розвитку, збільшення диференціації темпів зростання у галузях промисловості свідчить внаслідок посилення впливів зовнішньоторговельної сфери та інфляційних тенденцій; 3) збереження неефективної технологічної структури промисловості і повільна динаміка її оновлення та поліпшення, обумовлена переважанням низькотехнологічних і середньо-низькотехнологічних галузей.

Нестійка динаміка розвитку промисловості підтверджує тимчасовість конкурентних переваг промислового сектору у попередні роки, які будувалися насамперед на цінових чинниках конкурентоспроможності і не мали відповідного інвестиційного підґрунтя зростання. Економічне зростання в Україні досі залишається переважно кількісним і відбувається за умов панування застарілих технологічних укладів, не створюється необхідна інноваційна складова, яка забезпечуватиме майбутню конкурентоспроможність економіки. Подальший розвиток промисловості та економіки в цілому неможливий без активізації інноваційної трансформації та відповідних інноваційно- інвестиційних процесів.

4. Дослідження показників розвитку інвестиційних та інноваційних процесів у економіці України та її промисловому секторі показали, що сучасний стан інноваційно-інвестиційних процесів в Україні характеризується наступними тенденціями:

1) Неефективність структури інвестицій за умов їх позитивної динаміки. Динаміка інвестиційних витрат протягом аналізованого п'ятирічного періоду мала позитивну тенденцію. Проте, інвестування здійснювалося переважно в такі сектори економіки, як роздрібна торгівля, фінансова діяльність, що свідчить про переважаючу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та якнайшвидшим обігом коштів. Водночас темпи зростання інвестицій у промисловість були значно нижчими, залишалась неефективною структура інвестицій й у саму промисловість.

2) Звуження інноваційного потенціалу інвестицій. Активізація інвестиційних процесів не супроводжується відповідним зростанням витрат на інноваційну діяльність. Динаміка зростання інноваційних витрат за період 2001-2008 рр. значно поступається зростанню інвестицій у промисловість.

3) Збереження низького рівня інноваційної активності промислових підприємств. Частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, в Україні є суттєво меншою, ніж у країнах, для яких інноваційний розвиток економіки є пріоритетним завданням економічної стратегії. Тенденція зростання інноваційної активності встановлена у 2005-2007 роках змінилася на тенденцію її значного скорочення у 2008-2009 роках.

4) Зниження результативності інноваційного процесу в промисловості як щодо створення інноваційної продукції, так і щодо продукування нових технологічних рішень.

5) Неефективність структури реалізованої інноваційної продукції. Динаміка галузевої структури реалізованої інноваційної продукції свідчить про переважне відтворення існуючої структури промислового виробництва.

6) Недосконалість структури інноваційних витрат. Зростає орієнтація промислових підприємств на придбання готових технологічних рішень, при цьому знижується зацікавленість до самостійної розробки нових товарів і технологій.

7) Невідповідність структури фінансування інвестиційної діяльності пріоритетам інноваційного розвитку економіки. У промисловості України більша частина інвестицій в основний капітал надійшла у галузі, які належать до середньо-низькотехнологічних - виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції.

Натомість у галузі, які забезпечують пропорційно більшу частку виробництва інноваційної продукції, залучено значно менші обсяги інвестицій.

8) Недостатність фінансування інноваційно-інвестиційних процесів. Основну роль в фінансуванні інноваційно-інвестиційних процесів в промисловості України впродовж аналізованого періоду відігравали власні кошти підприємств і організацій. Частка бюджетного фінансування залишалась мізерною (1,5-2%) та знизилась у останні роки. Вплив прямих іноземних інвестицій на активізацію інноваційних процесів залишався незначним. Криза у фінансовому секторі у 2008-2009 роках привела до значного зменшення й такого важливого джерела фінансування як банківське кредитування.

Отже, інноваційний розвиток ще не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України, а інвестиційний процес в Україні не виконує інноваційну функцію. Позитивні тенденції хоча і спостерігалися протягом кількох років, але мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційно-інвестиційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів.

5. Підприємства промислового сектору економіки Україні мають численні перешкоди на шляху інноваційної трансформації. Це й недосконалість існуючої законодавчої бази з питань регулювання інноваційної та інвестиційної діяльності, особливо в частині податкової системи, й нерозвинутість інноваційної інфраструктури, існуючі елементи якої діючи без належної взаємодії між собою не дають належного ефекту, й нерозвинутість фінансового ринку для задоволення потреб інвестування та кредитування інноваційних процесів, й недостатня кваліфікація управлінського персоналу у питаннях управління інноваційно-інвестиційними процесами, й недостатність інформаційного забезпечення.

Узагальнення тенденцій та проблем інноваційної трансформації, а також механізмів їх вирішення у світовому досвіді дозволило зробити висновок, що *активізація інноваційної трансформації в промисловості України потребує:*

- розробки дієвої державної та регіональної інноваційно-інвестиційної політики, що визначає її базові напрями, форми та механізми;

- розробки дієвих механізмів фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів, що перш за все повинні регулюватись на рівні держави у вигляді державної інноваційно-інвестиційної політики та реалізовуватись далі на всіх рівнях управління;

– створення дієвої інфраструктури підтримки інноваційно-активних підприємств та інноваційного підприємництва, що сприятиме розширенню інноваційно-інвестиційних процесів, активізації співробітництва суб'єктів інноваційної діяльності з фінансовими структурами, потенційними користувачами інноваційної продукції, тощо;

– формування системи якісного інформаційно-аналітичного забезпечення, що сприятиме прийняттю актуальних управлінських рішень на всіх рівнях управління.

Обґрунтовано, що рішення перелічених завдань інноваційної трансформації промислового виробництва та активізації інноваційно-інвестиційних процесів може бути здійснене в декількох напрямках, представлених блоками заходів щодо нормативно-правового, фінансового, організаційного, інформаційного й кадрового забезпечення, зміст яких варіюється залежно від рівня управління: загальнодержавного, регіонального, окремого підприємства. Усі перераховані вище блоки вимагають удосконалення з метою стимулювання необхідних інноваційних перетворень у промисловому виробництві. Значний обсяг заходів запропоновано перенести на регіональний рівень (на прикладі Одеського регіону).

6. Формування регіональної політики в умовах ринкової трансформації економіки регіону спирається на нові явища та процеси, тому вимагає зміни методичних підходів. Запропоновано структурний підхід до формування регіональної політики інноваційної трансформації, що має на меті розвиток інноваційного потенціалу регіону на засадах активізації інвестиційної підтримки позитивних структурних змін його економіки по шістьох обґрунтованих напрямках. Він дозволяє, використовуючи світовий досвід організації інноваційного процесу, створити нові форми та механізми інноваційної трансформації регіону. У програмних стратегічних документах України використовується американська модель інноваційної політики, але структурні зміни та ринкові трансформації регіонів України створили об'єктивні передумови вибору іншого, структурного підходу та розробки моделі системного стимулювання технологій і галузей, яка сприятиме позитивним трансформаціям економіки регіонів. Незалежно від обраного типу організаційної форми інноваційної трансформації складові регіональної стратегії мають базуватись на однакових положеннях, що розроблені для інноваційної, інвестиційної та узгоджувальної складової окремо. Її впровадження вимагає розробки інноваційно-інвестиційного механізму, що сприяє інноваційній діяльності і створенню сучасної інноваційної

інфраструктури та складається з механізмів різної природи, які реалізовуватимуть політику інноваційної трансформації регіону (організаційно-впроваджуваній, фінансування, інтелектуальної власності), структуру якого також обґрунтовано.

7. Впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону є ефективним на засадах використання та комплексного поєднання загального регуляторного механізму підприємницької діяльності, податкової та кредитної політики, організаційного механізму впровадження та супроводження.

Стосовно загального регуляторного механізму обґрунтовані законодавчі зміни у напрямку: визначення ролі ланок системи органів влади у виконанні регуляторної політики та відповідальності за невиконання обов'язків; створення в системі центральних органів виконавчої влади органу з регуляторної політики та визначення його статусу та повноважень; сфери регуляторної політики; функції аналізу проектів законів за методикою аналізу регуляторного впливу.

Створення організаційного механізму впровадження та супроводження політики інноваційної трансформації регіону бачиться на засадах удосконалення організаційної структури управління регіоном шляхом створення Центру управління його інноваційною трансформацією. Його метою є створення комплексу заходів з об'єднання інвестиційних ресурсів по реалізації інноваційних проектів і раціональному використанні інвестиційного потенціалу регіону. Обґрунтовано основні першочергові та перспективні напрямки та завдання роботи Центру та його структурних підрозділів. Максимально спрощена та функціонально насичена організаційна структура Центру не вимагає значних витрат на утримання, але дозволяє виконати йому повний обсяг наведених завдань та розв'язати цілу низку проблем ринкової трансформації регіональних економік. Пропонується проектний метод створення робочих груп для виконання тематичних досліджень. Запропонований комплекс заходів щодо інноваційно-інвестиційної політики розвитку регіону значно спрощує механізм її впровадження та подальшого супроводження.

Розроблені в ході дослідження рекомендації з формування напрямків та механізмів активізації інноваційної трансформації в комплексі з відповідним методичним забезпеченням будуть сприяти подальшому розвитку вітчизняного промислового виробництва, його інноваційному наповненню.

Наукове видання

**Філіппова Світлана Валеріївна
Волощук Лідія Олександрівна
Смоквіна Ганна Анатоліївна
Черкасова Світлана Олександрівна
Сімакова Наталія Миколаївна**

**Інноваційна трансформація промислового сектору
економіки України та механізми її регулювання**

Монографія

ISBN 978-966-413-185-5

*Надруковано з готового оригінал-макету
В видавництві- друкарні «ВМВ».
Свідоцтво ДК № 381 від 26.03.2001*

*Підписано до друку 29.11.2009
Формат 60*90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Ум. друк. арк.11,25 .
Тираж 500 прим.
65053, м. Одеса, пр. Добро вольського 82-а.
Тел. 751-14-87, 751-15-80
www.vmv.odessa.ua*